

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİVAS'TA DOKUMACILIK

Hazırlayan
Salime Atmaca

Tarih Ana Bilim Dalı
Yakınçağ Tarihi Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İbrahim Aykun

TOKAT-2018

SİVAS'TA DOKUMACILIK

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 02 / 03 / 2018

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : .Yrd.Doç.Dr. İbrahim AYKUN

Üye : Doç.Dr. Yavuz GÜNAŞDI

Üye : Yrd..Doç.Dr. Murat HANİLÇE

Üye :

Üye :

İmzası

(Handwritten signatures of the jury members)

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 22./02./2018 tarih ve 14-19 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü:Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN danışmanlığında hazırlamış olduğum “SİVAS’ TA DOKUMACILIK” adlı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksi tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

03/03/2018

Salime ATMACA

TEŞEKKÜR

Saygıdeğerhocam Yrd. Doç. Dr. İbrahim AYKUN' a hem lisans döneminde hem de yüksek lisans döneminde bana olan çok büyük emeğinden dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca benden emeğini esirgemeyen ablam Nuriye ATMACA'YA ve Cumhuriyet Üniversitesi kütüphane görevlilerine de teşekkürü bir borç bilirim.

ÖNSÖZ

İnsanoğlu içinde yaşadığı toplumun sosyo-ekonomik, politik, kültürel ve dinsel koşullarından etkilenecek, kendi iç dünyasını, gözlemlerini, düşüncelerini, estetik duyarlılığı ile sanat yapıtında birleştirmektedir. Bu yapıtların özünde, yaşadığı dönemin fikirleri, bilgileri, değerleri, felsefe ve inançları yer alır. Sanatçının düşünsel yapısı olarak belirlenen bu öz, insanın ve toplumsal yaşantının sürekli değişimine bağlı olarak değişkenlik kazanır. Böylece sanatçının kendi döneminin düşünsel görüntüsünü sergilediğine tanık oluruz.

Kültür ve kültürü koruyarak geliştirme yeteneği insana özgü bir niteliktir. Topluluklar ortak olan dilleri, inançları, sanatları ile zaman içinde ortak kültürel değerlerini yaratırlar. Kültürel birlik aynı dili konuşan, birlikte yaşayan insanların kurduğu birliktir. Çünkü aynı dili konuşmak, başka dili konuşan insanlardan farklı hissetmek, farklı duygulara sahip olmak demektir. Sanat da bu noktada insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir kültür unsurudur. İnsanlar sosyal, siyasal özelliklerini, yaşadıkları coğrafyayı dokuma tekniğinin imkânı ile halı ve kilim haline getirerek kendilerini ifade etmişlerdir. Motifler, figürler, semboller ve şekiller tarihin belirli noktasındaki zihniyetin yaşantının ürünleridir. Gelenek bir anlamda aktarma demektir. Bu yeniden yaratılması mümkün olmayanın aktarılması ve taşınması demektir. Yani bu şekiller geride yatan toplumsal düşüncelerle bağlantı kurmaya yardımcı olur.

Milletleri tarihi bir varlık olarak oluşturan kültürel değerlerin en önemli elemanlarından biri sanat gelenekleri ve bu geleneklerden doğan estetik kriterlerdir. Yüzyıllardan beri devam eden motif, kompozisyon ve estetik kriterler toplumun inançları doğrultusunda ortaya çıkmakta ve çok az değişikliğe uğrayarak devam etmektedir. Türklerin inanç felsefesine dayalı olarak yaptıkları halı ve kilimlerin süsleme programlarından da bu dini prensipleri ve estetik kriterleri takip etmek mümkündür.

Türklerin ve Türkiye'nin tarihi, sosyo- ekonomik ve sosyo- kültürel yapısını, Anadolu insanının inancını, sevdasını, sistemini, kavgasını el dokuma halılardan, renklerinden, motiflerinden hammaddesinden, çözgüsünden veatkısından okumak mümkündür. Yani kızıyla kızanıyla, havasıyla, suyuyla, koyunıyla, yünüyle bir Anadolu dile getiren Türk halı ve kilimleri; asırlardan beri renk renk, ilmek ilmek,

desen desen dokunmuş, Türk insanının alın terini, el emeğini, göz nurunu, hayal gücünü, iç içe olarak bütün yaşamını bu ata yadigârı halı ve kilimlerimizde de görmek mümkündür. Öyleyse; Orta Asya'daki göçebelik günlerinden beri dokumacılık Türklerin yaşamında, dolayısı ile Türk sanat tarihinde özel bir yer işgal eder.

Atalarımız Orta Asya'dan akın akın Anadolu'ya ve diğer coğrafyalara göç ederken, kendi inanç, örf ve el sanatlarını da beraberinde taşımışlardır. Çünkü Türk boy ve oymaklarının yaşama şekli ve felsefeleri dokuma yaygıları dediğimiz halı ve kilimlerinde hayat bulmuştur. Bu değerler binlerce renk ve motiflerle geleneği günümüze kadar ulaştırmıştır. Böylece halı ve kilimlerimiz tarihin her döneminde yaşamış birer etnografik belge niteliğindedir.

Çünkü Türk dokumalarındaki motifler binlerce yıllık zaman, on binlerce kilometrelik coğrafya farklılıklarına; kültür çevrelerinin yabancılıklarına rağmen, sağlam ve düzenli bir "ayniyet"i koruyup devam ettirmesi, son derece dikkati çeken bir özelliktir. Bu da Türk dokumalar arasındaki menşei birliğinden kaynaklanır. Bu menşein vatanı Orta Asya'dır. Irki hassasiyetlerle gelişmiş ve kuvvet kazanmıştır. Türk Milleti ile kader birliği, yol arkadaşlığı yapmıştır. Türk milleti ile yayılmıştır. Bu motifler farklı dil, şive ve isimlerle anılsalar bile, şekil ve teknik kaybetmemişlerdir. Değişik coğrafya ve zamanda birkaç yeni ilave çizgi ile zenginleşmişlerdir. Örneğin, *Eymur imi* ile Sivrihisar Eymurları'nın imi esasta aynıdır. Esas Yörük olan bu aşiretler daha çok "kilim" türü dokumalarıyla tanınmış, damgalarını da bu dokumalarda yaşatmışlardır.

Bunlar arasında insan, hayvan ve tabiat unsurlarının çokluğu ve yaygınlığı dikkat çeker. Zengin bir maziye sahip olan Türk'lerin, mitolojileri de o derece zengin ve renklidir. Bunların başında Tanrı'ya bağlılık ve saygı, ahirete içtenlikle inanış; Yaratılış, Türeyiş, Kâinat, Kozmik Âlem konularındaki görüş ve düşünceler de, sembollerin oluşumunda son derece etkili olmuştur. Bu semboller genellikle sivilize edilmiş olarak kullanılmışlardır. Babadan oğula, anadan kıza, ustadan çırağa geçerek bize ulaşmışlardır. Motiflerde görülen uygulama ve uyarlamadaki teknik malzeme, desen, renk benzerlikleri de irki ve mesleki tevarüsün ulvi öğretileridir.

Belge, bilgi ve bulguların ışığında beş bin yıllık mazi biçilen Türk dokumacılık sanatının motifleri, aradan geçen bunca sene; kültür, coğrafya farklılıklarına rağmen, varlıklarını devam ettirmekle asimilasyona karşı zafer elde etmişlerdir. Menşeyini,

varlığını korumuş, misyonunu yerine getirmiş ve mesajını ulaştırmıştır. Nitekim V. Pazırık Kuran'ından çıkarılan Hun halısındaki kareli zemin desenini, Anadolu'daki Teke Yörüklerinin halı ve kilimlerinde de bunu görüyoruz. Diğer bir Hun halısındaki baklava dilimli zemin ile bunu çevreleyen bordürdeki müselsel su dalgalarını, Konya halı, kilim, keçe, çorap ve türlerinde de görmekteyiz. Pazırık halılarında gayet önemli ve yaygın olan "Hun Gülü" 'nün "Kara Gül"ü ve bunun da sekizgen görümlü "Selçuklu Gülü" 'nü doğurduğunu bilmekteyiz. Hun atlarının başlarında görülen geyik, koyun, boynuzları Karapınar halılarında da devam etmektedir. Orta Asya dokumalarındaki "Törg Bulunğ" simgesi Ezine halılarında da yaşatılmaktadır. Bütün bu benzerlik ve ayniyetler, zaman, coğrafya, ve kültür farklılıklarına; asimilasyon, dejenerasyon, etkinliklerine karşı koyan Türk kültür ve sanatının köklülüğünü, sürekliliğini, gücünü, zenginliğini, ve menşe birliğini gösterir. Kısacası Türk kültürü ve sanatı, beş bin yıllık mazi içerisinde bir bütünlük arz eder. Türk Milleti'nin tarihi ve coğrafyası ile birlikte yaşamış ve sağlam düzenli bir seyir takip ederek bize kadar gelmiştir.

Bu kültür ürünlerimiz, hammadde seçiminden ipliğin eğrilip, boyanmasıyla başlayıp, değişik dokuma teknikleri kullanılarak renklerin desendeki motiflerle bir uyum içinde birleşmesi yüzyılların birikimi olan deneme yanılma çalışmaları sonucu kazanılan tecrübelerin kullanılmasını gerektirir. İşte bu tecrübelerin ışığında Türk dokumacılığı Selçuklular, Beylikler, Osmanlılar ve zamanında tüm kalite unsurlarını içeren özellikleri ve otantik yapısıyla gelişmeye devam etmiştir. 16, 17, 18 ve 19. yüzyılda dünya pazarlarında yerini almıştır.

Günümüzde de dokumalarımız günlük ihtiyaçların karşılanmasında, kızların çeyizinde, camilerimizde kullanılmaktadır. Sanat açısından hepsi birer şaheser olarak geçmiş bugüne kadar taşıma işlevini yerine getirmektedirler.

ÖZET

Her sanat dalı, her sanat eseri toplumsal hayat içinde vardır ve anlamlıdır. Ontolojik temeli toplumsal hayattır. Dokumacılık sanatı da tüm diğer sanat dalları gibi toplumsal hayat içinde meydana gelmiş, etnografiden ekonomiye, coğrafyadan sosyolojiye ve tarihe kadar geniş bilgi dalları skalasına konu edilmiştir. Sanat ve sanat eğitimi içinde var olduğu tarihsel ve toplumsal koşullardan bağımsız olarak ele alınamaz. Bu nedenlere dayanarak geçmişten geleceğe taşınan Türk dokumacılığı yaratıcılık ve yenilikçilik olgularını günümüzde de oluşturmaktadır.

Bu çalışmamın amacı, dokumacılığın ekonomik hayat içinde ve ev ekonomisinden, ulusal ve uluslararası ekonomiye kadar olan yerini, onun tüm anlamları ile bir sanat eseri olduğunu dikkatten kaçırmadan değerlendirmektir. Dokumacılık bir evin üretim, tüketim, para, sağlık, evlilik hayatı gibi konularına dayanmaktadır. Dokuma toplumun gündelik ihtiyacını karşılamak için oluşturulmuştur.

Çalışmam üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sivas ilinin tarihi hakkında ve coğrafi konumu hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde dokumacılık ve dokumacılık türleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise dokumacılığın tarihsel gelişimi, Osmanlıda dokumacılık, Sivas'ta dokumacılık ve giyim-kuşam konuları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Halı, kilim, boya, cicim, sumak

ABSTRACT

Weaving in Sivas in XIX Century

Every art branch, each piece of art is in social life and meaningful. Ontological based social life. Like all other art branches, the art of weaving came to life in social life, and ethnography has been the subject of a scale of information branch ranging from economics, geography to sociology and history. It can not be handled independently of the historical and social conditions in which art and art education exist. Based on the reasons, Turkish weaving, which is carried forward from the past to the future, also creates chances of creativity and innovation.

The purpose of my study is to carefully evaluate the place of weaving in economic life and home economics, national and international economics, with all its meanings as a work of art. Weaving is based on the subjects of a house such as production, consumption, money, health, marital life. Weaving has been created to meet the every day needs of the society.

My work consists of three parts. In the first chapter, information about the history of Sivas province and its geographical position is given. In the second part, types of weaving and weaving are emphasized. In the third chapter, historical development of weaving, weaving in Ottoman, weaving in Sivas and clothing-dressing were evaluated.

Key Words: Carpets, rugs, various fabrics used in the textile, household articles, clothing articles.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xviii
KISALTMALAR	xix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
SİVAS İLİ’NİN GENEL ÖZELLİKLERİ	3
1.1.Tarihi	3
1.2 Coğrafi Özellikleri ve İklimi.....	5
1.3.Sosyo-Kültürel Yapısı.....	6
1.4.Selçuklular ve Osmanlı Devleti Döneminde Sivas İli’nin Ekonomik Özellikleri .	7
1.5.Günümüzde Sivas İl’inin Ekonomik Özellikleri.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	11
DOKUMA VE DOKUMADA KULLANILAN LİFLER	11
2.1.Dokuma	11
2.2.Lifler.....	12
2.2.1.Doğal Lifler	13
2.2.1.2.Hayvansal Lifler	14
2.2.2. Yapay Lifler	14
2.2.2.1.Suni Lifler.....	15
2.2.2.2.Sentetik Lifler	15
2.3. Liflerin İplik Haline Getirilmesi	15
2.4. Büküm Aletleri.....	17
2.4.1.İğ.....	17
2.4.2.Örke	17
2.4.3.Kirman.....	17

2.4.4.Çıkırık.....	19
2.5.Dokuma Aletleri.....	19
2.5.1.Tezgâh	19
2.5.2.Kirkit	20
2.5.3.Halı Makası	21
2.5.4. Bıçak.....	21
2.5.5.Yün Tarağı.....	22
2.6. Boyar Maddeler.....	22
2.6.1.Doğal Boyar Maddeler	22
2.6.1.1.Hayvansal Boyar Maddeler	22
2.6.1.2. Bitkisel Boyar Maddeler.....	23
2.6.1.2.1. Ceviz Kabuğu.....	24
2.6.1.2.2. Giyerenk.....	24
2.6.1.2.3. Runas.....	25
2.6.1.2.4. Nar Kabuğu.....	25
2.6.1.2.5.Sütleğen.....	26
2.6.1.2.6.Kırmızı Soğan Kabuğu	26
2.6.1.2.7.Yabani Nane (Ping).....	27
2.6.1.2.9.Tırşok	27
2.6.1.2.10.Adaçayı	28
2.6.1.3.Madensel Boyar Maddeler.....	29
2.6.1.4.Yapay Boyar Maddeler.....	29
2.7. Boyama ve Boyamadan Önce Yapılan İşlemler	30
2.7.1. Boyamanın Yapılışı.....	30
2.8. Dokumanın Sınıflandırılması.....	31
2.8.1. Tezgâhta Yapılan Ürünler	32
2.8.1.1. Çarpana Dokumalar	32
2.8.1.1.2. Çarpanalı Dokumalarda Kullanılan Teknikler.....	33
2.8.1.1.3.Çarpanalı Dokumaların Kullanım Alanları.....	34
2.8.2. Kirkitli Dokumalar	35
2.8.2.1.Kirkitli Düz Dokumalar.....	35
2.8.2.1.1.Kilim	35

2.8.2.1.2.Cecim	36
2.8.2.1.3.Zili (veya sili).....	36
2.8.3.2.1.4. Sumak.....	37
2.8.2.1.4.Çerge	37
2.8.2.1.6. Kolan.....	38
2.8.2.1.7.Heybe	38
2.8.2.1.8.Hurç.....	38
2.8.2.1.9.Çuval	38
2.8.2.2.Havlı Dokumalar	39
2.8.2.2.1. Halı.....	39
2.8.2.2.2. Tüllüce	40
2.8.3 Mekikli Dokumalar	41
2.8.4.Mekiksiz Dokumalar	43
2.9.Elle Yapılan Ürünler	44
2.9.1.Dantel	45
2.9.2. İşleme	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
DOKUMACIĞIN TARİHÇESİ VE OSMANLIDA DOKUMACILIK	47
3.1.Dokumanın Tarihçesi	47
3.2.Osmanlı Devletinde Dokumacılık.....	49
3.3.Sivas'ta Dokumacılık	53
3.3.1.Rişvan kilimleri	55
3.3.2.Kürt perdelikleri	56
3.3.3.Elbeyli kilimleri.....	56
3.3.4.Muşabbahlı kilimler	56
3.4.Dokumaların Gümüzdeki işlevleri:	57
3.4.1.Sivas Kız Öğrenciler Öksüz Yurdu Halı Atölyesi.....	58
3.4.2. Sanatlar Evi (1927- 1946)	58
3.4.3.Yarı Açık Ceza Evi Atölyesi(1949-2005).....	59
3.4.4.Yeni Kapalı Ceza Evi	59
3.4.5.Özel İdare Halıcılık Okulu (1963-2001)	60
3.4.6.Halk Eğitim Merkezi (1968)	60

3.4.7. Sivas Belediyesi (1991).....	60
3.5. Sivas ‘ta Dokumada Kullanılan Kumaşlar ve Giyin Kuşam.....	61
3.5.1. Sivas’ta Dokumada Kullanılan Kumaşlar	61
3.5.1.1. Kutnu	62
3.5.1.2. Kadife	62
3.5.1.3. Alaca.....	63
3.5.1.4. Atlas.....	63
3.5.1.5. Basma	63
3.5.1.6. Bez	63
3.5.1.7.Dastar.....	64
3.5.1.8.Tülbent.....	64
3.5.1.9. Şal	64
3.5.1.10.Bogasi	64
3.5.1.11.Kemha.....	64
3.5.2.Sivas’ta Giyim Kuşam.....	64
3.5.2.1.Üste Giyilen Giyim Eşyaları.....	65
3.5.2.1.1.Kakmalı.....	65
3.5.2.1.2.Bazarlık	66
3.5.2.1.3.Entari.....	67
3.5.2.1.4.Üç Peşli (Dış Saya)	68
3.5.2.1.5. Yelek	68
3.5.2.1.6.Önlük.....	68
3.5.2.1.7.Gömlek (Miltan)	69
3.5.2.1.8.Mison	69
3.5.2.1.9.Paçalık (Şalvar).....	70
3.5.2.1.10.İçlik	71
3.5.2.1.11.Fermana (Salta veya Cepken)	72
3.5.2.1.12.Kuşak	72
3.5.2.1.13.Şal	73
3.5.2.1.14.Kürk	73
3.5.2.1.15.Biniş(cüppe).....	73
3.5.3.1.Başa Örtülüp ve Takılanlar.....	74

3.5.3.1.1.Terlik.....	74
3.5.3.1.2 Fes	74
3.5.3.1.3. Findi	74
3.5.3.1.4.Yemeni (Hindi ve ya Yazma)	74
3.5.3.1.5.Pullu Başörtüsü	75
3.5.3.1.6 Bürük.....	76
3.5.1.3.Ayağa Giyilen Eşyalar.....	76
3.5.1.3.1 Patik	76
3.5.1.3.2.Çorap.....	77
3.5.1.3.2.1.Yarım Aynalı Çorap.....	77
3.5.1.3.2.2. Muskalı Çorap.....	78
3.5.1.3.2.3.Kuş Gözü.....	78
3.5.1.3.2.4.Küpeli.....	79
3.5.1.3.2.5.Koçbaşı.....	79
3.5.1.3.2.6.Deveboynu	79
3.5.1.3.2.7.Ceviz Kıynağı.....	80
3.5.1.3.2.8 Çengelli	80
3.5.1.4.Evde Kullanılan Eşyaları	81
3.5.1.4.1.Perde	81
3.5.1.4.2.Peşkir.....	81
3.5.1.4.3.Çarşaf	81
3.5.1.4.4.Peştamal	82
3.5.1.4.5.Çul / Çaput Çul	82
3.5.1.4.6.Paspas.....	82
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
KAYNAKÇA	90
EKLER	99
Ek 1.Türk Halı Desenleri	99
Ek 2.Cicim Örnekleri	127
ÖZ GEÇMİŞ.....	141

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1. Dokuma Bez ayağı	12
Resim 2. Tek İple Basit Örgü	12
Resim 3. Bükümlü İplik Elde Edilmesi	17
Resim 4. Ağırşak	17
Resim 5. İğ-Örke- Kirman.....	18
Resim 6. İp Eğiren Kadın	18
Resim 7. Çıkrık.....	19
Resim 8. Tezgâh	20
Resim 9. Kirkit	21
Resim 10. Halı Makası	21
Resim 11. Halı Bıçağı.....	21
Resim 12. Yün Tarağı.....	22
Resim 13. Ceviz Kabuğu	24
Resim 14. Giyerenk	25
Resim 15. Runas	25
Resim 16. Nar Kabuğu	26
Resim 17. Sütleğen	26
Resim 18. Soğan Kabuğu	27
Resim 19. Yabani Nane	27
Resim 20. Tırşok.....	27
Resim 21. Adaçayı.....	29
Resim 22. Boyama İşlemi.....	31
Resim 23. Boyanmış Kuruyan İpler	31
Resim 24. Kakmalı	66
Resim 25. Bazarlık	67
Resim 26. Fistan	68
Resim 27. Önlük	69
Resim 28. Mison.....	70
Resim 29. Şalvar.....	71
Resim 30. İçlik.....	71
Resim 31. Fermana	72

Resim 32. Kuşak.....	73
Resim 33. Fes	74
Resim 34. Pullu.....	75
Resim 35. Pullu.....	75
Resim 36. Bürük	76
Resim 37. Patik.....	76
Resim 38. Yarım Aynalı Çorap	78
Resim 39. Muskalı Çorap	78
Resim 40. Kuş Gözü Çorap	78
Resim 41. Küpeli Çorap	79
Resim 42. Koçbaşı Çorap	79
Resim 43. Deveboynu Çorap.....	80
Resim 44. Çeviz Kıyığı Çorap.....	80
Resim 45. Çengelli Çorap.....	80
Resim 46. Türk Halı Deseni	99
Resim 47. Geometrik Desenli Türk Halısı	99
Resim 48. Türk Halı Deseni	100
Resim 49 . Türk Halı Deseni	100
Resim 50. Türk Halı Deseni	101
Resim 51. Türk Halı Deseni	101
Resim 52. Türk Halı Deseni	101
Resim 53. Türk Halı Deseni	102
Resim 54. Türk Halı Deseni	102
Resim 55. Türk Halı Deseni	102
Resim 56. Türk Halı Deseni	103
Resim 57. Türk Halı Deseni	103
Resim 58. Türk Halı Deseni	103
Resim 59. Türk Halı Deseni	104
Resim 60. Türk Halı Deseni	104
Resim 61. Türk Halı Deseni	104
Resim 62. Türk Halı Deseni	105
Resim 63. Türk Halı Deseni	105

Resim 64. Türk Halı Deseni	105
Resim 65. Türk Halı Deseni	105
Resim 66. Türk Düğümlü Halı	106
Resim 67. Sivas Zara Antik Avak Şirinoğlu	106
Resim 68. Zara kedi Baskılı Duvar Halısı.....	106
Resim 69. Sivas Divriği Sedir Halısı.....	106
Resim 70. Zara Sedir Halısı 100 Yıllık	107
Resim 71. Sivas Kangal Duvar Halısı 100 Yıllık.....	107
Resim 72. Sivas Zara Halısı	107
Resim 73. Sivas Zara Halısı	108
Resim 74. Sivas Göbekli Halı Motifi	108
Resim 75. Sivas Göbekli Halı.....	108
Resim 76. Sivas Erken Dönem 15. Yüzyıl Halısı.....	109
Resim 77. Sivas erken Dönem 15. Yüzyıl Halısı	109
Resim 78. Sivas Halısı.....	109
Resim 79. Sivas Halısı.....	109
Resim 80. Sivas Halısı.....	110
Resim 81. Sivas Halısı.....	110
Resim 82. Sivas Halısı.....	110
Resim 83. Sivas Halısı.....	111
Resim 84. Sivas Halı Yastığı.....	111
Resim 85. Sivas Halı Yastığı.....	111
Resim 86. Sivas Halı Yastığı.....	111
Resim 87. Sivas Halı Yastığı.....	112
Resim 88. Sivas Halı Yastığı.....	112
Resim 89. Sivas Halı Yastığı.....	112
Resim 90. Şarkışla Halı Yastığı.....	113
Resim 91. Sivas Kangal Halı Yastığı	113
Resim 92. Sivas Halı Yastığı.....	113
Resim 93. Halı Yastığı.....	114
Resim 94. Halı Yastığı.....	114
Resim 95. Halı Yastığı.....	114

Resim 96. Halı Yastığı.....	115
Resim 97. Halı Yastığı.....	115
Resim 98. Halı Yastığı.....	115
Resim 99. Halı Yastığı.....	116
Resim 100. Halı Yastığı.....	116
Resim 101. Halı Yastığı.....	116
Resim 102. Halı Yastığı.....	117
Resim 103. Halı Yastığı.....	117
Resim 104. Halı Yastığı.....	117
Resim 105. Halı Yastığı.....	117
Resim 106. Halı Yastığı.....	118
Resim 107. Halı Yastığı.....	118
Resim 108. Sivas Makat Yastığı.....	118
Resim 109. Sivas Makat Yastığı.....	118
Resim 110. Kangal Halı Yastığı.....	119
Resim 111. Kangal Halı Yastığı.....	119
Resim 112. Kangal Halı Yastığı.....	119
Resim 113. Divriği Ulu Camide Bulunmuş 17 yüzyıla Ait Kilim	120
Resim 114. Sivas 18. Yüzyıla Ait Seccade Kilim	120
Resim 115. Sivas Seccade Kilim.....	120
Resim 116. Altınyayla Düz Dokuma Kilim	121
Resim 117 . Gürün Kilim	121
Resim 118. Gürün Kilim	121
Resim 119. Havuz Köyü Kangal Boncuklu Kilim	122
Resim 120. Kangal Havuz Köyü Boncuklu Kilim	122
Resim 121. Kangal Havuz Köyü Boncuklu -Kilimi.....	123
Resim 122. Kangal Havuz Köyü Boncuklu Kilimi.....	123
Resim 123. Sivas Zara Kilimi.....	123
Resim 124. Sivas Zara Kilimi.....	124
Resim 125. Sivas Zara Kilimi.....	124
Resim 126 Sivas Zara Kilimi.....	124
Resim 127. Sivas Zara Kilimi.....	125

Resim 128. Sivas Altınyayla Örneği	125
Resim 129. Altınyayla Kilim Örneği.....	125
Resim 130. Altınyayla Kilim Örneği.....	126
Resim 131. Altınyayla Kilim Örneği.....	126
Resim 132. Altınyayla Cicim Örneği	127
Resim 133. Altınyayla Cicim Örneği	127
Resim 134. Altınyayla Cicim Örneği	127
Resim 135. Altınyayla Tüllüce.....	128
Resim 136. Altınyayla Çuval.....	128
Resim 13. Altınyayla Çuval.....	129
Resim 138. Sivas Çantası	129
Resim 139. Sivas Çantası	130
Resim 140. Sivas Yastığı.....	130
Resim 141. Sivas Patığı	131
Resim 142. Sivas Çorabı	131
Resim 143. Sivas Çorabı	132
Resim 144. Sivas Çorabı	132
Resim 145. Sivas İşleme Örneği.....	132
Resim 146. Sivas işleme Örneği	133
Resim 147. Çorap Ören Kadın	134
Resim 148. İp Egiren Kadın	135
Resim 149. Yemenili Kadın	135
Resim 150. Sivas pullusu.....	136
Resim 152. Sivas Önlüğü	136
Resim 153. Sivas Kuşağı.....	137
Resim 154. Üçpeş- Kuşak- Şalvar	137
Resim 155. Önlüklü Üçpeşli Kız.....	137
Resim 156. Kaftanlı Kız	138
Resim 157. Üçpeşli Kız	138
Resim 158. Üçpeşli Kadınlar.....	139
Resim 159. Şalvarlı Kadınlar.....	139
Resim 160. Önlüklü Kadınlar	140

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 19.Yüzyılda Giyim Kuşam ve Ev Eşyaları	83
--	----

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
s.	: Sayfa
S.	:Sayı
ss.	:Sayfa sayısı
Yay.	:Yayımları
yy.	:Yüzyıl
vb.	:Ve benzeri
M.E. B.	:Milli Eğitim Bakanlığı
Haz.	:Hazırlayan
Çev.	:Çeviren
TC.	:Türkiye Cumhuriyeti
A.Ü.F.F.	:Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi

GİRİŞ

Sivas Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Sivas coğrafi konumu nedeniyle birçok uygarlığa beşiklik yapmıştır. Hititliler, Asurlular, Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar ve XI. yüzyılın ortalarından itibaren de Türklerin egemenliğinde yaşamıştır..Avrupa'yı Asya'ya bağlayan özelliği Sivas'a stratejik bir önem kazandırmıştır. Şehir bir süre Danişmentliler, Eratnalılar Beyliklerine ve Kadı Burhaneddin Devletine başkentlik etmiştir. En parlak dönemini Selçuklular zamanında yaşayan şehir, Osmanlılar zamanında eriştiği gelişmeyi sürdürememiştir. 1402 yılında Timur'un istilas ve XVII. yüzyıldaki Celali İsyanları sebebiyle şehir kendi kabuğuna çekilmiş ve sürekli göç vermiştir. XIX. yüzyılda ülke genelinde başlatılan yenileşme hareketiyle beraber şehir nüfusu kısmen artmaya başlamıştır. XX. yüzyılın başlarında 56.000'e ulaşmıştır. Aynı dönemde şehirde modern eğitim kurumları açılmıştır. Sivas'ın ekonomik yapısı tarım ağırlıklıdır. Ticaret, ikinci sırada yer alır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren iç ticaret canlanmış; fakat transit ticaret gerilemiştir. Sivas'ın dış satımını, genellikle küçük el sanatlarına dayalı bıçakçılık, halı, çorap ve tarım ürünleri oluşturmuştur. XIX. yüzyılın sonlarına doğru şehirde küçük ölçekli bazı sanayi işletmeleri kurulmuş, fakat sayıları yetersiz kalmıştır. Günümüzde ise Anadolu şehirlerinin ekonomik vasıflarına haiz olarak varlığını sürdürmektedir.

.Dokumacılığın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Önceleri insanların dış etkenlerden korunmak amacıyla vücutlarını hayvan derileriyle örttükleri bilinmektedir. Dokumacılık bir ihtiyaç sonucu ortaya çıkmıştır. Dokumacılığı, tezgâhta yapılan dokumalar ve elde yapılan dokumalar olarak sınıflandırmaktayız. Tezgâhta yapılan dokumalar; Çarpanalı dokumalar, kirkitli dokumalar, mekikli dokumalar ve mekiksiz dokumalar olarak dörde ayrılmaktadır. Elde yapılan dokumalar çorap, dantel, işleme, patik, paspas, vb.dir.

Göçebe yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan Türkler günlük ihtiyaçlarını dokumacılık yaparak karşılamışlardır.. Türklerin Orta Asya'da dokuma geleneğine dayanan engin bir dokuma kültürü vardır. Anadolu'ya gelirken Anayurttaki iktisadi ve kültürel değerlerini de beraberlerinde taşımışlardır. Bu dokuma geleneklerini de yerleştikleri coğrafyaya getirmişlerdir.

Tarihi meydana getiren bir coğrafyada yaşayan insan, bu şartlara bağı olarak hayatını idame ettirir. Sivas şehrinin iklim ve coğrafyası da burada yaşayan halkın ekonomisini ve eserlerini de etkilemiştir. Ayrıca Sivas tarih boyu pek çok kültürle iç içe olmuş bu kültürle beşiklik yapmıştır. Bütün bunlardan dolayı folklorik bir zenginliğe sahiptir. Bu zenginliklerin en önemlisi dokumacılıktır. Temel ekonomik girdinin tarım ve hayvancılık olduğu Sivas'ta da dokumacılığın ön plana çıkması doğal bir olgudur. Ayrıca Sivas halılarının en önemli özelliği tamamen yünden yapılmış olması, sık dokulu, ince havlı, ilmek sayısının fazlalığı ve üzerindeki motif, desen ve renk uyumunun ahengidir.

Başlangıçta ihtiyacı gidermek için üretilen ürünlerin, zaman içinde el sanatı niteliği kazanması da, insanın duyu ve düşünceleri yoluyla geliştirdiği estetik anlayışın sonucudur. Her gün her yerde karşılaşılabileceğimiz maddelerin işlenmesi sonucu ortaya çıkan el sanatları, öylesine güçlü bir içeriğe sahiptir ki bütün imkânsızlıklara rağmen bugüne kadar gelmiştir. Her ne kadar, makine üretiminin hızlanması ve ihtiyaç maddelerinin bu yolla daha uygun maliyetle elde edilmesi sonucu el sanatlarının birer geçim kaynağı olma gerekçesi ortadan kalkmışsa da, geçmişi geleceğe taşıma açısından titizlikle korunması gerekmektedir. Bir toplumu özgün kılan unsurlar arasında el sanatları önemli bir yere sahiptir. Çünkü toplumların kimliklerini korumaları, geleneksel sanat ve kültürel değerlerine sahip çıkmalarıyla mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVAS İLİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1.Tarihi

Sivas tarihi süreç içerisinde birçok farklı isimlerle anılmıştır. İlk çağda Talaura, Megalopolis, Kabeira, Karana ve Diyopolis gibi isimlerle zikredilmektedir. Roma döneminde, SebasteCilia, SebastePophlogonia, Sebaste Phrygia gibi isimleri verilmiştir. Roma Kralı Pompey'den sonra Sebastiamegapolis ismini almıştır. Kayıtlara göre Sebast kelimesi, eski Yunan dilinde Ogüst şehri anlamına gelmektedir. Şimdiki isminin de Sebast kelimesinden gelmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Diğer taraftan Sivas adının şükran, minnet ve şefkat gibi anlamlara gelip Farsça bir kelime olan Sipas'tan geldiğini söyleyenler de vardır. Hüseyin Hüsamettin ise Sivas isminin Sebasit'ten geldiğini iddia etmekte ve Sebasitler'in Turanî kavimlerden bir oymak olduğunu belirtmektedir. Bu ismin Savas- Sevas gibi kelimelerle de aynı manaya geldiğini ve bu isimlerin hepsinin Turani olduğunu nakletmektedir. Ayrıca Türkler bir şehri aldıkları zaman azalmışda olsa içlerinde eski ahalsinin mevcudiyeti hasebiyle adı geçen şehirlere yeni bir ad vermek yoluna gitmemişlerdir. Sivas şehrinin neolitik dönemlerden itibaren iskân edildiği, bölgenin Orta Anadolu kültürünün bir parçası olduğu ve bu bölgenin Doğu ve Orta Anadolu kültür bölgeleri arasında bir geçiş niteliği kazandığı anlaşılmaktadır. Sivas şehrinin varlığının taş ve bronz çağlarına kadar uzandığı fikrini vermektedir. Yine kazılara göre Sivas'ın Hitit hâkimiyeti altında bulunduğu anlaşılmaktadır.¹

Orta Anadolu'da Kızılırmak yayı içerisinde üstün bir medeniyet kuran Hititler (M.Ö.2000-1200)'in kültürü Sivas'ta etkili olmuştur. 1927'de Chicago Üniversitesinden Wander Austin'in ve 1945'te Türk arkeologlarının yaptıkları kazılarda bakır, tunç dönemlerine ve Hitit medeniyetine ait pek çok eser bulunmuştur. Lidyalılar zamanında Sivas'a önem veren Giges, Kral Yolu'nu buradan geçirerek, şehrin her bakımdan gelişmesine yardımcı olmuştur. M.Ö. VI. Yüzyılın ortalarında bütün Anadolu'ya egemen olan Pers kültüründen Sivas nasibini almıştır. Bilhassa Kapadokya'da yaygın olarak yaşatılan ateş kültürünün izleri Sivas'a kadar gelmiş, halk bu kültürün gereği olarak her gün törenler yapmıştır. Rahipler, tapmakta devamlı ateşler yakmış, her gün ağıtlar

¹Ahmet Gökbel, **İnanç Tarihi Açısından Sivas**, Bayrak Matbaası Yay, İstanbul, 2004 s.19.

söylemiş, hayvanlar topuzla öldürülmek suretiyle kurban edilmiştir. Roma ve Bizans döneminde Sivas ve civarı tamamen Hıristiyan olmuştur. Malazgirt zaferinden sonra Türklerin hâkimiyetine giren Anadolu'da yerleşim merkezi giderek Türkleştirildi. Aynı zamanda Türk –İslam kültürü de hızla yayılma alanı buldu.²

Sivas, 656-657 yıllarında ilk defa İslam ordularının akınına uğramıştır. Emeviler zamanında başlayan fetihler ile İslam orduları ile tanışmıştır. Halife Abdulmelik'in kardeşi Muhammed b. Mervan komutasındaki İslam orduları,682 yılında Sivas (Sebastapolis) yakınlarına kadar gelerek II.Justinien komutasındaki Bizans ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Kazanılan bu zaferle İslam ordusu 700-701'de Maraş, 702-703'de Erzurum ve Darende'yi fethetmiştir..³

İslam orduları, Sasani egemenliğine son verdikten sonra, Emevi ve bilhassa Abbasiler döneminde Bizans'ın elinde bulunan Anadolu'ya Anadolu Gazaları adıyla akınlar düzenlenmiştir. Bu akınlara yeni Müslüman olmuş milletlerden ve özellikle Türklerden oluşan gaziler de katılmıştır. Anlaşılan Müslüman Türkler VIII-IX. yüzyıllarda Bizans'a karşı 'gaza' için Anadolu'ya gelmişlerdir.⁴

Türklerin Sivas'a gelişleri ise 1071–1084 tarihleri arasında gerçekleştiği sanılmaktadır. 1175 yılında kesin olarak Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Selçuklu döneminde Sivas, coğrafi konum itibariyle ticaret yollarının kesiştiği merkez haline gelmiştir. 1243 yılında Köseadağ Savaşı Sivas'ın kara günler yaşamasına sebep olmuştur. Daha sonraları Kadı Burhaneddin devletine başkentlik yapmıştır. Orta Anadolu'nun en büyük yerleşim birimlerinden biri olan ve tarih sahnesine çok erken çıkıp önemini günümüze kadar devam ettirmiştir. Sivas, önemli yolların birleştiği merkez olarak varlığını sürdürmüş ve ilk çağdan itibaren adını duyduğumuz pek çok topluluk ile çeşitli kavimlerin yerleştiği ve dinleri, inanışları, örf ve âdetleriyle egemenlik kurmaya çalıştığı bir yerleşim merkezi olmuştur. Her egemenlik mücadelesi beraberinde dinlerin ve inançların mücadelesini de getirmiştir. Bu bağlamda Sivas, günümüze kadar taşınan farklı inanç ve kültürlerin sentezine sürekli şahit olmuştur. Bu bölgede Hıristiyanlığın hâkim olduğu dönemde Sivas'ın Metropolitlik merkezi olduğu kaydedilmektedir. Bizans döneminde, özellikle Sivas çevresi olmak üzere, Anadolu'nun

²İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Rıdvan Nafiz Ergüder,(Haz. Recep Toparlı); **Sivas Şehri**, Devlet Matbaası Yay, Sivas, 2005, s.7-8.

³Osman Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarihi Alp Aslan'dan Osman Gazi'ye 1071-1328**), İstanbul,1999,s.217.

⁴ Hakkı Dursun Yıldız, **İslamiyet ve Türkler**, Yay, Kamer, İstanbul, 1976, s.57.60.

belli bölgelerinde “ pavlikan” mezhebi benzeri birtakım cemaat ve örf dışı unsurlara rastlanmaktadır. Sivas çevresini çeşitli inançlar açısından incelerken İslam öncesi dönemde, bu bölgede resmi dini anlayışa aykırı çeşitli mezhep ve inançların varlığı göze çarpar. Bölgeye İslam’ın hâkim olmasından sonra da aynı yapının devam ettiği ve bu bölgenin zaman zaman örf karşıtlığının ve başkaldırıların kaynağı olarak dikkat çektiği görülmektedir. Sivas bölgesi tarihin her döneminde “ uç” ta olmuştur. Hititlerle Medler’in, Medler ile Persler’in, Romalılarla Ermenilerin, Bizanslılarla Türklerin, Danişmedlilerle Selçukluların, Osmanlılarla İlhanlıların ve Memlukların, Beyliklerle Moğolların münasebetlerinde, XVI. Yüzyıldan itibaren de Alevi-Sünni çekişmesi gibi birçok isyanların odak noktası, Milli Mücadele sırasında ise Anadolu’nun kurtuluş hareketine öncülük eden yerlerden biri olmuştur. Özellikle Selçuklular ve Osmanlılar döneminde kültürel ve ticari hüviyete sahip olması sebebiyle Sivas’ta çok sayıda cami, medrese, türbe, kervansaray, han ve imaret yapılmıştır ki, bunların çoğu hâlâ ayaktadır. Sözü edilen eserlerden önemlileri yörelerine göre şunlardır: Ulu Cami(1213), Meydan Cami(1564), Kale Cami(1580), Aliğa Cami(1589),Divriği’de Kale Cami(1182) Gemerek’te Şahruh Bey Mescidi (XII. Yüzyılda).Medreseler ise şunlardır: Sivas’ta Darü’ş-Şifa (1217–1218), Buriciye Medresesi(1271), Çifte Minareli Medrese(1271), Gök Medresedir. (1271)⁵

1.2.Coğrafi Özellikleri ve İklimi

İç Anadolu’nun yukarı Kızılırmak havzasında yer alan Sivas 2768 km2 yüzölçümü ile Konya ve Ankara’dan sonra yüzölçümü itibariyle Türkiye’nin üçüncü büyük ilidir. Doğuda Erzincan, batıda Yozgat, kuzeyde Giresun, Ordu, Tokat Güneyde Malatya, Maraş ve kayseri illeri ile çevrilmiştir.⁶

Sivas, Orta Anadolu’da Kızılırmak havzasının denizden uzak olan, Merakum tepesi üzerinde, yaklaşık 1275 metre yüksekliktedir. Merakum eteğinden itibaren, hafif bir meyil ile alçalan zemin üzerinde ve nehre üç km. uzaklıkta kurulmuştur. Merakum yaylası ve dağından gelen Murdar ve Kale ırmak ile şehrin bir bakıma doğu sınırını oluşturan Mısmıl Irmak arasında kalan bölge, şehrin asıl kuruluş sahasını teşkil eder.

⁵ Osman Turan; “**Selçuklular Zamanında Sivas Şehri**”,Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi, C.57,Ankara,1999,s.12.

⁶**1973 Sivas Yılığ**; Devlet Matbaası Yay, Sivas, 1998, s.23.

İklim, bitki örtüsü ve buna bağlı olarak mahsulleri, bulunduğu sahanın şartlarına uymaktadır. Denizin tesirinden uzak ve dağlarla ayrılmış olması sebebiyle, sert bir kara iklimine sahiptir. Sivas şehri yazları çok sıcak ve az yağışlı, kışlar çok soğuk ve karlıdır.⁷

Sivas İç Anadolu bölgesinin en soğuk ilidir. Yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları dondurucu soğuk olup yaz mevsimi kısa sürelidir. Kış ve yaz mevsimleri arasında sıcaklık farkı büyük olduğu gibi, gece ile gündüz arasında da çok farklı sıcaklıklar görülmektedir. Kış mevsiminden İlkbahara geçiş ani bir değişimle olur. Hemen sıcaklık artar. Otlar, ekinler, çiçekler ve kısa ömürlü kır bitkileri topraktan fıskırır. Daha sonra yağış yetersizliği yüzünden renkler solar ve susuzluğa dayanan keven, sığırkuyruğu, çoban döşeği, sütleğen, dağ yoncası, kekik, yavşan gibi kökü toprağın derinliklerine kadar inebilen bitkiler kalır. Bunlarda bugün çok yerde azalmıştır.⁸

1.3. Sosyo-Kültürel Yapısı

Kültür toplumun ortak yaşamının ürünüdür. Toplumdaki düşünüş ve davranışı yansıtır. Kültür dediğimizde halkın yaşantısı, geleneği, el sanatları, düşüncesi, inancı, giyim kuşamı, edebi eserleri vs. gibi unsurlar toplumun kültürünü belirler. Sivas kültürünün en önemli özelliği yabancı kültürlerin pek etkisinde kalmamış olmasıdır.⁹

Sivas şehri zengin bir tarihi ve kültürel birikime sahiptir. Bu zenginlik içerisinde, bugün Anadolu'nun her bölgesinde olduğu gibi Sivas'ın da her yöresinde, her köşesi ve sokağının içerisinde bir türbe, bir kabir veya bir ziyaret yeri ile karşılaşmaktayız..¹⁰

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de kabristanlar ziyaret edilir; oralarda yapılan duaların, sadakaların, vicdanlarda bıraktığı yumuşatıcı lezzet yaşanmaktadır. Dini bayramlarda, arife günleri ile kandil günlerinde aile büyükleri çocukları mezar ziyaretine götürürler, oradaki aile büyüklerinin mezarları tanıtılır, kabrin ayakucunda saygıyla durmaları istenerek mezarda yatanların onları görecekleri söylenir.¹¹

⁷Ömer Demirel, **Osmanlı Dönemi Sivas Şehri Makaleler**, Sivas Valiliği Tarih ve Kültür Araştırma Merkezi Yay, Sivas, 2006, s.37.

⁸ 1973 Sivas Yılığ, Devlet Matbaası Yay, Sivas, 1998, s.29-31.

⁹ Doğan Kaya, **Âşıkların Diliyle Sivas**, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, Sivas, 2006, s.31.

¹⁰İbrahim Yasak, **Sivas Yatırları ve Abdulvehhap Gazi Hazretleri**, Eğitim, Kültür Ve Yardımlaşma Vakfı Yay, Sivas,2004, s.13-15.

¹¹ Kadir Üredi, “**Bir Şehrin Beş Hali**,”Ötüken Yay, İstanbul, 2009, s.220.

1.4. Selçuklular ve Osmanlı Devleti Döneminde Sivas İlinin Ekonomik Özellikleri

İklim, coğrafya ve tarih karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşim içindedir. Tarihi meydana getiren ve coğrafya üzerinde yaşayan insan, bu şartlara bağımlı olarak hayatını idame ettirir. Sivas şehrinin iklim ve coğrafyası da bura halkının hayatını, ekonomisini ve eserlerini etkilemiştir.¹²

Ekonomik anlamda en parlak dönemini Selçuklu ve İlhanlı döneminde yaşayan Sivas şehri, kuzey- güney ve doğu- batı ticaret yollarının (baharat ve ipek yolu) kavşak noktası olmuştur. Sivas, Selçuklular döneminde kültür, sanat ve ticaret merkeziydi. Bu dönemde Sivas'a "Darül-ala" unvanı verilmiştir. Örneğin Kevkavus evvel bin Keyhüsrev tarafından yaptırılan "Şifaiye" zamanın Tıbbiye okulu idi. Yine Gök Medrese ve Buriciye Medresesi gibi bilgi yuvaları devrin birer ilim ve irfan kaynağıdır. Ancak Osmanlı devleti bu parlaklığı koruyamadı. Siyasi dalgalanmalara paralel olarak ortaya çıkan ekonomik çalkantılar ve bazı dış sebepler neticesinde, şehir eski önem ve özelliğini yitirmiştir.¹³

Osmanlı toplumunda çiftçi, esnaf ve tüccar üretim yapan gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehirde de üretici guruplar esnaf ve tüccarlardan oluşmaktadır. Osmanlı şehirlerinin tamamı için geçerli olan bu ortak özellik, Sivas şehri içinde geçerlidir. Sivas şehrinin üretim faaliyetlerini gerçekleştiren esnaf gruplarının kimlerden meydana geldiği hakkın da sorulacak sorular, şehrin ekonomik yapısını anlamamıza yardımcı olacaktır. XVIII. ve XIX. asra ait arşiv kaynakları, Şer'i Mahkeme sicilleri Sivas şehrinde 153 farklı meslek grubunun mevcut olduğu görülmektedir. Bunlardan 32 değişik meslek, yiyecek ve içecek kategorisine girmekte ve toplam meslek sayısının %21'lik nispeti ile ilk sırayı almaktadır. İkinci sırada ise gıda kadar önemli olan dokuma ve deri sanayi bulunmakta ve yaklaşık %15'lik bir orana ulaşmaktadır. Diğer kategori hizmet üretimi %13, inşaat %10, imalat %10, maden %5, silah %4, nakliye %4, aydınlatma %3, kullanılmış eşya satımı %2, gezici tüccar 52, sağlık %1,5, hayvan alım satımı %1,5 ve %5 nispetinde de herhangi bir kategoriye girmeyenlerde vardır.¹⁴

¹² Ömer Demirel, **Sivas'ta Esnaf Teşkilatı**, Sivas Valiliği Tarih ve Kültür Araştırma Merkezi Yay, Sivas, 2006, s.37.

¹³ Vehbi Cem Aşkun, **Sivas Folkloru I-II**, Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, Sivas 2006,s.24.

¹⁴ Ömer Demirel, **a.g.e.**, s.38.

II. Mahmut döneminde, Sivas'ta pamuk işleriyle uğraşan 80 penbeci dükkânı, 52 bezzaz, 6 basmacı, 99 terzi, 8 çıkırkçı, 5 boyahane, 46 çorapçı-lüleci dükkânı mevcuttu. Şehir nüfusunun ihtiyacı olan, giyim kuşam, mefruşat, yatak ve yorgan takımları Sivas'ta üretilen mallarla karşılanmaya çalışılmaktadır. Yerli dokuma çeşitleri çit, bez, astar, destar, yorgan, yatak yüzleri ve yünlü dokumalar yapılmaktadır. Üretim araçları, basit el tezgâhlarından ibarettir. Bu sebeple üretim az ve yavaş olmaktadır.¹⁵

Netice itibarıyla Sivas şehri ekonomik faaliyetleri, Selçuklu döneminden itibaren hâlâ aynı bölgede mevcudiyetini sürdürmektedir. Selçuklu döneminde sahip olduğu parlak iktisadi ihtişamını muhafaza edememiş olmakla beraber, Osmanlı şehirleri içerisinde tipik bir Anadolu şehrinin ekonomik vasıflarına haizdir.¹⁶

1.5.Günümüzde Sivas İl'inin Ekonomik Özellikleri

Sivas ili çevresi hidroterapi ve kaplıca kaynakları yönünden ülkemizin en zengin yörelerinden biridir. İlde toplam 9 kaplıca, 6 maden suyu bulunmaktadır. Ancak doğal zenginliklerin yöre ve ülke ekonomisine kazandırılması için hiçbir bilimsel ve teknik çalışma yapılmamıştır. Sıcak Çermik, Soğuk Çermik ve Balıklı Kaplıca için yapılacak çalışmalar sağlık turizmi ve yörenin ekonomik gelişmesi için ciddi katkılar sağlayabilir. Turizm sektörü açısından dünyanın en elverişli iklim koşullarına ve zengin kaplıca sularına sahip olmamıza rağmen, bu kaynakların bir kaçı dışında, çoğunlukla ilkel görünümünden kurtulamamıştır.¹⁷

Sivas kültür turizmi açısından; Anadolu Türk- İslam Medeniyeti ile birlikte daha önceki medeniyetlerin de kalıntılarının bulunduğu ilde en çok dikkati çeken Anadolu Selçuklularından kalma eserlerdir. Bu eserler dini, eğitim, sağlık ve sosyal amaçlı binalar olup Timur istilasının yıkımına rağmen hala birçoğu orijinalliğini korumaktadır. Bunlar 1271 yılında yapılan Buriciye medresesi, Şifaiye Medresesi, Gök Medrese ve Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı Atatürk Kongre ve Etnografya Müzesi (1892 yılında Sivas Valisi Memduh Paşa tarafından yapılmıştır), İnönü Konağı bunlardan bazılarıdır. Ancak Sivas'ta mevcut turizm potansiyeli yeterince değerlendirilememektedir. Tesislerin yetersizliği, sosyal amaçlı tesislerin azlığı, turizme yönelik projelerin eksikliği, yetersiz alt yapı gibi sorunlar aşılarak şehir turizm merkezi

¹⁵ Ömer Demirel, **a.g.e.**, s.157.

¹⁶ **a.g.e.**, s.121.

¹⁷ Ebubekir S. Yücel; **Salnameyi Vilayeti Sivas**, Buriciye Yay, Sivas,1907,s.17.

haline getirilebilir. El sanatları konusunda da Sivas önemli bir yere sahiptir. İlk akla gelenler; tüllüce, halı, kilim dokumacılığı, bakır, gümüş işçiliği; kemik tarak yapımıcılığı, çorap örücülüğü, çakı- bıçak yapımıcılığı bazılarıdır. Özellikle halılar dokunuş şekli tekniği, motifleri, renkleri ve kalitesi ile belirli dönemlerin sosyo – kültürel ve sosyo-ekonomik öğelerini anlamlandırmaya yarayan önemli bir kültür mirası olarak kabul edilmektedir. Halı üretimi genellikle kamu kurumları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.¹⁸

İç Anadolu Bölgesinde yer alan Sivas, yüzölçümü bakımından Türkiye'nin en büyük illeri arasındadır. İlin önemli bir kısmı dağlık ve yüksek platodur. Jeolojik yapıdan dolayı maden rezervleri zengindir. Başta demir olmak üzere kömür, kalker jips, kurşun, manyezit, krom ve asbest gibi maden yataklarına sahiptir.¹⁹

Tarihte ekonomik yapının ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık, dokuma, deri, madencilik ve diğer küçük el sanatlarından meydana geldiği görülmektedir. İlde tarım sektörü ağırlıklı durumdadır. Ancak Sivas'ta tarımsal üretim, kırsal kesimden kentlere göçün yoğunlaştığı 1970'li yıllardan başlayarak günümüzde bile hala gerileme trendi yaşamaktadır. Sivas ilinde sanayi gelişmediğinden dolayı da sürekli göç vererek nüfus kaybetmektedir. İlin gayri safi yurt içi hâsıla göstergeleri ülke ortalamalarının gerisindedir.²⁰

Günümüzde de Sivas'ta temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Sivas ülkemizde yüksek hayvancılık potansiyeline sahip iller arasındadır. Ancak niceliksel büyüklük söz konusudur. Çünkü uygulanan yöntemlerin geleneksel nitelikte olması nedeniyle bu durum verime yansımamaktadır. Sivas'ın sanayileşme sürecinde varmış olduğu aşama hem düşük hem de ekonomik ve toplumsal gelişme için gerekli olan düzeyin altındadır. Sivas'ın içinde bulunduğu iktisadi sorunların temel kaynağı, Sivas'ta var olan doğal kaynakların ve toprağın gerektiği gibi kullanılamamasıdır. Sivas üretim faktörlerinden emek ve doğal kaynağa sahip olmasına rağmen, teşebbüs ve sermaye eksikliği, işsizlik başta olmak üzere birçok iktisadi problemle karşı karşıyadır. Toprak ve nüfus yoğunluğu olarak Türkiye'de ilk sıralarda yer almakla beraber, yaşanan göç olayları Sivas'ın nüfus ve istihdam yapısını olumsuz yönde etkilemektedir.²¹

¹⁸ Âdem Esen, **Sivas Ekonomisi**, Yay, Doğan Gazetecilik, Sivas, 1999, s.162.

¹⁹Doğan Kaya, **a.g.e**, s.22.

²⁰Nuriye Garipoğlu; **Sivas İlinin İç Anadolu'daki Yeri ve Önemi**, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri, Kültür Müdürlüğü Yay, İstanbul, 27-30 Ekim 2008, s.369.

²¹Adem Esen, **a.g.e**, s.10-23.

Sivas'ta iktisaden faal durumda bulunan nüfusun içinde kadın nüfusunun payı erkeklerden azdır. İktisaden faal olmayanlar içinde ise kadınlar erkeklerin iki katıdır. Bunun sebebi köyden kente göç sonucu kadınların iş hayatından çekilmesidir. Sivas'ta çalışma çağındaki nüfus içerisinde kadın sayısının erkek sayısından fazla olmasına karşılık, çalışan nüfus içinde kadın nüfusu daha düşük oranda kalmaktadır. Bu durumun sebepleri kültürel olmakla beraber, köyden kente göç, kadınların pasif hayatı tercih etmesi veya etmeye zorlanması olabilir. Ayrıca Sivas'ta işsizlik problemi yaşanmakta olup niteliksiz iş gücü talebi çok fazladır.²²

Kısaca halkın geçim kaynağını, kırsal kesimlerde ziraat, hayvancılık ve buna bağlı olarak elde edilen ürünler, şehirde ve ilçe merkezlerinde ise kamu kuruluşları ile ilgili ufaklı iş yerleri teşkil eder. Divriği, Kangal, Gemerek gibi bazı ilçelerdeki maden işletmelerinde halk mevsimlik işçi olarak çalışma imkânı bulabilmektedir. Bunun yanında Sivas halkının geçimini temininde yurt içi ve yurtdışındaki iş sahalarının da önemli yeri vardır. Bunun varlığı hasretlik, gurbet acısı, sıla düşüncesi, aile huzursuzluğu, hastalık, kimsesizlik vb. gibi sosyal meseleleri de beraberinde getirmektedir.²³

²²Sivas Yıllığı, Devlet Matbaası Yay, Sivas,1998, s.98.

²³Doğan Kaya, a.g.e, s.32-33.

İKİNCİ BÖLÜM

DOKUMA VE DOKUMADA KULLANILAN LİFLER

2.1.Dokuma

Eski söylenişi ile “tokmak” bugünkü söylenişi ile “Dokumak” sözü, tokmak kelimesinden kaynaklanan bir fiildir. Yani bir şeyi tokmak ile döverek, tokmaklayarak imal etmek anlamına gelir.²⁴

Dokuma; İki veya daha çok iplik grubunun çeşitli düzenlerde birbiri arasından (üstünden, altından) geçerek birbiriyle kenetlenmesi işlemine ve bu kenetlenme sonucu oluşan mamullere dokuma denir.²⁵

Dokumada yapılan işler sıra ile, yünün ve pamuğun atılmak, çubuklanmak ya da didilmek suretiyle kabartılması, eğilmesi, yumak yapılması ve tezgahlarda dokunması şeklindedir.²⁶

Dokuma; eğirme veya başka yollarla iplik hâline sokulabilir her cins hammaddeden imal edilmiş olan, dokunan, örülen veya bu sistemlerin dışında sadece elyafı birbirine değişik metotlarla tutturarak bir bütün meydana getirme yoluyla elde edilmiş bez, kumaş, triko, döşemelik, halı, kilim, cicim, zili, sumak, battaniye, keçe vb.dir. Çeşitli el tezgâhlarında, iki veya daha çok iplik grubunun çeşitli düzenlerde birbirinin arasından (altından, üstünden) geçirilerek birbirlerine kenetlenmesi ile oluşturulan ürünlere el dokuması denir²⁷

Bir başka ifadeyle; atkı ve çözüğü denilen ipliklerin dik açı yaparak çeşitli şekillerle birbirinin altından ve üstünden geçirime işlemine ve bu yolla elde edilen yüzeye denir. Dokuma da boyuna uzanan ipliklere çözüğü (direzi, arış, eriş), çözüğü arasından atılan ipliklere de atkı(argaç) denir. Dokumada tekniğine göre çözüğü ipinin çözülüşü ve atkı ipinin atılışı deseni meydana getirir.²⁸

Dokumada en az iki iplik grubunun kenetlenmesi söz konusudur. Bu ipliklerin dokuma boyunca giden dikey ipler “ çözüğü”, “arış”, “ eriş” veya “direzi”, çözüğülerin

²⁴ Azize Aktaş Yasa, Serap Ünal Laleoğlu, Şebnem Ercebeci, Erol Kalender; **Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı**, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara,1998,s.131.

²⁵ Çetin Aytac; **El Dokumacılığı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara, 1989, s.1-2.

²⁶ Azize Aktaş Yasa, Serap ünal Laleoğlu, Şebnem Ercebeci, Erol Kalender; **a.g.e.**,s.131.

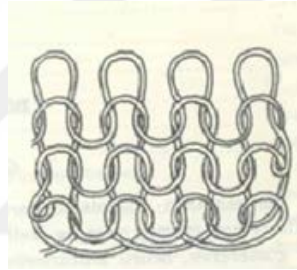
²⁷ **Geleneksel Türk Dokuma Sanatları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara,2012,s.3.

²⁸ Tuna Demir; **El Dokumacılığı ve Çarpına Dokuma**, T.H.K Yay, Ankara,1995.s.18.

arasından geçerek ve dokumanın enini oluşturan yatay ipliklere “atkı” veya “argaç” denir. İpliklerin birbiriyle ve bir ipliğin belirli bir yöne göre ilmeklenmesiyle (dolanma) yüzeyler oluşturulmasına da örme denir. Şekil 1- Dokuma(Bez ayağı) ve Şekil 2-(Örgü).²⁹

Resim 1. Dokuma Bez ayağı

Resim 2. Tek İple Basit Örgü

2.2.Lifler

Tarihsel süreç içinde yaşamlarını sürdürebilmek için beslenmeye, barınmaya ve giyinmeye gereksinme duyan insanlar, gereksinmelerinin bir bölümünü karşılamak üzere liflerden yapılmış dokumaları kullanmışlardır. Tekstilin hammaddesi olan ve çoğu elyaf olarak kullanılan lif kelimesi gerilebilme (eğirme),kopma mukavemeti ile birbiri üzerine yapışma yeteneği, yeterli incelik ve uzunluğu olan renkli veya renksiz araç gereçler için kullanılır.³⁰

Her çeşit dokumanın hammaddesi birçok işlemde geçirilip iplik durumuna getirilen “lif”tir. Dokumalarda kullanılan iplikler gerek mekanik, gerek kimyasal olarak işlenmesinden elde edilir. Tekstil endüstrisinde lif denildiği zaman, yumuşak ve birbiriyle sarılarak iplik yapılabilmesi için birbiri üzerine sarılmaya, katlanmaya,

²⁹ Çetin Aytaç; a.g.e, s.2.

³⁰ İsmail Öztürk; **Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yay, İzmir, 1999, s.22.

eğilmeye ve kırılmadan kıvrılmaya, helezon yapmaya elverişli ve aynı zamanda çekmeye karşı koyma, kopmaya dayanma ve elastikiyet gibi fiziksel özelliklere sahip olan maddeler anlaşılır.³¹

Lifler tekstil ürünlerinin hammaddesi ve en küçük yapı birimidir. Lifler doğal olarak bitkilerden ve hayvanlardan veya yapay olarak sentetik hammaddelerden elde edilirler. Çeşitli işlemlerden sonra lifler önce iplik haline getirilir daha sonra da dokunarak, örülerek yada nonwoven tekniklerinden yararlanarak doku haline getirilirler. Dokuma ve örme tekniklerinin kullanılabilmesi için liflerin mutlaka iplik haline getirilmesi gerekmektedir. Bazı dokusuz yüzey tekniklerinde ise lifin iplik haline getirilmesine gerek yoktur. Örneğin keçe, halıfleks gibi dokularda direk olarak lifler kullanılmaktadır. Lifler; iğneler yardımıyla birbiri içine geçirilerek bu tür dokular elde edilir.³²

Herhangi bir lifin tekstil endüstrisinde değerlendirilmesi için yeteri kadar uzunluğu, iplik haline gelebilmesi, uzama kabiliyeti, çekmeye karşı koyması, gerek kendisinin gerek mamulünün üzerindeki baskı kaldırıldığı zaman yine eski şeklini alabilmesi gerekir.³³Elde ediliş şekline göre lifleri şu şekilde sınıflandırabiliriz:

2.2.1.Doğal Lifler

Doğada tabii olarak bulunurlar. Bu maddenin lif haline getirilmesinde insan emeği yoktur. Ön temizleme ve hazırlama işlemlerinden geçirilerek direk dokuma için kullanılırlar. Tekstilde kullanım açısından doğal liflerin önemli bir yeri vardır. İnsan sağlığı yönünden olumlu özelliklere sahip olması bunun en önemli nedenidir. Sağlandıkları kaynaklara göre bitkisel lifler, hayvansal lifler ve inorganik lifler olarak üç guruba ayrılmaktadır.³⁴

2.2.1.1. Bitkisel Lifler

Bitkilerde bulunan liflerin genel olarak gövdeleri bitkileri korumak veya desteklemektedirler. Bu nedenle bitkilerin çeşitli yerlerinde (Sap, tohum, gövde,

³¹ Çetin Aytaç; **a.g.e**, s.3.

³²Nevin Karahan, Mürüvvet Mangut; **Tekstil Lifleri**, Ekin Kitabevi Yay, Bursa, 2006,s.2.

³³ Çetin Aytaç; **a.g.e**, s.3.

³⁴Mehmet Saçak, **Lif Kimyası**, A.Ü.F.F Yay, Ankara, 1994,s.62.

meyvegibi) bulunurlar. Bu liflerin kimyasal yapısında selüloz bulunur. Bitkilerin yapısında bulunan selüloz lifin kalitesini belirlemektedir.³⁵

(C6 H10 O5) Selüloz yapısındadırlar. Renksiz ve belirli Şekli olmayan, ısıya oldukça dayanıklı maddelerdir. Keten, Kenevir, Jüt, pamuk,Sisal, Rami vb.dir.³⁶

2.2.1.2.Hayvansal Lifler

Bu sınıftaki liflerin yapı taşının, hayvansal organizmanın da yapı taşı olan protein olması nedeniyle bu liflere protein lifi de denir. Hayvansal lifler kıl kökenli ve salgı kökenli olmak üzere ikiye ayrılır. Kıl kökenli lifler, koyundan elde edilen lifler başta olmak üzere tiftik keçisinden moher, tavşandan angora, deveden devetüyü, gibi liflerdir.³⁷

Kıl kökenli lif olan yünlü liflerin temin edilebilirliklerinin sınırlı olmasına ve yüksek maliyetine rağmen önemli doğal lifler arasındadır. Bu lifler proteinden meydana gelmişlerdir. Aynı zamanda tüm yaşayan organizmaların doğal bir bileşeni olan aminoasitlerin kimyasal olarak birbirine bağlanmış karışımı halindedir. Yün liflerindeki keratin ve protein; bu lifin eşsiz özelliklerinden birçoğunu sağladığına inanılan, zincir içi ve zincirler arası güçlü bağlar sayesinde oluşan helisel formda bulunan bir zincir yapısına sahiptir.³⁸

Salgı kökenli lif ise, ipek böceğinden elde edilen doğal ipektir. İpek lifleri yapısal olarak yün lifi gibidirler. İpek doğal olarak üretilen ve ticari değeri bulunan tek filament halindeki liftir. Yüksek mukavemete, yüksek parlaklığa, iyi bir boyutsal stabilitiye sahiptir. Ameliyat ipliklerinde kullanıldığı gibi uygunluk ve kademeli olarak parçalanma özellikleri ile uzun zamandan beri tıbbi tekstiler alanında da kullanılmaktadır.³⁹

2.2.2.Yapay Lifler

Yapay lifler, kimyasal yollarla laboratuvar veya fabrika şartlarında elde edilirler. Polyester, akrilik gibi lifler yapay liflere örnektir. Sınıflandırılması ve elde etme yöntemleri doğal polimerlerden (kâğıt, odun, linter, bitkisel veya hayvansal kökenli

³⁵Hicran Duran; **Bitkisel Lif Atıklarından Sürdürülebilir Selüloz EldesiveKarakterizasyonu**, , Dokuz Eylül Üniversitesi Yay, İzmir, 2016.s.3.

³⁶**Bitkilerden Elde Edilen Boyalarla Yün Liflerinin Boyanması**; s.109.

³⁷İsmail Öztürk; **a.g.e**, s.22.

³⁸Nevin Karahan, Mürüvvet Mangut; **a.g.e**, s.3.

³⁹**a.g.e**, s.3.

proteinler, bir tür deniz yosunu olan algler, kauçuk) veya sentetik polimerlerden (petrol yan ürünü) birtakım kimyasal ve fiziksel yöntemlerle filament hâlde elde edilen tekstil ham maddeleridir.⁴⁰

Yapay lif üretiminde esas, sıvı haldeki polimer maddenin ince bir delikten geçirilerek karşılaştırılmasıdır. Bunun koşulları ise, Kullanılan polimer sıvı halde olmalı, sıvı polimer ince delikten sabit basınç altında püskürtülmeli ve delikten çıkan sıvı polimerin filament halinde katılaşıcağı bir ortam bulunmalıdır.⁴¹

2.2.2.1.Suni Lifler

Yapımında başlangıç maddesi olarak doğal hammadde selüloz veya protein kullanılan kimyasal işlemlerle esas molekül yapısı bozulmadan elde edilen liflere denir.⁴²

2.2.2.2. Sentetik Lifler

Polimerlerden kimyasal sentez yoluyla elde edilen liflerdir. Sentetik liflerin molekülleri doğada bulunmamaktadır. Önceleri doğal liflerin yerini tutması ve doğal liflerin ihtiyacı karşılamaması durumunda kullanılmak üzere üretilen sentetik lifler, daha sonraları tüketicinin farklı taleplerine yanıt vermek üzere çeşitli özellikleri geliştirilerek üretilmeye başlanmıştır. Sentetik lifler birbirlerine benzer özellikler gösterirler.⁴³

2.3. Liflerin İplik Haline Getirilmesi

Dokumacılık liflerin iplik haline getirilmesi işlemiyle başlar. İplikçilik, insanların lifleri elleriyle ekleyip, bükmeleleriyle başlamıştır. Bundan önce insanlarda giyimi avladıkları hayvanların postları, sazlar, yapraklar ve otlar oluşturmaktaydı. Liflerin yan yana getirilip eklemlenmesiyle iplik yapılması giyim eşyası yapmaya kullanmaya daha çok elverişli nitelikte ve uzunlukta dokumalar yapabilme olanağı kazandırmıştır.⁴⁴

⁴⁰Tekstil Teknolojisi; Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara,2014,s.6.

⁴¹ Nevin Karahan, Mürüvvet Mangut, **a.g.e.**, s.178.

⁴²Tekstil Teknolojisi; Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara,2014,s.6.

⁴³Can Akkayan; **Kâğıt Endüstrisinde Kullanılan Sentetik Liflerin Özellikleri**, İstanbul Üniversitesi Yay, İstanbul, 1984,S.2,s.100.

⁴⁴ Çetin Aytaç; **a.g.e.**, s.5.

İplikçilik ve dokumacılığın ilk belirtileri Neolitik çağa aittir. İplik yapımında kullanılan iğlerin, taş, kil ve kemik ağırşaklarının en eski örnekleri bu çağdan kalmaz. Bu çağda saz ve benzeri bitkilerden örülerek ip elde edilme usulü bulundu. Bu buluş ile uzun ipler, elbise, ev döşeme eşyası, sepet ve çeşitli ev eşyası yapıldı. Daha sonra keten, kenevir gibi lifli bitkiler dokumada kullanılmaya başlandı. Neolitik çağın sonuna doğru hayvanların ehlileştirilmesi sonucu yünlü dokumaların başladığı anlaşılmaktadır. Adı geçen dokumalar bugünkü anlamda gerçek dokumalardır çünkü kullanılan ipler gerçek iptir. Liflerden eğilmek yoluyla elde ediliyordu. Eğrilen yünün lif uzunluğu kadar bir uzunlukta iplik elde ediliyor, sonra bunlar birbirine eklenerek uzatılıyordu.⁴⁵

İlk eğirmelerin, liflerin iki el arasında ovuşturularak yapıldığı sanılmaktadır. (Şekil 3-) Daha sonraları bu işin yarı yuvarlak bir taş ile diz üzerinde oğuşturularak yapıldığı ortaya çıkmıştır. Bu şekilde elde edilen iplikler ekleme yapılarak uzatılmaktadır. Daha sonraları taş yerine ağaç kullanılmıştır. İpliğe bükümlerin muntazam olarak verilebilmesi için, bugün bile bazı ilkel toplumlarda görüldüğü gibi bu ağaç iğler aşağıya doğru konik şekilde yapılmıştır. Sonradan bunlara “ağırlık” denilen killerden bir ağırlığın konulduğu anlaşılmaktadır. Kil, taş ve kemikten yapılmış ağırşaklar kullanılmıştır.(Şekil- 4) Bunların ortasından deliğe takılan sopalarla eğrilecek yün veya deliğin düşey olarak düzgün dönmesi için gerekli olan ağırlık sağlanıyordu. XIV. yüzyılda ise çırık bulunmuştur.⁴⁶

Şüphesiz atılarak kabartılıp eğilmesi gereken şey sadece koyun ve deve yünü değildir. Pamukta örgü ve özellikle dokuma hammaddesidir. Kaşgarlı Mahmut atılarak kabartılmış ve eğilmek üzere hazırlanmış pamuk sümeğinden “pisti” diye bahsetmektedir.⁴⁷

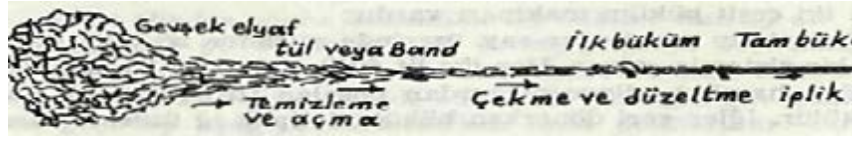
Çağımızı hazırlayan ilk endüstrileşme dalgası dokuma endüstrisinde İngiltere’de gerçekleşmiştir. 1769- 1780 yılları arasında pamuk eğirme makinesi yapıp geliştirilmiştir. 1792 yılında ilk defa Avrupa pazar ve sergilerine İngiliz makine iplikleri sunulmuştur.⁴⁸

⁴⁵ a.g.e, s.5-6.

⁴⁶ a.g.e, s.5-6

⁴⁷ Azize Aktaş Yasa, Serap Laleoğlu Ünal, Şebnem Ercebeci, Erol Kalender; a.g.e.,s.132.

⁴⁸ Çetin Aytaç; a.g.e,s.6.

Resim 3.Bükümlü İplik Elde Edilmesi

Resim 4. Ağırşak

2.4.Büküm Aletleri

2.4.1.İğ

İnsanların elinden sonra ilk kullanılan büküm aleti “iğ” dir. İpliğin sarıldığı ucu çengelli gövde ile ağırlık veren gövdeye geçirilmiş yuvarlak bir tahta olmak üzere iki kısımdan oluşur. Lifler önce elde paralel hale getirilerek uzatılır ve bükülür. Elde edilen iplik için gövdesine sarılarak çengelden geçirilip aşağıya sarkıtılırken hızla döndürülür. Bu hareketin tekrar edilmesiyle avuçta tutulan lif demeti iplik haline getirilmiş olur. Pamuk ve yün gibi kısa lifleri iplik haline getirmek için kullanılır.(şekil 5-İğ).⁴⁹

2.4.2. Örke

Bir çeşit iğ olup, tablası üsttedir.(şekil 6-Örke)⁵⁰

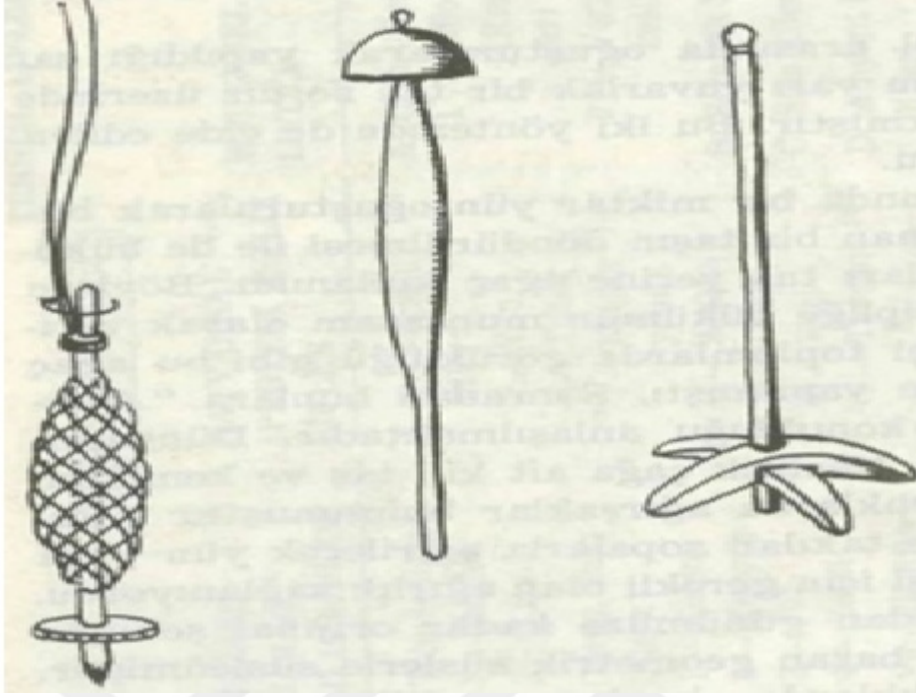
2.4.3. Kirman

Halk arasında eğirtmeç adıyla bilinir. İğdeki yuvarlak tahta yerine, çapraz olarak birbirine geçirilmiş iki tahtadan ve bir çengelli eksenden ibarettir.(Şekil 5-Kirman) Dokuma hammaddesinin bükme işleminde kullanılan araçlardan biridir.⁵¹

⁴⁹Azize Aktaş Yasa, Serap Laleoğlu Ünal, Şebnem Ercebeci, Erol Kalender; **a.g.e**, s.131.

⁵⁰**Yaşayan El Sanatları**; Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara,2014,s.280.

⁵¹Aslı Seyhan; **Bünyan Halıcılığı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007,s.18.

Resim 5. İğ-Örke- Kirman

Resim 6. İp Eğiren Kadın

2.4.4.Çıkrık

Üzerinde iğ bulunan ve iğın dönmesi el ve ayakla sağlanan iplik bükme aracıdır.⁵²

Doğal ya da yapay lifleri eğirmek için kullanılan araçtır. M.S. 500 ila 100 yılları arasında Hindistan'da keşfedildi. Orta Çağ'da Asya üzerinden geçerek Avrupa'ya ulaştı. İplik eğirmek için iğın yerine geçti. İplik eğirme işlemini mekanize etmenin ilk aşaması iği yatay olarak yerleştirip büyük bir çark tarafından elle çevrilmesine olanak sağlamak olmuştur. Büyük çarklı çıkrık, sol elle liflerin tutulduğu, sağ elle de yavaş yavaş çarkın döndürüldüğü bir örnektir. Dönen iğ karşı liflerin belirli bir açıyla tutulması istenilen bükümü sağlar. İlk iyileştirmelere 16. yüzyılda rastlanmıştır. Bu iyileştirmeler 1790 yılında ABD'de ilk kendi eksenini etrafında dönen mile sahip çıkrığa kadar devam etmiştir. Daha modern çıkrıklarda iği döndürmek, lifleri çekmek için mekanik yöntemler kullanılmış ve aynı anda birkaç iği çok yüksek hızla çalıştırmak mümkün olmuştur. Daha yeni teknolojilerde sürtünme sistemi ve açık uçlu sistemler kullanılarak bu hız daha da artırılmıştır. (Şekil 9- Çıkrık).⁵³

Resim 7. Çıkrık

2.5.Dokuma Aletleri

Tezgâhta yapılan ürünlerde başta tezgâh olmak üzere, kirkit, makas, bıçak gibi çeşitli araçlar kullanılmaktadır.

2.5.1.Tezgâh

“XI. yüzyılda Türklerde dokuma işleriyle ilgili olarak Kaşgarlı Mahmut'un verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, dokuma işlerinde kullanılan

⁵²Yaşayan El sanatları; Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara, 2014, s.280.

⁵³a.g.e, s.281.

aletin (bu alet muhtemelen o günkü kullanılan mekik olmalıdır) adından dolayı, hem bu alete hem pamuklu, iplikli vb. kumaşların dokunduğu tezgâha hem de mesleği dokumacılık olan kimselere “közek” deniyordu.’’⁵⁴

Dokumanın üzerinde dokunduğu araçlara, genel olarak tezgâh denir. Kirkitli dokuma tezgâhları; yan ağacı, gücü ağacı, varan gelen, kılıç ve leventlerden oluşur. Kirkitli dokumalarda değişik tezgâhlar kullanılmaktadır.(Şekil 10-Tezgâh).Bunlar;

- Yatay tezgâhlar (yer tezgâhı, konargöçer tezgâhlar)
- Dikey tezgâh (ıstar, ipağacı, mazman)
- Gelişmiş dikey tezgâh (kilim tezgâhı, halı tezgâhı)
- Masa tezgâhı.⁵⁵

Resim 8.Tezgâh

2.5.2. Kirkit

Kirkitli dokumalarda atkı ipliğinin ve ilmeklerin sıkıştırılması amacıyla kullanılır. Tahta saplı, tarak şeklinde demirden yapılmış bir araçtır. Kilim dokumalarında iplikleri sıkıştırmak için kullanılan alete denir. Eskiden tahta dişli olan kirkitler artık yurdun belirli yerlerinde üretilen fabrikalardan metal olarak sağlanmaktadır.⁵⁶

Kirkitler halıda çözümlü ipliklerin arasına kolaylıkla girebilecek aralıkta yan yana dizilmiş dişleri bulunan tarak görünümündedir. Tarak görünümündeki kirkitlerin dişlerini çözümlü iplikleri arasına sokup kolaylıkla aşağı yukarı hareket ettirebilmeyi sağlamak için sap kısmı bulunmaktadır. Bu alete bazı yörelerde tokuç adı da verilmektedir.⁵⁷

⁵⁴ Azize Aktaş Yasa, Serap Laleoğlu Ünal, Şebnem Ercebeci, Erol Kalender; **a.g.e**, s.131.

⁵⁵ Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; **Halk Bilim Araştırma Merkezi Koleksiyonundan El sanatları Örnekleri II Dokumalar ve Örgüler**, Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir, 2009,**a.g.e**,s.151.

⁵⁶ Ali Özel; **Halıcılık El Kitabı**, Adak Yay, Ankara, 1986, s.22.

⁵⁷ Yahşi Yazıcıoğlu; **El Dokusu Halıcılık**, Ankara Üniversitesi Yay, Ankara, 1992,s.65.

Resim 9.Kirkit

2.5.3.Halı Makası

Halı ve keçelerin ilmeklerinin aynı düzeyde kesilmesi için kullanılan özel ağızlı kırpma aletidir. Yörelere göre değişiklik göstermektedir. Kavisli makaslar, ayarlı makaslar, ipek halı makasları ve tesviye makasları olarak çeşitlenmektedir.⁵⁸

Resim 10. Halı Makası

2.5.4.Bıçak

Dokumacılıkta önemli bir araç olan bıçak atılan düğümlerin kesilmesi için kullanılmaktadır. Sapları ahşap olmakla birlikte sadece dokunan çözgü ipliklerine düğümlenen ilmikleri kesmek için kullanılmaktadırlar.⁵⁹

Resim 11. Halı Bıçağı

⁵⁸Cavidan Başar Ergenokun; **Tepme Keçelerin Tarihi Gelişimi Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri**, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1999,s.58.

⁵⁹Ali Özel; **a.g.e**, s.22.

2.5.5. Yün Tarağı

Yıkamış temizlenmiş yünleri düzgünleştirmek ve kabartmak için kullanılan sık dişli dışı tahtadan, dişleri demirden yapılmış araçtır. Kısaca yün tarama işleminin yapıldığı alete tarak denir.⁶⁰

Resim 12. Yün Tarağı

2.6. Boyar Maddeler

Dokumalarda kullanılan lif, iplik ve kumaşlara renk vermek, süslemek ve güzel bir görünüm kazandırmak için kullanılan renk veren maddelere boyarmadde, yapılan işleme de boyacılık denir. Cisimlerin (elyaf, kumaş) kendilerini renkli hale getirmede uygulanan maddelere boyarmadde denir. Doğadan elde maddeler kullanılarak yapılan boyamaların, ilk olarak MÖ. 3000 yıllarına dayandığı bilimsel olarak tespit edilmiştir. Orta Krallık döneminde Mısır'da, sadece boyaların elde edilişleri değil, mordan maddelerin dahi bilindiği belirtilmektedir. Boyar maddeler doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılır.⁶¹

2.6.1. Doğal Boyar Maddeler

Adından da anlaşıldığı üzere doğada doğal olarak bulunan maddelerden elde edilmektedirler. Bunlar hayvansal, bitkisel ve madensel boyarmaddelerdir.

2.6.1.1. Hayvansal Boyar Maddeler

Hayvansal boyarmadde olarak kullanılan hayvan türleri kabuklu deniz hayvanları ve böceklerdir. Bunlar Murex ve Purpura kabuklu deniz hayvanlarıdır. Boya, bu canlıların salgı bezlerinde bulunur ve doğal halinde soluk sarı renktedir, fakat güneş ışınlarından etkilenen foto-kimyasal bir olay sonucunda sarı-yeşil, açık kırmızı ve koyu

⁶⁰Tahsin Parlak, Ashıhan Ergüdü; **Bardız Kilimleri**; Atatürk Üniversitesi Yay, Erzurum, 2010, s.46.

⁶¹Gürbüz Uğur; **Türk Hahlarında Doğal Renk ve Boyalar**, Türkiye İş Bankası Yay, Genel Yayın No:289, Sanat Dizisi:42, Ankara,1988,s.20.

kırmızıdan geçerek mora (eflatun) dönüşür. Tarihteki değeri maddi ve manevi yönden önemli olan purpura (kırmızı-menekşe renk), purpurmurexbrandalis, Murekturunculus ve purpura haemostana gibi yumuşakçalardan elde edilmekte, rahiplerin, kralların ve yüksek dereceli memurların elbiselerinde kullanılarak, mevki ve asilliği temsil etmekteydi.⁶²

Boyarmadde olarak kullanılan böcek ise Kokinellayada “cochineal” dır. Bu böcek Guatamala da ve meksika’da yetişen opuntiacochenillifera adlı bitkinin üzerine yapışıp onunla beslenmektedir. Kokinelladan sağlanan boya karminik asit rol oynamaktadır. Bu böceğin boya veren kanatsız dişleri bitki yapraklarının üzerinde toplanır, sıcak suya batırılarak öldürülür. Güneş veya fırında kurutulur ve kırmızı renk elde edilir. Kozmetik sanayiinde ve alkolsüz içki yapımında renklendirici olarak kullanılmaktadır. Hayvansal boyaların elde edilmesinin zor olması, çok fazla emek ve zaman gerektirdiğinden, bitkisel boyaların kullanımı ağırlık kazanmıştır.⁶³

2.6.1.2. Bitkisel Boyar Maddeler

Bitkisel hammaddelerin her yerde kolay bulunması ve renk ve çeşit zenginliği insanları bitkisel boya kullanmaya özendirmiştir. Doğal boyacılıkta çok önemli bir yeri olan Kökboyanın (Rubiaticoria) özellikle Ortaçağ’da, Anadolu’da kültürünün yapıldığı ve İzmir limanından dış ülkelere satıldığı bilinmektedir. Örneğin Cehri(Rahammustinctoria) de kökboya gibi ihracatı yapılmış bitkilerdendir. İhracatı yapılan bu bitkiye halk arasında “Altın Ağacı” ismi takılmış ve hemen her yerde yetiştirilmiştir. Cehrinin Osmanlı döneminde İngiltere, Fransa ve Almanya’ya ihracatı yapılmıştır.⁶⁴

Doğada bulunan bitkilerin birtakım işlemler sonucu renk verme özelliğine sahip oldukları bilinmektedir. Boyama için bazı bitkilerin bütün aksamı boyama için kullanılırken, bazı bitkilerin çiçeği, yaprağı, tohumu, kabuğu, kökü kullanılır. Tohumlar ve çiçekler olgunlaştıktan sonra, yapraklar bitki çiçek açmaya başladığı zaman kabuklar, bitki yapraklarını döktükten sonraki dönemde kullanılır. Bitkisel boyarmaddeler; gerek sayılarının çokluğu gerekse renklerinin çeşitliliği ile doğal

⁶²İsmail Öztürk; a.g.e, s.20.

⁶³a.g.e, s.20.

⁶⁴Mustafa Harmancıoğlu; Türkiye’de Bulunan Önemli Bitki Boyalarından Elde Olunan Renkler Çeşitli Müessirlere Karşı Yün Üzerinde Haslık Dereceleri, Ankara Üniversitesi Yay, Ankara, 1955,s.195-212.

boyacılığın vazgeçilmez bir parçasıdır. Bitkisel doğal boyarmaddelerle yapılacak olan boyama, bitkinin elde edilmesi, toplanması, kurutulması ve boyaya hazırlanması gibi aşamalardan geçtikten sonra boyama işlemine hazır hale gelmektedir⁶⁵

Doğada, bileşiminde boyar madde bulunduran ve boyamada kullanılan pek çok bitki bulunmaktadır. Bunlar arasında yosunlar, likenler olduğu gibi otlar (sütleğen-adaçayı), çalılar (Kadıntuzluğu- berberisvulgaris), ağaçcıklar (Cehri-Rahamnustinctoria) ve ağaçlar (Ceviz-juglansregia) da yer almaktadır. Boyamada kullanılan bitkilerden bazıları şunlardır:⁶⁶

2.6.1.2.1. Ceviz Kabuğu

Cevizin kabuklarında juglan isimli boyar madde vardır. Bu sayede hiçbir katkı maddesi ilave etmeden yün ve elyafı direk boyamaktadır. Cevizin yaprağından, kabuğundan ve köklerinden kahverenginin çeşitli tonları ve siyah renk elde edilir. Sonbaharda toplanan ceviz meyvesinden ayrıldıktan sonra kabuklar uzun süre güneşte kurumaya bırakılır, kuruyan kabuklar taş havanlarda ezilerek toz haline getirilir ya da olduğu gibi kullanılır. Boyama işlemi yaparsak kahverengi renk tonunu elde etmiş oluruz. Eğer siyah renk elde edilme istenirse kazandan sıcak olarak çıkarılan ip söğüt ağacı külüne batırılır, biraz bekledikten sonra soğuk su ile yıkanır.⁶⁷

Resim 13. Ceviz Kabuğu

2.6.1.2.2. Giyerenk

Dere boylarında yetişen bir çeşit ottur. Sarı, yeşil tonlarındadır ve yünü astarlamada kullanılır. İlkbaharda toplanan otlar güneş altında kurumaya bırakılır ve kuruyan otlar havanda toz haline getirilir, böylece Giyerenk boyamaya hazır hale getirilir. Boyama esnasında kazan su ile doldurulup ateşe bırakılır, su sıcaklığı 25-30

⁶⁵ İsmail Öztürk; **a.g.e**, s.20-21.

⁶⁶ Mustafa Harmancıoğlu; **a.g.e**, s.212.

⁶⁷ Birnur DEMİR; **Ceviz, Kızılağaç, Havacıva Otu, Muhabbet Çiçeği ve Kök Boya Ekstralarının Doğal Saç Boyama Özelliklerinin İncelenmesi ve Boya Reçetelerinin Hazırlanması**, Gaziosman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2007, s.13.

derece olduğunda sarı, sarının tonları elde edilmek isteniyorsa ya da astarlama yapılacaksa beyaz şap ve limon tuzu, yeşil ve tonları elde edilecekse mavi şap (göz taşı) ve limon tuzu katılır. Şap ve limon tozu eridikten sonra kazana yünle beraber giyerenk katılır ve sık sık karıştırılır. Yünün alacağı rengin tonları kaynatılmaya bağlı olduğundan sık sık kontrol edilir. İstenilen renk elde edildiğinde yün kazandan çıkarılarak soğuk su ile durulanıp kurumaya bırakılır. Böylece iplik kullanılmaya hazır hale gelir.⁶⁸

Resim 14. Giyerenk

2.6.1.2.3.Runas

Dağlarda yetişen bir çeşit bitkidir. Toplanan kökler güneş altında kurumaya bırakılır. Kuruyan kökler ezilerek toz haline getirilir. Bu bitkinin köklerinden kırmızı, pembe, bordo tonlar elde edilir.⁶⁹

Resim 15. Runas

2.6.1.2.4.Nar Kabuğu

Sonbaharda toplanan nar meyvesinden ayrılır ve güneş altında kurumaya bırakılır. Kuruyan nar kabukları boyamaya hazır hale gelir turuncu renk elde edilir. Kanarya sarısından koyu sarıya kadar renk tonları elde edilir.⁷⁰

⁶⁸Recai Karahan; **Dünden Bugüne Hakkâri Kilimleri**, Yay, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara,2007,s.49.

⁶⁹Recai Karahan; **a.g.e**, s.50.

⁷⁰Hurisel Hatipoğlu; **a.g.e**, s.45.

Sonbaharda toplanan nar meyvesinden ayrılır ve güneş altında kurumaya bırakılır. Kuruyan nar kabukları boyamaya hazır hale gelir turuncu renk elde edilir. Kanarya sarısından koyu sarıya kadar renk tonları elde edilir

Resim 16. Nar Kabuğu

2.6.1.2.5.Sütleğen

Ülkenin her yerinde bol miktarda bulunur. İlkbaharda toplanan sütleğen güneş altında kurutulur ve toz haline getirilir. Sarı ve tonları elde edilir. Sütleğen otu kaynatılır elde edilen boyalı suya sumak ilave edilir. Bir süre daha kaynatılır ve yün ilave edilip kaynatılıp soğumaya bırakılır. Mat sarıdan koyu yeşile kadar değişik renkler elde edilir⁷¹

Resim 17. Sütleğen

2.6.1.2.6.Kırmızı Soğan Kabuğu

Soğan kabukları ezilerek toz haline getirilir, ya da olduğu gibi kullanılır. Soğan kabuğundan mordonsuz sütlü kahverengi elde edilir. Şap karıştırarak ise kehribar sarısı elde ve kiremit kırmızısı ve tonları elde edilir.⁷²

⁷¹ a.g.e,s.45.

⁷²Hürrem Sinem Şanlı Mustafa Arlı; **Bazı Boya Bitkileri ile İpekli Tekstil Ürünlerinin Boyanması ve Elde Edilen Renklerin Belirlenmesi**, Gazi Üniversitesi Yay, Endüstriyel Sanatlar Dergisi, Ankara,2007, S. 21.s.72.

Resim 18. Soğan Kabuğu

2.6.1.2.7.Yabani Nane (Ping)

İlkbaharın sonlarında toplanan yabani nane güneş altında kurumaya bırakılır. Kuruyan yabani naneler havanda ezilerek toz haline getirilir. Bu bitkiden yeşil ve tonları elde edilir.⁷³

Resim 19. Yabani Nane

2.6.1.2.9.Tırşok

Dere boylarında yetişen ekşimsi bir ottur, boyama sırasında limon tuzu yerine kullanılıp yünlerde parlaklığı sağlar. İlkbaharda toplanan Tırşok otu güneş altında kurutulup ezilir ve kullanıma hazır hale gelir.⁷⁴

Dere boylarında yetişen ekşimsi bir ottur, boyama sırasında limon tuzu yerine kullanılıp yünlerde parlaklığı sağlar. İlkbaharda toplanan Tırşok otu güneş altında kurutulup ezilir ve kullanıma hazır hale gelir

Dere boylarında yetişen ekşimsi bir ottur, boyama sırasında limon tuzu yerine kullanılıp yünlerde parlaklığı sağlar. İlkbaharda toplanan Tırşok otu güneş altında kurutulup ezilir ve kullanıma hazır hale gelir

Resim 20. Tırşok

⁷³Recai Karahan; **Dünden Bugüne Hakkâri Kilimleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara,2007,s.50.

⁷⁴a.g.e, s.50.

2.6.1.2.10.Adaçayı

Labiatae (Ballıbabagiller) familyasından, Stachyoideae alt familyasının bir üyesi olup *Salvia* cinsine mensuptur. Adaçayı cinsinin 500 kadar türü vardır. Labiataefamilyası çokça otsu, az olarakda çalimsı ya da çalı durumunda bulunan odunsu bitkilerdir.1,5 m'ye kadar uzayabilen yarı çalı bitkidir. Yerli bitki toplulukları içinde garigler grubuna dahil olan adaçayı genellikle, kıraç tepeleri, kültüre elverişli olmayan alanları, taşlık ve kayalık yerleri örten bir formasyon şeklindedir. Bu formasyondaki bitkiler genel olarak yaprak dökken, alçak çalılar olup, çoğunlukla dikenli veya sık tüylüdürler ve uçucu yağ taşırlar. Bu üç karakter bitkilere, kurak ortama uyabilme olanağını sağlayan özelliklerdir. Tedavi edici özellikleriyle tıbbi bitki olarak kullanılan türleri olduğu gibi, sebze olarak da kullanılmaktadır. Kimyasal açıdan, adaçayında mevcut olan luteolin boyar maddesi yünlerin sarı renge boyanmasını sağlar. Luteolin içeren bitkiler Anadolu'da yüzyıllar boyu kullanılmıştır. Bugün eski yünlü dokumaların laboratuvar analizlerine tabi tutulmaları ile boyar maddenin yalın halde veya başka boyar maddelerle karışık renk kombinasyonlarını oluşturduğu gözlemlenmiştir. Luteolin Heterosikl bileşikler grubundan olup, oksijenli boyar maddeler sınıfındadır.⁷⁵

Evlerde iğ ve teşi ile bükülerek hazırlanan ilme iplikleri, yine halı dokuyanlar tarafından boyanmaktadır. Divriği ilçesine bağlı köylerde kırmızı, çivit boya, devetüyü, siyah, yeşil, sarı ve gök mavisi olmak üzere sekiz rengin geleneksel usullerle elde edildiği tespit edilmiştir. İpleri boyamada kullanılan bitkiler ceviz kabuğu, deve damağı, karamuk kökü, kavak veya selvi sürgünleri, sarmaşık cinsinden “ boya otu” olarak tabir edilen ve kırmızı rengin elde edilmesini sağlayan bitkinin kökleri, narpuz (yarpuz), soğan kabuğu, elma pürü, elma yaprağı kullanılır. Ekşi hamur, tezek külü, tuz ve deve damağının da mordonlama amacıyla kullanıldığı tespit edilmiştir.⁷⁶

⁷⁵**Bitkilerden Elde Edilen Boyalarla Yün Liflerinin Boyanması**; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Yay, Ankara 1991,s.23.

⁷⁶Hülya Kaynar, Emine Tonus; **Sivas'ta Yetişen *Salvia*sp (Adaçayı)Bitkisinden Elde Edilen Renkler ve Haslık Değerleri**, Cumhuriyet Üniversitesi ElektronikJournal Of vocational Colleges –Yay, Mayıs 2014.

Resim 21. Adaçayı

2.6.1.3. Madensel Boyar Maddeler

Doğal boyarmaddelerden madensel boyarmaddelere; toprak boyarmaddeler, mineral boyarmaddeler adı verilmektedir. Minerallerden elde edilen krom sarısı, doğal zencefre, shcweinfurt yeşili, ultramarin vs. pigment boya maddeleri olarak elyafa karşı bir afinite göstermediklerinden ancak bağlayıcı bir madde yardımı (örneğin yumurta akı) ve baskı yolu ile elyafa fiske edilebilmektedir. Boyama maksadı ile krom sarısı ve Berlin mavisi gibi mineral boyarmaddeler kimyasal bir reaksiyonla elyaf üzerinde de oluşturulmaktadır. Günümüzde de kahve, olive ve haki renk boyamalar elde etmek için tekstil malzemesi krom ve demir tuzları ile empregne edilir, buharlanır ve kalevi banyoda metal oksitleri elyaf üzerinde çöktürülür. Renk tonu ise kullanılan metal tuzlarının karışım oranına bağlıdır. Çadırılık bezler, tenteler ve brandaların boyanması için elverişlidir.⁷⁷

2.6.1.4.Yapay Boyar Maddeler

19. yüzyılda boya üzerinde yapılan araştırmaların en önemli sonucu anilin içeren boya maddelerinin bulunması oldu. William Henry Perkin Londra'da kimya okulunun laboratuvarlarında rastlantı sonucu keşfetti. Perkin Kininin sentezini yapmak için giriştiği deneyin bozulması sonucunda çıkan koyu renkli çökeltinin ipekli bir kumaş parçasını eflatun bir renge boyadığını fark etti. Aslında bu madde potasyum bikarbonatla saf olmayan anilinin karışımıydı. 1856'da eflatun rengi anilin ticari olarak Londra'da üretilmeye başlandı. Daha sonra hava gazı üretiminin bir yan ürünü olan katrandan türetilen değişik renkler üretilmeye başlandı. ProfHoffmann 1856'da anilin kırmızısını değiştirdi bu siyah yapışkan kötü kokulu katrandan doğal kökenli boyalarla elde edilen bütün boyalar yapılabiliyordu.⁷⁸

⁷⁷ İsmail Öztürk; a.g.e, s.21.

⁷⁸ a.g.e, s.22.

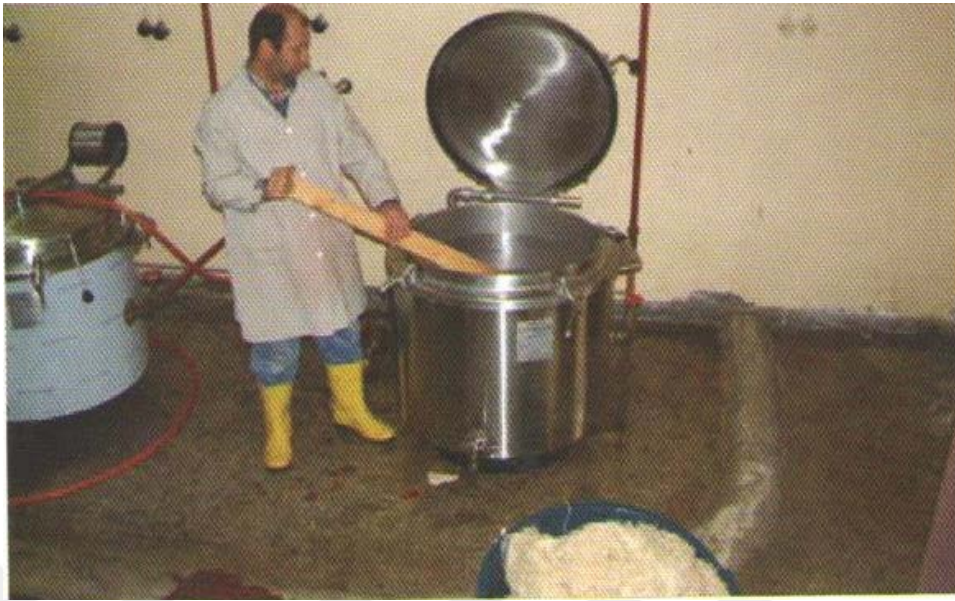
2.7. Boyama ve Boyamadan Önce Yapılan İşlemler

Doğal bir lif olan “yün” koyun ve kuzuların kırılmasından elde edilmektedir. Boyanmadan önce yünün iyice temizlenmesi gerekmektedir. Yünler teknelerde ıslatılarak tokmaklarla ya da tokaçla yünlerin üzerine vurulmak suretiyle yıkanır. Sonra yün tarağı ile taranır ve yumak yapılır. Bu yumaklar elin bileğine sarılarak teşi (kirman) ile tek kat olarak belirli oranlarda inceltmek için eğrilerek iplik haline getirilir. Yine aynı aletle ve işlemlerle çift büküm yapılarak atkı ipliği, üç veya iki büküm yapılarak çözümlü ipliği elde edilir. Bu aşamada çıkırıktan da yararlanılır. Renklendirmek için çile haline getirilir ve boyandıktan sonra güneşli havada kurutularak yumak haline getirilir.

2.7.1.Boyamanın Yapılışı

Boyama çeşitli bitkilerin yaprak, meyve, kök ve kabuklarından yapıldığı gibi sentetik boyaların doğal boyalarla karıştırılarak ya da sadece sentetik boyalarla da yapılmaktadır. Boya elde edilirken yapılan işlemler: Kazan su ile doldurulur ve yüksek ateşte kaynamaya bırakılır, su sıcaklığı 25-30 dereceye geldiğinde erimenin kolay olabilmesi için limon, şap ve sülfatla karıştırılır. Su kaynamaya başladığında kazana boyanacak olan renge göre bitki bırakılır. İstenilen renk elde edilinceye kadar sık sık karıştırılarak ve ara sıra kazandan çıkartılıp bırakılarak kontrol edilir. İstenilen renkler elde edildikten sonra ipler kazandan alınarak fazla renk karışımına yol açmamak için hemen soğuk su ile yıkanır ve kurumaya bırakılır.⁷⁹

⁷⁹Recai Karahan; a.g.e, s.49.

Resim 22. Boyama İşlemi

Resim 23. Boyanmış Kuruyan İpler

2.8. Dokumanın Sınıflandırılması

Dokumalar, kullanılan araçlar ve bunların çalışma yöntemleri bakımından çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Dokumaları kullanılan araç ve uygulanan yöntemlere göre sınıflandırabiliriz. Tezgâhta Yapılan Dokumalar ve Elle Yapılan Dokumalar olarak ikiye ayrılır.

2.8.1. Tezgâhta Yapılan Ürünler

Tezgâhta yapılan ürünleri ise; Çarpanalı Dokumalar, Kirkitli Dokumalar, Mekikli Dokumalar ve Mekiksiz Dokumalar olarak dörde ayrılmaktadır.

2.8.1.1. Çarpana Dokumalar

Çarpanalı dokuma; köşelerindeki deliklerden dokuma raporuna göre çözgü iplikleri geçirilen kartların belirli sayılarda ileri veya geri çevrilmesi sonucu açılan ağızlıktan atkı ipliği atılarak oluşturulan dokumadır.⁸⁰

Çözgü yüzlü dokumaların kartlarla dokunan örneklerine “çarpanalı dokuma” ya da “kartlı kolan dokuma” adı verilir.⁸¹

Çarpanalı dokuma el tezgâhlarında gücülerin görevini yerine getiren el tezgâhlarında Çarpana dokuma çözgü ve atkı iplikleriyle yapılan en kolay dokumadır. Bu dokumada kullanılan çözgü atkı ipliğinin ham maddesi keten, pamuk, yün gibi gereçlerden yapılır. Bu dokumaya “kolan dokuma denir.”⁸²

Kolon dokuma; çözgü ve atkı olarak bilinen iki iplik sisteminin temel oluşturduğu, yün, kıl, pamuk ipliklerle yer tezgâhında dokunan, çarpanaların yerine gücü çubuğunun kullanıldığı, bu çubuk vasıtasıyla açılan ağızlıktan geçirilen atkı ipliklerinin sıkıştırılmasıyla elde edilen, çözgü yüzlü şerit halindeki dokumalardır. Kolon dokuma ve çarpanalı dokuma farklı tekniklerle dokunmaktadır.. Çarpanalı dokuma adını aldığı çarpanalarla dokunurken, kolon dokuma “ üçayak”, “ tavnı”, “tevni” gibi isimlerle anılan yer tezgâhlarında dokunur.⁸³

Deri ve ince ağaç levha, karton vb. malzemelerden üçgen, dörtgen veya altıgen şeklinde kesilmiş ve köşeleri delikli çarpana kartlarına geçirilmiş çözgülerin arasına, kartların çevrilmesiyle oluşan aralıktan atkı ipliği atılması ile elde edilen ince dokumalara denir.⁸⁴

Çarpana kare veya kareye yakın dikdörtgen şeklinde kesilerek kurutulmuş, camız-manda veya eşek gönünden yapılır. Plakalar halindeki derinin köşelerinden delik açılır. Çözgü iplikleri deliklerin içinden geçirilir. Çarpana çözgü yüzlü bir teknik olduğu

⁸⁰Halide Sarıoğlu, Nihal Ülger; **Çarpanalı Dokumalar**, Ya- Pa Yay, İstanbul, 2005, s.16.

⁸¹**a.g.e.**, s.20.

⁸²**Yaşayan El Sanatları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Eskişehir, 2013, s.270.

⁸³Halide Sarıoğlu, Nihal Ülger; **a.g.e.**, s.15.

⁸⁴Taciser Onuk, H.Feriha Akpınarlı, H.Serpil Ortaç, K.Özlem Alp; **Silifke Folkloru**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, Ankara, 2004,s.46

için, çözgü sayısı fazladır. Örneğine göre, en az 24 çözgüden yapılıır. Dokuma, plakalar iki el yardımıyla, çevrilerek gerçekleştirilir. Plakalar sürekli döndürüldüğünden, ipliklerin sürtünmeden dolayı geçtiği deliği aşındırmaması için gön kullanılır. Genellikle, çocuk bebek bağı, önlük bağı, atın gusgunu, golanı ve dizgini çarpanadan yapılıır⁸⁵

Osmanlılarda 15-16. yüzyıllara ait belgelerde çadır ve koşum takımlarında kolon olarak kayıtlara geçen çarpana dokumaların, yakın dönemlere ait örneklerine Topkapı Sarayı Müzesi'nde rastlanmaktadır. Coğunluğu kitabeli Kur'an bağları, kılıç askıları, kuşaklar, gem dizginleri ve semer koşum süs şeritlerinin meydana getirdiği bu örnekler dışında, Osmanlı çadırlarının pencere detaylarında bu tür dokumaların kullanıldığı görülmektedir. Çarpanalı ve kolon dokumacılık Anadolu'da eski bir gelenek olarak sürmektedir. Fonksiyonel özellik arandığında daha çok kolon dokumadan yararlanılırken, süsleme amaçlı olarak da çarpanalı dokumalar tercih edilmektedir.⁸⁶

2.8.1.1.2. Çarpanalı Dokumalarda Kullanılan Teknikler

Çarpanalı dokumaları; Çarpana şekilleri, çözgü ipliklerinin çarpanalara geçirilme sistemi ve çarpanaları çevirme yönleri ile çevirme sayıları çarpana dokuma tekniklerini meydana getirir. Çarpana ile dokuma işlemi, çözgü iplikleri geçirilmiş ve gerilmiş çarpanaların kendi çevresine döndürülmesiyle çözgü iplikleri arasında oluşan ağızlıktan, atkı ipliklerinin geçirilerek sıkıştırılması sureti ile gerçekleştirilir. Çarpanalı dokumada desen; dokuma raporuna göre geçirilmiş çözgü iplikleri ile birlikte çarpanaların hareket sistemine göre ortaya çıkar.⁸⁷

Çarpana dokuma tekniğinde çarpanaların ileri çevirme veya geri çevirme olmak üzere iki temel hareketi söz konusudur. Çözgü ipliklerinin atkı iplikleri ile bağlantı kurması, çarpanaların kendi çevresinde ileri ya da geriye doğru çevrilmesi ile değişen ağızlığa atkı ipliğinin atılması ile oluşur. Dolayısı ile bu hareketler "dokumayı ve deseni oluşturan temel hareketler" olarak tanımlanmıştır. Bu temel çarpana hareketleri çeşitlilik göstermekle beraber üç ana şekilde uygulanır.

- Çarpanaların sürekli aynı yönde çevrilmesi
- Çarpanaların eşit sayıda ileri geri çevrilmesi

⁸⁵Bekir Sıtkı; **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, Ankara,2000, s.89.

⁸⁶Tuna Demir; **El Dokumacılığı ve Çarpanalı Dokumalar**, T.H.K Yay, Ankara, 1995,s.67.

⁸⁷Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; **a.g.e.**, s.133.

- Çarpanaların değişik sayıda ileri geri çevrilmesi

Çarpanalı dokumalar “iki iplik sistemli” ve “üç iplik sistemli” olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. İki iplik sistemli çarpana dokumaların çözgü ipliklerinin geçiriliş yönü ve kartların temel hareket yönüne göre başlık altında toplamak mümkündür.

- Tek yönlü iplik geçirme ve tek yöne hareket,
- Tek yönlü iplik geçirme ve çift yöne hareket,
- Çift yönlü iplik geçirme ve tek yöne hareket,
- Çift yönlü iplik geçirme ve çift yöne hareket,

Üç iplik sistemli çarpanalı dokumalarda ise çözgü ve atkı ipliğinin dışında dokumanın zemininde yer alan motifleri oluşturmada üçüncü bir iplik kullanılır. Bu motif atkısı görevini üstlenir. Bu sistem “susma” ve “daldırma” olarak iki şekilde uygulanır. Bunların dışında çarpanalı dokumalarda belirlenen desene göre kart hareketleri ile desen aktarma adı verdiğimiz diğer uygulamalardan farklı bir yöntem söz konusudur. Bu uygulamada genellikle iki renk kullanılır. Renklerden biri zemin dokumayı oluştururken diğeri renk deseni oluşturmaktadır.⁸⁸

2.8.1.1.3. Çarpanalı Dokumaların Kullanım Alanları

Çarpanalı dokumaları günümüzde daha çok Türkmenler ve Yörükler tarafından kullanılır.

- Kara çadır ve toprak evlerde
- Kazık bağı olarak, keçelerin serilmesi ve tepelerin tutturulmasında
- Sepet heybe gibi araçların kulplarında
- Kadın giyiminde başlara takılan takıların tutturulmasında, çocuk kundağı ve beşiklerde
- Erkeklerin giyiminde barutluk fişek, çanta, yay kurmak için kemente
- Terlik bandı olarak çorap ve tozluk bağı olarak kullanılmaktadır.⁸⁹

⁸⁸ Ülger Sarıoğlu; a.g.e, s.107.

⁸⁹ Yaşayan El Sanatları, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Eskişehir, 2013, s.271.

2.8.2. Kirkitli Dokumalar

Atkı ilme veya desen ipliklerinin ağaçtan veya demirden yapılmış “kirkit” adı verilen alet ile vurularak sıkıştırılması ile yapılan dokumalara “kirkitli dokumalar” denir.⁹⁰

Kilim, cicim, sili, sumak, gibi düz dokumaların ve halının yer aldığı havlı dokumalarda çözümler arasında ve dokumanın enine geçirilen atkı ve düğümleri döverek sıkıştırmaya yarayan ağaçtan, hayvan kemiklerinden veya demirden yapılmış el ya da çatal gibi dişli alete kirkit, bu aletin kullanılmasıyla dokunan el dokumalarına da kirkitli dokuma denir. Kirkitli dokumalar içinde her birinin değişik tekniği olan kilim, cicim, zili, sumak adıyla anılan dokumaların hepsini düz el dokumaları altında toplayabiliriz.⁹¹

2.8.2.1. Kirkitli Düz Dokumalar

2.8.2.1.1. Kilim

Kilim, ince ve tüysüzüne kalı, uzun ve tüylüsüne zilu denir. Türklerde tüysüz bir halı anlamında kullanılmaktadır.⁹²

Kilim dikey veya yatay tezgâhlarda yün veya kalın kıl ipliğinden dokunur. Kilim dokuyucusu, elinde bir örnek olmaksızın başka bir kilime bakarak veya hayalindeki deseni dokur. Dokumada bir motif bittikten sonra kalan yerden devam edilebilir. Kilim diğer dokuma yaygılarında olduğu gibi mekân donatım malzemesi olarak genellikle kırsal yaşantıda eşyanın taşınmasında kullanılır.⁹³

Desenler dokuyucunun arzusuna göre bölüm bölüm dokunabilir. Atkılar bol bırakılarak çözümlerin arasından geçirilir ve daha sonra kirkitle aşağıya doğru vurularak sıkıştırılır. Böylece atkıların çözümleri örüp gizlemesini sağlar. Atkılar belirli motifler arasında gidip geri gelirken, en son çift çözümlü dolanarak geri döndüklerinden, iki ayrı renkteki atkının karşılaştıkları dikey çizgilerde birer ilik meydana gelir. İlikli kilim desen sınırları eğik olan kilimler, eğri atkı kilimler, normal atkı kilimlerinin arasına ek atkı iplikleri sıkıştırılan kilimler, çift kenetlenmeyle yapılan kilimler, sarma konturlu

⁹⁰Taciser Onuk, H.Feriha Akpınarlı, H.Serpil Ortaç, K.Özlem Alp ;**a.g.e.**,s.44.

⁹¹Çetin Aytacı; **a.g.e.**, s.36.

⁹² Bahaeddin Ögel, **a.g.e.**, s.168.

⁹³Tahsin Parlak, A.Aslıhan Ergüder, **a.g.e.**, s.35.

kilimler adıyla değişik kilim dokuma türleri ortaya çıkar. Bu dokuma tekniklerinden biri veya birkaçı yaygı üzerinde yer alabilir.⁹⁴

Hammaddesi yün ve kıldır. Son zamanlarda ise sentetik iplerle dokunmaktadır. Döşeme, sedir, divan vb. yerlere serilen genellikle renkli, desenlerle süslü, havsızdır. Çözümlerin atkılar tarafından tamamen gizlendiği atkı yüzü dokumalardır Bir evin döşenmesinde (yaygı, sergi), eşya taşımada (heybe), zahire ve yiyecek muhafazasında (çuval) olarak kullanılır.⁹⁵

2.8.2.1.2. Cecim

Cicim kelimesinin cici, sevimli şey kelimesinden aidiyet eki alarak türediği düşünülmektedir. Cicim, daha çok ince bantlar halinde dokunup, sonradan bir araya getirilmiş atkı yüzü dokumalardır.⁹⁶

Cecim, ince renkli iple dokunmuş, nakışlı bir kilim veya bir örtüdür. Cecim için, “kolanlı küçük kilim” de denmektedir.⁹⁷

Bez ayağı dokumaların üzerine renkli iplerle yapılan ya da farklı tekniklerle dar ve uzun dokunan, kesilen kilim parçalarının yan yana eklenmesi ile meydana gelen sergi, örtü, perde vb. amaçlar için kullanılan, bir dokuma çeşididir.⁹⁸

Cecim yaygı amacıyla değil daha çok örtü, heybe, çuval gibi eşyaların yapımında kullanılmaktadır. Desenleri yüzeydeki yoğunluğuna göre; seyrek motifli cicim ve sık motifli cicim olarak isimlendirilir.⁹⁹

2.8.2.1.3. Zili (veya sili)

Kilimin uzununa zilu denmektedir. Anadolu’da ise şili denir. Bunlar daha ziyade, ince ve tüylü, renkli kilimlerdir.¹⁰⁰

Zili dokuma; cicimde olduğu gibi, bez dokuma veya atkı yüzü dokumalarda, dokuma yapılırken atkı ipliklerinin arasına desen ipliklerinin sıkıştırılması ile oluşan ancak desen ipliklerinin üçüsten bir alttan atlayarak dokuma yüzeyinin tamamen doldurulduğu dokuma çeşididir. Zili dokuma cicime benzemektedir. Fakat zili de desende hiç boşluk bırakılmadan dokunmuş olması itibariyle cicimden ayrılır ve

⁹⁴ Bahaeddin Ögel, **a.g.e**, s.168.

⁹⁵ **Geleneksel Türk Dokuma Sanatları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara, 2012,s.7.

⁹⁶ Belkıs Balpınar Acar; **a.g.e**, s.55.

⁹⁷ Bahaeddin Ögel;**a.g.e**, s.173.

⁹⁸ Bekir Sıtkı; **a.g.e**, s.80.

⁹⁹ Tevhide özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; **a.g.e**, s.152.

¹⁰⁰ Bahaeddin Ögel; **a.g.e**, s.175.

görünüm itibariyle daha kabadır. Dokuyucular desenlerinin sade ve kolay olmasından dolayı tercih ederler. Dokuma desenleri her desene uygun değildir. Bu sebepten dolayı zili desenleri değişiklik göstermemiştir. Dokuma özelliğine göre düz, çapraz, seyrek, damalı, kontorlu zili dokuma olarak çeşitlenmiştir. Zili dokumalar, çeşitli çadır eşyası, ekin çuvalları, minder ve yaygılarda, heybe, yastık, çuval, torba, yer yaygısı duvarlara asılmak için kullanılır. İç Anadolu ‘da Akdeniz bölgesinde değişik desenler ve malzemeyle dokunmuş olan yastık, minder, çuval ve küçük yaygılardan oluşur¹⁰¹

Zili dokuma tekniği elverişli olmadığından çok çeşitli desenler dokunamaz, “ arkaik desenler” dediğimiz, Orta Asya’dan bu yana çok az değiştiğini tahmin ettiğimiz, bugün hâlâ Türkistan- Türkmen halılarında değişik çeşitlerini gördüğümüz sekizgen “Türkmen Gülü” desenleri ve 14. Ve15. yüzyıl Timurcu minyatürlerinde zeminlerde görülen iç içe zikzak desenleri görülür. Konya, Kayseri, Niğde, Kırşehir, Toroslar, Adana, Gaziantep yöresinde bu desenlerde değişik renk ve malzeme ile dokunmuş olan yastık, minder, çuval ve ufak yaygılar görülmektedir.¹⁰²

2.8.3.2.1.4. Sumak

Çözü ipleri üzerine desen iplerinin çeşitli şekillerde sıralanmasıyla elde edilen bir yaygı türüdür. Desenler sarılarak verildiği ve tekrar döndürülüp, aynı desen üzerinde ikinci bir renkli iplik geçirildiği için kat kat işlenmiş gibidir.¹⁰³

Ayrıca, çözü ve atıkların dışında renkli desenli ipliklerle dokunmaktadır. Renkli desen ipliklerinin çözü çiftlerine devamlı olarak sıralanması ile dokunur. Renkli desen iplikler motiflerin içini doldurduktan sonra, arkadan başka renkteki, bir desene atlatılır veya üst sıraya geçerler. Dokuma çoğunlukla tersinden yapılır.¹⁰⁴

2.8.2.1.4. Çerge

“Çerge”, yünden mamul uzun ince yolluk ya da dokumadan yapılmış çadırıdır.¹⁰⁵

Çerge ve Çerge sözü Türklerde, daha çok derme çatma çadır veya gölgelik için kullanılan bir sözdür. Çağatay Türk kültür çevresindeki kitaplarda, “çargâh” şeklinde

¹⁰¹Yaşayan El Sanatları, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Eskişehir, 2013, s.271.

¹⁰² Belkis Balpınar Acar; a.g.e, s.61.

¹⁰³ Bekir Sıtkı; a.g.e, s.82.

¹⁰⁴ Belkis Balpınar Acar; a.g.e, s.69.

¹⁰⁵Ahmet Aytaç, S.Merveİlbak; Türk El Dokumalarına Dair Önemli Kayıtlar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yay, İstanbul, 2014, s.19.

söylenmiş olan bu söz, iki direkli Çingene çadırları için de söyleniyordu. Osmanlılarda da aynı anlayışı karşılıyordu. Kıldan yapılmış, kara çadırlara da, çerger denmiştir. Nitekim eski Anadolu şiirlerinde şöyle deniyordu: “Dil kara, çehre kara, çerger kara iki dünyası kara, ol fukara”. Herhalde bundan dolayı Anadolu’nun türlü yerlerinde, yünden veya kıldan yapılmış olan, adi ve ince kilim veya yaygılara, çerger adı verilmişti.¹⁰⁶

2.8.2.1.6. Kolan

Çözgü atkı ipliği olarak yün, pamuk, keten iplikler ve kıl gibi gereçlerin kullanıldığı yassı enli kuşak bağ gibi dokumalara kolan denir. Eşeğin, atın sırtına konular Kalın ipe veya kırnaptan yapılır. Kırnap kenevirden yapılmış ince ipe verilen addır. Hayvanın karnının altına ve göğsüne tutturulmak üzere iki şekilde yapılır.

2.8.2.1.7. Heybe

İnsanların günlük ihtiyacını karşılamak için kullanılan, atın veya eşeğin sırtına asılan, içine gerekli eşya yahut yiyecek konulan iki gözlü, ortası delik taşıma aracıdır. Yaklaşık 1.10 cm X 40 cm boyutundadır. İki taraftaki cep olan bölmeler 35 cm uzunluğundadır. Kilim gibi dokunur. Ancak günümüzde heybe yapımı için özellikle uğraşılmayıp, eski kilimlerin kesilmesi yoluna gidilmektedir. Bunun yanında yaygın olarak yine eski kilimler kesilerek genç kızlar için çanta yapılmaktadır. *Nakışlı heybe, ince heybe* gibi çeşitleri vardır.¹⁰⁷

2.8.2.1.8. Hurç

Büyük heybelere verilen addır. Kilim gibi dokunur.

2.8.2.1.9. Çuval

Anadolu’da Türk insanının gündelik ihtiyaçları için ürettiği, özellikle yaylak-kışlak biçimi hayat sürenlerin birçok maddeyi saklamak üzere kullandığı dokuma türüdür.¹⁰⁸

Tezgâhta dokunan, düz yada desenli, kalın pamuk veya yün dokumalardır. Tezgâhta dokunur. İçine un veya tahıl konulmaktadır. Seklem çuvalı ve

¹⁰⁶ Bahaeddin Ögel; **a.g.e.**, s.173-174.

¹⁰⁷ Bekir Deniz; **Tekstil Ürünlerini Saklamada Kullanılan Halı ve Düz Dokumalar**, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara, 2000,s.30.

¹⁰⁸ Ahmet Aytaç, S.Merveİlbak; **a.g.e.**, s.19.

harar olmak üzere iki çeşidi vardır. Tohumluk buğdaylar *harar / haraldenilen* büyük çuvallarda saklanır.¹⁰⁹

2.8.2.2. Havlı Dokumalar

2.8.2.2.1. Halı

Çözgü iplikleri üstüne ayrı bir desen ipliği ile değişik şekillerde düğüm atılarak, aralarında birkaç sıra atkılı ipliği geçirilip sıkıştırılarak aynı yükseklikte veya yer yer farklı yüksekliklerde kabartmalı olarak kesilmiş, havlı yüzlü dokumalara halı denir.¹¹⁰

Halı; dik veya duvara dayalı şekilde kurulmuş tezgâhlarda dokunur. Bu tezgâhların iskeleti, iki yan ağacı üst ve alt gücüler, genellikle demirden gücüleme çubuğu ve yatağından oluşur. Halının iskeletini argaçlar oluşturur. Argaçlar çift bükümlüdür. Arışlar ise halının düğümlerini sıkıştırmaya yarayan enine ipliklerdir. Bu iplikler tek bükümlüdür. Dokunacak halıda kullanılacak en, boy, santimetre karedeki düğüm sayısı argaçlarda hazırlanır. Argaçlar çaprazlandıktan sonra üst gücüye sarılarak tezgâha alınır. Ayrıca argaçlar, alt gücüye çitileme çubuğu ile bağlanarak getirilir. Gücüleme tezgâhlar üzerinde yapılır. Argaçların arasında tezgâhların orta yerinde, argaçların dolaşması için argaç ağacı takılır. Önceden hazırlanan desenlere göre argaç üzerinde kenar örgü, dış ve iç bordürler ile zeminin başlangıç noktaları işaret edilir. Bu işlemlerden sonra dokumaya geçilir.¹¹¹

Genel olarak Türk halılarında dört çeşit düğüm tekniği görülmektedir:

- Gördes ve Türk düğümü
- Sine veya İran düğümü
- Tek ağaç üzerine düğüm
- Hekim düğümü.

Halı dokumacılığında yaygın olarak Türk düğümü ve İran düğümü kullanılır.¹¹²

Halı dokumaya başlarken önce çiti örülür ve çitiden sonra halının kilim dokuması yapılır. Renkli ilme ipleri birer yumak halinde dokuyucunun yetişebileceği kadar yükseklikte veya tezgâhın genişliğine uzatılmış bir urgan veya tahta üzerine

¹⁰⁹Mustafa Genç, Recep Karadağ; **Sivas Halılarında Kullanılan Boyar Maddeler ve Boyar Madde Analizleri** Osmanlı Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri, Doğan Gazetecilik Yay, 21-25 Mayıs,2007,s.179

¹¹⁰Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; **a.g.e**, s.153.

¹¹¹Yeşim Öztürk; **Balıkesir-Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları**, Kültür Bakanlığı Yay, Türk Tarih Kurumu, 1992,Ankara, s.11-14.

¹¹²**a.g.e**, s.11-14.

dizilir. Dokuyucular halıyı aşağıdan yukarıya doğru dokumaya başlarlar. Düğümlene alt vargel aşağıda iken yapılır. Uygulanan düğüm şeklinde ilmekler bir sıra düğümlendikten sonra alt vargel yukarı sürülür. Kilim dokumasında olduğu gibi bir sıra basma atkı atılıp yerleştirildikten sonra ilme sırası düzgün olarak kirkitle örülür. Halının iki yanındaki kenar örgüsü kısmına ilmek atılmaz. Bu kısım bir yumakla örülür. Sıranın kirkitle dövülmesi bittikten sonra iki el ile ilmek uçları çekilerek aralarında serbest lifler toplanır ki buna çekme denir. Bundan sonra ilmeklerin uçları kalitesine göre hav yüksekliğini verecek şekilde yarlı makas ile kesilir, buna kırkım denir.¹¹³

Halıcılık daha çok yaylacı ve hayvan besleyen kavimlere göre bir iş olmuştur. Çünkü halının ana maddesi yün ve dolayısı ile koyundur. Halıları, büyük, orta küçük gibi, yalnızca ölçüler ile sınıflara ayırmak doğru değildir. Halıların manevi değerlerinin yanında kullanıldığı yerlerde farklılık göstermektedir. Bunları sıralayacak olursak: ibadet ve tapınma seccadeleri, günlük ev halıları, çadır halıları, yolluk halı ve keçeler, duvar halılarıdır.¹¹⁴

2.8.2.2.2. Tüllüce

Tüllü ya da Tüllüce; herhangi bir desene dayanmadan, çözgü iplikleri üzerine koyun ve keçilerden elde edilen yün, tiftik gibi doğal lifler ile halı düğüm tekniği uygulanan yüzeyledir. Bu dokuma aynı zamanda, renkleri, yalın ve çağdaş desenleri ile son derece farklı bir halı türüdür.¹¹⁵

Tülü dokumalarda, çözgüler genellikle yün, ilmekler ise çoğunlukla tiftik, bazen de yündür. Yöre halkı, eskiden tülü dokumalarda deve yünü de kullandığını söylemektedir. Tülü dokumalarda genellikle yün ve tiftiğin doğal renkleri kullanılmıştır. Bunlar beyaz, gri, kahverengi yün ve tiftiğin doğal rengidir. Bununla birlikte lacivert, kırmızı, sarı, yeşil ve mor gibi renklerle de boyamalar yapılmaktadır. Son yıllarda kendi özelliğinin dışına çıkan tülü dokumalar, gerek teknik özellikleri bakımından halı sanatı içinde özgün bir grupta yer almış, dekorasyonda sadelik ve yalınlık bakımından tercih edilebilecek tamamlayıcı olarak kullanılmaktadır.¹¹⁶

Ülkemizde; Ağrı ve Kars yörelerinde Geve, Batı Trakya bölgesinde Hopan, Karapınar civarında Tülü, Sivas ve Mut yörelerine Tüllüce ve Konya ile Kırşehir'de de

¹¹³ Çetin Aytaç; **a.g.e.**, s.138-139.

¹¹⁴ Bahaeddin Ögel; **a.g.e.**, s.155

¹¹⁵ Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; **a.g.e.**, s.154.

¹¹⁶ **a.g.e.**, s.155.

Filik denilen post benzeri uzun tüylü dokuma, yıllardan beri Anadolu'da ve Fırat havzasında dokunagelmiş, fakat günümüzde artık unutulmaya yüz tutmuştur. Tüllüce de renkler, desenler saçak örgüsü ile sağlanır. Bu da dokuyucunun ustalığına ve yaratıcılığına bağlıdır. Tüllüceler ilk bakışta kaba görünümlü iseler de çok sanatkârlık isteyen bir dokuma türüdür.¹¹⁷

Yarı göçebe yaşam süren bazı yöre halkı, pazara çıkmak amacıyla değil; sadece kendi günlük yaşamlarında kullanmak amacıyla tülü dokumuşlardır. Konya yöresinde “Kuşurgu” adı verilen bu halılar sandık odalarında saklanmakta ve gerektiğinde buradan alınıp saklanmaktadır. Kış aylarında soğuktan korunmak amacıyla, bazen kapı boşluklarına asılarak, bazen yatak yorgan, bazen de yaygı olarak kullanılmaktadır. Tülü dokumalarının küçük boyutlu olanları seccade ve minder olarak kullanılmaktadır. Yaz aylarında yaylaya çıkan yöre halkı, toplandığı zaman çok yer tutmaması ve kolay taşınabildiğinden dolayı tülü dokumaları tercih etmektedir. Ayrıca süt, yağ, kıyma gibi çeşitli yiyeceklerini çömlek ya da kazanlara koyup üzerini tülü dokumalarla örtterek sıcaktan korunmakta ve bu işleme de “Basırık” adını vermektedirler.¹¹⁸

Yugoslavya –Viyanovça'da ‘Yammulia’, Güneybatı İran'da ‘Gobbeh’, Fillandiya'da ‘Ryjij’ olarak adlandırılan dokumalar adeta aynı bölgede, aynı kültürün ürünleriymiş gibi benzerlik göstermektedirler. Değişik yörelerde dokunan bu dokumalar teknikleri, desenleri ve kullanılan malzemeleri açısından birbirine eş ürünlerdir. Bundan başka işlevsellik bakımından da; hepsi de kullanım amaçlı üretilmiş ve birçok fonksiyon yüklenmiştir. Tüllüce dediğimiz bu dokuma çeşidi bin yıl kadar önce Türkler tarafından bilinmekteydi. Kaynaklara göre M.S. 930 yıllarında Tiflis ve Çıldır arasındaki Türkler tarafından dokunmaktaydı.¹¹⁹

2.8.3. Mekikli Dokumalar

“Mekikli dokumalar” dediğimiz dokuma grubu gerçek dokuma olarak kabul edilmekte olup tezgâha gerilmiş yan yana sıralanmış, çözümlü ipliklerinin gruplar halinde “gücü “denilen aracın yukarıya aşağıya hareket ettirilmesiyle oluşan “ağızlık” denilen açıklıktan mekik vasıtası ile atkı ipliklerin geçirilmesi ile oluşturulan bez görünümlü dokumalardır. Dokuma yapılırken atkı ipliklerinin çözümlü ipliklerinin arasından kolayca

¹¹⁷Sivas Halısı Tarihi Tüllüce Kilimi Mesleki eğitim ve Pazarlama Projesi, Orta Anadolu Kilimler Birliği Yay, Sivas, 2004, s.17.

¹¹⁸Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; a.g.e, s.155.

¹¹⁹Sivas Halısı Tarihi Tüllüce Kilimi Mesleki Eğitim ve Pazarlama Projesi, s.18.

geçmesini sağlayan iki ucu sivri, genellikle demirden veya ağaçtan yapılan alete “mekik” denir. Mekikli dokumalar saten, bez ayağı ve dimi üzere üç gruba ayrılır. Çeşitli kumaş dokumaları ve Siirt battaniyesi bu dokuma çeşidi içinde yer alır. Mekikli dokumalar çulfalık denilen tezgâhlarda dokunur ve dokunurken tüyleri taranır. Mekikli dokumalar, yünden el dokumaları olarak şalvar, abalar dokunur. Kıldan çadır, çuval dokunur. Kenevirden ise iç çamaşırı, gömlek, yatak örtüleri, masa örüleri, heybe, çuval dokunmaktadır. Mekikli dokumalar dik, çukur, yüksek kamçılı, beldeleli dokuma tezgâhları olmak birçok türü vardır.¹²⁰

“Mekikli dokumalar” olarak bilinen dokuma grubu, asıl dokuma olarak kabul edilmekte olup yan yana sıralanmış, çözümlü ipliklerinin gruplar hâlinde, “gücü” denilen çerçevelerle yukarıya kaldırılıp indirilmesiyle arada oluşan ve ağızlık denilen açıklıktan mekik aracılığı ile atkı ipliklerinin geçirilmesi yoluyla oluşan bez görümlü dokumalardır. Dokuma yapılırken atkılarının, çözümler arasındaki açıklıktan (ağızlıktan) kolayca geçmesini sağlayan, atkı ipliğinin üzerine sarıldığı iki ucu sivri, genellikle ağaçtan (veya demirden) yapılan alete “mekik” denir.¹²¹

Atkı iplikleri, bazı çözümlü ipliklerinin üstünden bazılarının altından geçer. Bu geçmeler, çözümlü ipliklerinin gücüler aracılığıyla bir kısmın yukarıya ve bir kısmının aşağıya hareketi ile sağlanır. Yukarıya çıkan ve aşağıya inen çözümlü iplikleri bir aralık oluşturur ki bu aralığa ağız denir. Atkı iplikleri de bu ağızlardan mekikler aracılığıyla taşınır. Gücüler çerçeve şeklinde olup ortasında asılı teller boncuk denilen gözcüklerden oluşturulmuştur. Bu boncuklardan da çözümlü iplikleri geçirilir. Bir dokuya aynı bağlantıyı yapan çözümlü iplikleri bir gücünden geçirilir. Dokunun taharına göre çerçeve sayısı da değiştirilir. İpliklerin doku türüne göre gücülerden geçirilişine tahar denir. İplikler bir plana göre gücülerden geçirildiğinden her bir dokuya tahar planı uygulanır.¹²²

Dokuma sırasında gücü çerçevelerinin hareketiyle, çözümlü ipliklerinin arasında meydana gelen aralıktan atkı ipliği mekik aracılığı ile geçirilerek “çulfalık” adı verilen tezgâhlarda yapılan dokumalara “mekikli el dokumacılığı” denir. Mekikli dokumalar,

¹²⁰ Yaşayan El Sanatları; Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Eskişehir, 2013, s. 331.

¹²¹ Geleneksel Türk Dokuma Sanatları; Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara, 2012, s.6.

¹²² Zahide İmer; Dokuma Tekniği, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara, 1987, s.5.

çözgü ipliklerinin farklı şekillerde açılarak atkı ipliği geçirilmesi ile değişik bağlantılar elde edilen kumaşlardır.¹²³

2.8.4. Mekiksiz Dokumalar

Mekiksiz dokumaların en önemli örneği keçedir. Keçe; hayvansal liflerden, yünün yapısal özelliğine bağlı olarak dış yüzeyindeki pulcukların, ısı, nem ve basınç sonucu birbirlerine kenetlenmesiyle oluşturulan, atkısız ve çözgüsüz tekstil yüzeyidir.¹²⁴

Kaşgarlı Mahmut Türklerde, düz renkli keçelerin yanı sıra, renkli ve nakışlı keçelerden de bahsetmektedir. Kaşgar'da yapılan ve “kimişke” denilen nakışlı bir keçenin meşhur olduğunu, bazı keçelerinde kaplan derisi gibi iki renkli olarak nakışlanıp süslendiğini Divan-ı Lüğati't- Türk'ün kayıtları arasında yer almaktadır. Diğer taraftan Türklerin “oyma” adını verdikleri ve “Türkmen keçesi” olarak meşhur olan keçeden çizmeler yaptıklarını “caydam” adlı ince bir keçeden yağmurluk yaptıklarını yatak içini doldurdukları anlıyoruz.¹²⁵

MÖ 1000 yıllarında Türklerin keçe örtülü çadırlarda yaşadıkları Altay Koriganlarından çıkan buluntular arasında da keçe olduğu bilinmektedir. Eski Türkler bunların yanında at ve keçi kılından yararlanarak keçe, çul, saçaklı dokuma, halı, kilim ve benzerini yaparak, kışın bile içinde ocak yakılıp oturulabilen keçe kaplanmış otak/topak-ev bölmeli çadırlar kullanmışlardır.¹²⁶

Örneğin, Nogay halkının halıcılık sanatının en eski bir dalı keçe yapımcılığıdır. Nogay Türklerinin hayvancılıkla uğraşması keçe dokumacılığına temel oluşturmuştur. Nogay keçe yapımcılığının temeli Kıpçak keçelerine dayanmaktadır. Kuzey Kafkas halkları olan Kumuklar, Karaçaylar, Çerkezler, Balkarlar ve Nogaylar gibi Kıpçak keçelerinden örnek alarak keçe yapımcılığını devam ettirmektedirler. Kıpçaklar, Nogaylar devrinden Sovyetler Birliği zamanlarına kadar “terme” ve “otav” olarak adlandırılmış çadırlarda yaşaya gelmişlerdir. Nogaylar, Kıpçaklar keçeyi

¹²³Taciser Onuk, H.Feriha Akpınarlı, H.Serpil Ortaç K.Özlem, Alp; **a.g.e**, s.47.

¹²⁴Bekir Deniz; **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları**, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara,2000, s.30.

¹²⁵Azize Yasa Aktaş, Serap Laleoğlu Ünal, Şebnem Ercebeci, Erol Kalender; **a.g.e**, s.134.

¹²⁶Atıla Ergür; **Tekstil Terimleri Sözlüğü**, Boğaziçi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2002,s7.

koyunyününden yapmışlardır. Keçeyi çadırların içine asılmış, dışını örtmüşlerdir. Böylece evin sıcaklığını koyunyününden sağlamışlardır.¹²⁷

“Beldeme” olarak adlandırılan keçeden yapılan halıyla çadır duvarları bezenmektedir. Yeni evlenmiş gençlerin çadırları güzel ve zengin bezenmektedir. Bu çadır “otav” adını almaktadır. Otav çadırı, gelinin ve gelinin en yakın arkadaşlarının eliyle yapılmış nakışlarla bezenmekte olduğunu bilim adamı Arhipovyazmıştır. Gelin için yapılan “otav” çadırının girişi “esik kiyiz” adlı keçeyle bezenmektedir. “Otav” çadırının üstüne “tunlik” olarak adlandırılmış keçeden yapılmış bayrak dikilerek özgürlük simgelenmektedir. Bu bayrağın iç yüzü kırmızı, mavi, sarı ve kahverengi kumaş parçaları dikilerek süslenmektedir. “Tunlik” adlı bayrak “tunlikbay” adlı kuşakla bağlanmaktadır. Çadır içindeki tavana da çeşitli keçeler yerleştirilmektedir.¹²⁸

Türklerde keçeciliğin çok ileri düzeyde olduğunu Pazırık Kurganlarında ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen örneklerden anlıyoruz. Bu keçeler üzerinde hayvan ve insan figürlerinin bulunması, hayvanların mücadele halindeyken tasvir edilmesi büyük bir ustalığa işaret etmektedir.¹²⁹

2.9. Elle Yapılan Ürünler

Şiş veya tığ ile yapılırlar. Şişler numaralı olup yapılacak ürene göre çeşitli numarası tercih edilir. Giyim için Sivas'ta kazak, yelek, hırka, bere, süveter, atkı, eldiven, selânik yapılır. Bunlardan selânik bir motif adı iken gömleğin altına giyilen bir giyeceğin adı olmuştur. Kazak, yelek, hırkaya lastik denilen örgü ile başlanır. Yaka ve kol ağzlarında da çift veya tek lastik yapılır. Kimi zaman tor yahut piriç denilen örgü ile de yapılır. Bu etek, kol ve yakanın düzgün durmasını sağlar. İşkembe, ters düz, çift piriç, sarhoş yolu, yetmiş akıl yetmiş fikir, bekâr biti, petek gibi desenler kullanılır.

Genç kızlar tarafından giyilmekte olup, her genç kızın çeyizinde mutlaka vardır. Bu çorabı giyen genç kız sözlü ya da nişanlıdır. Çorabın boğazındaki çengeller oğlan tarafının bu kızı almada çok zorlandığını ifade eder. Desenin ortasındaki çizgi evliliğin henüz olmadığını ifade etmektedir. Muskaların içindeki noktalar kız ve oğlanı ifade

¹²⁷ **Türk Soylu Halkların Halı Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**; Yayına Hazırlayan; Azize Aktaş Yasa- Serap Laleoğlu Ünal- Şebnem Ercebeci –Erol Kalender; Atatürk Kültür Merkezi Yay, Kayseri, 1996.s.23.

¹²⁸;Azize Aktaş Yasa- Serap Laleoğlu Ünal- Şebnem Ercebeci, Erol Kalender; **a.g.e.** s.23.

¹²⁹ Deniz Bekir; **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yayımları**, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara,2000, s.30.

eder. Yana doğru uzayan hatların içindeki noktalar ise ilerde kurulacak aileyi şenlendirecek çocukları anlatır.

2.9.1. Dantel

Tığ ile örülen şeritlerin desene göre şekillendirilip aralarının birit veya ajurlarla sıkıştırılarak oluşturulan işleme türüdür. Şehir olsun köy olsun hemen her yerde genç kızlar tarafından yapılan tığ işi örgüdür. Dantel için koka denilen iplikler kullanılır. Kokalar numaralı ipliklerdir. Bunların içinde en makbul olanı 70 numaradır. Uzun zaman pamuk ve mısır ipliği kullanılırken son yıllarda naylon iplik tercih edilmektedir. Yastık başları, yorgan ağzı, yatak örtüsü, masa, sehpa örtüsü, namaz bezi, seccade, havlu, vitrin takımı, dolap, televizyon, teyp, fiskos masası gibi eşyaların üzerine süslemek amacıyla yapılır. Dantel yapımında sık iğne, *oymalı*, *ara*, *balıksırtı*, *örümceklî* adı verilen desenler işlenmektedir.¹³⁰

2.9.2. İşleme

İpek, yün, keten, pamuk, metal vb. iplikler kullanılarak, çeşitli iğneler ve uygulama biçimleri aracılığıyla; keçe, deri, kumaş vb. üzerine yapılan bezemelere “işleme” denir. Patiska, etamin veya hasa üzerine, çeşitli desenler işlemek suretiyle, iğne ile yapılır. Bunun için numaralı iplikler kullanılır. İşleme şayet hasa ve benzeri kumaş üzerine yapılacaksa, kumaşa *kanaviçe* geçirilir. Kanaviçe desenlerin düzenlenmesini sağlayan delikli bir kumaştır. Etamin için kanaviçeye gerek yoktur¹³¹

Bunun dışında kanaviçesiz yapılan işlemler de vardır. Sarma, Çin iğnesi en çok işlenen çeşitlerdendir. Daha çok akfil, akfil saten ve saten üzerine çamaşır ipeği ile işlenir. Bu tarz işlemlerde farklı teknik olarak iğneardı ve kum iğnesi gibi işleme tarzı da kullanılır. Ayrıca Sivas yöresinde tül ve kadife gibi farklı nesnelere üzerine de işlemler yapılır. İşlemede gül, lale, sarmaşık, kuş, ağaç, vazo şekli işlendiği gibi armutlu, denizköpüğü, kelebek, nevrüz örneği, uğur böceği, çiçek, kabak çiçeği, kuşlu, dolgulu, güllü, halkalı ve çilek gibi motifler işlenir. İşlemler insanoğluna ekonomik yarar sağlaması, onun boş zamanlarını değerlendirmesine yardımcı olması ve iğne, iplik gibi hemen her evde bulunabilecek araç, gereçlerle yapılabilmesi bu sanat dalının yaygınlaşmasına yardımcı olmuştur. Öte yandan kişiye doğadaki güzellikleri yansıtmaya,

¹³⁰Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi; Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara,2009,s.3

¹³¹Örcün H.Barıştı; **Türk İşleme Sanatı Tarihi**, Gazi Üniversitesi Yay, Ankara,1984, S.45,s.1.

özel değerleri birikimleri aktarma olanağı vermesi, kişiye toplum ve toplumdaki çevreler arasında iletişim aracı olması bu sanat dalının boyutlarının gelişmesini sağlamıştır.¹³²

İşleme teknikleri ve iğneler coğrafi, sosyal, ekonomik, şartlar ve estetik değerler doğrultusunda yüzyıldan yüzyıla değişiklikler göstermektedir. Duygu ve düşüncüyü aktarma aracı olarak uygulanan iğnelerin zengin çeşitlenmelerinde teknik beceri ve incelikler dikkati çekmektedir.¹³³

MÖ 1800-1700 Asur koloniler döneminden kalan, Acemhöyük'te bulunan fayans boncukların altın ipliklerle dikilmesiyle yapılmış, mavi, koyu mavi-zikzak bordürleriyle süslenmiş kumaş parçası kalıntısı ile aynı kazıda bulunmuş siyah taştan yapılmış vazo kırığı üzerindeki delikler arasında bağlayıcı nitelikte altın iplikle yapılan delikli zikzak sarma bulunmuştur. Ayrıca ve Kültepe kazılarında Tahsin Özgüç tarafından bulunan küçük kese çevresinde yer alan delikli zikzak sarma erken Hitit döneminde uygulanan işleme çeşitlerini göstermektedir.¹³⁴

Anadolu öncesi Türk işleme sanatının ilk örnekleri M.Ö.3. yüzyılda Mete'nin birçok Asya kavmini egemenliği altına alarak kurduğu Hun Devleti'nden günümüze ulaşan parçalardır. M.S. 3. yüzyıla kadar süren ve giderek imparatorluk biçimine dönüşen Hun'lardan kalan Altay bölgesi, Kem Vadisi ve Selenge ırmağı çevresinden çıkarılan ürünler arasından işlemlerle bezenmiş giysi ve örtüler bu konuda tanıklık etmektedir. Hunların yanı sıra komşu Asya kültürleri ile ilgili bilgi vermektedir.¹³⁵

Osmanlı döneminde ister sarayda olsun ister saray dışında hammaddesi kumaş olan ev eşyası ve kişisel eşyanın nakışlı olması tercih edilirdi. Düz kumaş üzerine işleme sanatı halk arasında yaygındır. Osmanlıda halk işlemlerini kendisi yaparken, saray için işleme yapan sanatkâr grupları da yer alırdı. İşlemeli kumaşlar en çok kıyafet aksesuarı olarak kullanılmıştır. Cepkenler, şalvarlar, kaftanlar, kuşaklar, terlikler özenle işlenmiştir. Aksesuar olarak mendil ve kaşbastılar çok miktarda kullanılmıştır.¹³⁶

¹³² Örcün H.Barişta; **a.g.e.**, s.17.

¹³³ Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; **Anadolu Üniversitesi Halk Bilim Araştırmaları Merkezi Koleksiyonundan El Sanatları Örnekleri**, Anadolu Üniversitesi Yay, No: 1732, Eskişehir, 2007, s.3.

¹³⁴ H. Örcün Barişta; **a.g.e.**, s.5.

¹³⁵ H. Örcün Barişta; **a.g.e.**, s.11.

¹³⁶ Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; **a.g.e.**, s.4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOKUMACIĞIN TARİHÇESİ VE OSMANLIDA DOKUMACILIK

3.1. Dokumanın Tarihçesi

İlk çağdan günümüze kadar gelen süreçte dokuma, insanlık tarihinde çok önemli yeri olmuştur. Giyimi meydana getiren dokuma ve dokumacılık ilk defa nerede ve nasıl başladığı bilinmemektedir. Günümüze kadar gelen ilk dokuma buluntuları genellikle çuvala benzeyen gevşek şal dokuması şeklindedir. Bronz devrine kadar dokumaların hepsi bez ayağı örgüsü ile dokunmuş daha sonra farklı örgüler üretilmeye başlanmış ve iplikler renklendirilmek amacı ile de doğal boyalar kullanılmıştır.¹³⁷

İnsanların ihtiyaçlarının karşılanmasında ve konutların döşenmesinde örtü ve yaygı gereksinmelerini karşılamak amacıyla yün ipliklerinin birbirin arasından bir alt bir üst geçirerek ilk önce kilim yaptıkları, sonra dan da bu ipliklerin arasına kısa yün ipliklerini düğümleyerek halıyı buldukları sanılmaktadır.¹³⁸

Altay Dağları eteklerinde Pazırık ta bir mezar içinde donmuş halde bulunan MÖ 5. yüzyıla ait bir yaygı bilinen en eski halıdır. Bu halı ile birlikte Pazırık ta 5. Kurganda keçe yaygılar ve düz dokuma parçalarda bulunmuştur. Yine bu yörede Başarlar isimli kurganda ve Kuzey Moğolistan'daki Noin Ula' da atkı yüzlü dokuma, atkı atmalı ve sarmalı cicim, zili ve sumak dokuma türlerinden ufak parçalar bulunmuştur.¹³⁹

En eski uygarlıklardan birisi olarak dikkati çeken Mısır'da yatay ve dikey dokuma tezgâhların yanında kuşak ve kumaş için çarpanalı tezgâhlar da kullanılmıştır. Çarpanalı dokumacılığın geçmiş yüzyıllarda önemli bir yeri olduğunu, Mısır da çarpanalı dokumacılıkta kullanılan araçların bina temellerini ve mezarlara hediye olarak konulmasından anlatılmaktadır. Bunların içerisinde en eskisi MÖ 3000 yılında yapılmış olan, susa mabedinin temellerinde bulunan fildişinden, köşelerinde delik bulunan bir çarpana levhasıdır.¹⁴⁰

Dokumalar nemin etkisiyle çürüdüklerinden, toprak altında ve barınaklarda korunamamışlardır. Bu nedenle de dokumacılık tarihini aydınlatacak ele geçen parçalar

¹³⁷ Ayşe Gamze Öngen; **Çağdaş Türk Kirkitli Dokuma Sanatçıları**, Akdeniz Sanat Dergisi Yay, C:9,S:17, İstanbul, 2016.

¹³⁸ Çetin Aytaç; **El Dokumacılığı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, İstanbul, 1997, s.37

¹³⁹ Belkıs Acar; **a.g.e**, s.14

¹⁴⁰ Çetin Aytaç; **a.g.e**, s.20.

çok azdır. Mısır'ın kuru ve sıcak iklimiyle günümüze kadar ulaşan 18. Krallık devrinde yaşamış 4.Tuhmosisin (MÖ.1417) mezarından çıkan keten duvar dokuması, düz dokuma yaygılar hakkında fikir verebilmektedir.¹⁴¹

Tarih boyunca birçok kültüre yurtluk yapmış olan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde göçebe veya yarı göçebe veya yerleşik Müslüman Oğuz Boyları, Türkmenler, Yörükler ve diğer etnik gruplara ait boy ve oymaklar son yıllara kadar kendine özgü geleneksel yaşamlarını ve bunun sonucu olarak geleneksel dokumacılığı sürdürmüşlerdir.¹⁴²

Çatalhöyük'te elde edilen bulgular Anadolu'da dokumacılık sanatını, MÖ. 6000. yıllara kadar götürmektedir. Bu durum Türkmenlerin (Oğuz boyu) Anadolu'ya geldiklerinde geçmişi çok eskiye dayalı bir dokuma kültürüyle karşılaştıklarını göstermektedir. 1957'de Tokat'ın Erbaa ilçesi yakınlarında bulunan Tunç Devrine ait kirman ile Alacahöyük'te bulunan gümüş kirmanlar Anadolu'da köklü bir dokumacılık sanatının olduğunu kanıtlamaktadır.¹⁴³

Gordion'da Frikyalı'lara ait (MÖ.7.yy.) ve şimdiki düz dokuma yaygılara benzer tekniklerle dokunmuş yün, keçi kılı ve ketenden yapılmış, cicim ve kilime benzer dokuma parçaları kalıntıları bulunmuştur. Yine Gordion'da (MÖ. 690) Megaron 3'te bir odanın zemininde dokuma parçaları bulunmuştur. Desen ve renkler görülmüştür. Ancak buluntu muhafaza edilemediğinden sadece kayıtlar tutulmuştur.¹⁴⁴

Bütün olarak bulunan en eski Türk düz dokuma yaygıları 16. yüzyıldan daha öncesine indirgenememektedir. Washington Tekstil Museum'da bulunan ve 16. yüzyıla ait sumak tekniğinde dokunmuş bir yaygı parçası Holbein grubu halıların deseninde ve kufi bordürlüdür. Sivas Divriği Ulu Cami'inde bulunan kilim parçaları da desenleri bakımından 16. yüzyıl çini, kumaş ve saray halıları ile benzerlik göstermektedir. Bunların malzemeleri ve dokuma tekniklerindeki üstünlüğe bakılırsa, bir saray için saray atölyesinde dokunmuş oldukları düşünülebilir. Kütahya'nın Hisarbeyoğlu Mustafa Bey Camisi'nde bulunan enine şeritler içinde karanfil motifli kilimde 16. veya 17. yüzyıl saray kilimlerindedir. İstanbul'da Hekimoğlu Ali Paşa Camii'nde bulunan

¹⁴¹ a.g.e.,s.36

¹⁴² Belkıs Acar; **Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Türk Düz Dokuma Yaygıları**, Yay Eren, , İstanbul,1982, s.9.

¹⁴³ Çetin Aytaç; a.g.e., s.39.

¹⁴⁴ Belkıs Acar; a.g.e.,s.14.

eskimiş kilim ise, 15. yüzyıl hayvan figürlü Anadolu halıları ile benzerlik göstermektedir.¹⁴⁵

Ülkemizin doğal ve tarihi koşullarının yanı sıra Anadolu'yu kendilerine yurt edinen birçok farklı kültürün bu coğrafyada barındırması olmasından dolayı yapılan dokumalar renk, desen ve teknik özellikleri bakımından farklılık göstermekte ve zengin dokuma kültürümüzü oluşturmaktadır.

3.2. Osmanlı Devletinde Dokumacılık

Dokumacılık denince halıcılık akla gelmektedir. İnsanların önceleri çözümlü ipliklerine uçları dışarı sarkan renkli yün tiftikleri düğümleyerek hayvan postunu taklit ettikleri ve giderek bunlardan asıl halıları geliştirdikleri sanılmaktadır. Tüyleri kesilmeyerek uzunca bırakılan bu yaygılara Hopan, Ağrı yöresinde ise Geve denilmektedir. Halının vatanı, 30 ile 45 kuzey enlem dereceleri arasındaki Asya'yı kuşatan ve dağlık yüksek yaylaların bulunduğu bölgeyi kapsamaktadır.¹⁴⁶

Halı ve halıcılık denince bütün dünyada Yaylacı Türkler hatıra gelir. Halıcılık, koyunculuk ile derin bir yün ve boya bilgisini gerektiren bir iştir. Batı Türkleri ile Oğuzların ataları, Batı Türkistan'ın yerli halkı olan kapı komşuları, Soğd kültürünün de derin tesirleri altında kalmışlardı. Soğd dillerinde ise halı pršt'k sözü ile tanıtılıyordu.¹⁴⁷

Eski Anadolu Türk kaynaklarında “kalı” sözü, XIV. yüzyılda eski Mısır Türkleri ile Kıpçak Türk kültür çevresinde ve hatta Orta Avrupa'daki Kuman Türklerinde, “halı” yazılış ve söyleniş ile görülmeye başlamıştır. Ama bunların yakınının da bulunan eski Anadolu Türkleri, daha orijinal deyiş ile halıyı, kalı olarak yazıp ve söylüyorlardı. Fakat halı sözünün yanında, Mısır, Kıpçak, Kuman Türk kültür çevrelerinde, kevüz, kövüz, küyüz gibi, “yaygı” anlayışına gelen eski Türk deyişleri de yer alıyordu.¹⁴⁸

XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud, “keçe” ile yere serilen, “halı veya kilim” gibi şeyleri birbirinden kesin olarak ayırmıştır. Ona göre kidhiz, “keçe” demektir. Kiviz, kiwiz ise “halı ve kilim gibi yere serilen şeylerin” umumi adı idi. Görülüyor ki, bu iki deyişin birbirine benzemelerine rağmen, aralarındaki anlayış bakımından, açık bir

¹⁴⁵ Çetin Aytaç; a.g.e.,s.40.

¹⁴⁶ Tevhide Özbağcı, Nihal Ülger, Gülten Kurt, Pınar Toktaş; a.g.e.,s.153.

¹⁴⁷ Bahaeddin Ögel; **Türk Kültür Tarihine Giriş**; Yay, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara,,1985,s.143-151.

¹⁴⁸ a.g.e., s.145-147.

ayrılık gösteriliyordu. Yani Türklerde keçe, halı ve kilimden, açık olarak ayrılıyordu. Fakat halı ile kilim, bölge bölge birbirine karıştırılıyordu.¹⁴⁹

İlk düğüm atılmış-pile halıların ne zaman ve nerede dokunduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, ilgili literatür de el halılarının Türkler tarafından dünya medeniyetine armağan edildiği şeklinde yaygın bir kanaat vardır. Türklerin halıyı Orta Asya'da buldukları ve bu sanatı her gittikleri yere beraberlerinde götördükleri belirtilmektedir. Nitekim bilinen en eski halı, Altay dağlarındaki Pazırık bölgesinde İskit mezarlarına ait bir kurgunda 1947-49 yıllarında yapılan bir kazıda ortaya çıkarılmıştır. Bu halı, Türk çift düğümüyle dokunmuş olup metrekaresinde 347.000 düğüm bulunmaktadır. Yapılan incelemeler neticesinde bu halının M.Ö. 5. yüzyıla ait olduğu tespit edilmiştir. Bu ve benzeri örneklerden hareket edenler, halıcılığın tarihinin 2500 yıl öncesine kadar gittiğini ve Türklerin halıyı Orta Asya'dan Anadolu'ya taşıdıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca, dokumacılığı İranlılara da Türklerin öğrettiği öne sürülmektedir.¹⁵⁰

Selçuklu Türkleriyle Orta – Asya'dan batıya doğru yayılan halı sanatı, Türkiye Selçukluları zamanından (XIII. yüz yılın ilk yarısından) kalan parçalardan anlaşılacağı üzere, devamlı gelişmelerle daha sonraki halı sanatına bir temel oluşturmuştur.¹⁵¹

Yani halı ve kilim dokumacılığının Anadolu'da yayılması ve gelişmesi ise Selçuklu İmparatorluğu dönemine rastlamaktadır. Dokuma sanatı Anadolu'ya 11. yüzyılın sonları ve 12. yüzyılın başlarına doğru en güçlü dönemini yaşamış olan Selçuklular tarafından getirilmiştir. Bu durum, düğümlü halıların Asya'dan İslam uygarlığına ve Anadolu'ya Selçuklular tarafından getirildiğini göstermektedir. 13. ve 14. yüzyıllar ile 16. ve 17. yüzyıllar Türk halıcılığının en parlak dönemini oluşturmaktadır. Anadolu'da önceleri Orta Anadolu Bölgesinde gelişen el halıcılığı, daha sonra diğer bölgelere de yayılmıştır.¹⁵²

Sir Aurel Stein'in 1906-1908'de Doğu Türkistan'ın eski şehirlerinde bulduğu parçalar eski düğümlü halılardır. 1913'te Le Cog Turfan araştırmalarında diğer parçaları meydana çıkardı. Şimdi Londra, Berlin ve Delhi müzelerinde saklanan bu halıların en

¹⁴⁹ a.g.e., s.147-153.

¹⁵⁰ Mehmet Hüseyin Bilgin Ender Demir; **Türkiye El Halıcılığı Sektörü Eski Halı Tamir Sektörü ve İhtisas -Gümrüğü Uygulamaları**, Yay, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2010,s.77-80.

¹⁵¹ Erdoğan Merçil, Ali Sevim; **Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, Yay, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s.525.

¹⁵² Mehmet Hüseyin Bilgin; Ender Demir; a.g.e, s.77-80.

eskisi 3. ve en yenisi 6. yüzyıldan kalmıştır. Bunların düğümleri henüz kapa olmakla beraber renkli yün ipliklerin uçları kırılarak baklava ve silitize çiçeklerden örnekler iyice belirtilmiştir. Koyu mavi, kahverengi, kırmızı, mat yeşil, ve üç sarı olan renkler, canlı ve parlaktır. Böyle ileri tekniğe varmak için başlangıç birinci yüzyıla kadar uzanmış olmalıdır. Bundan sonra halı sanatı Selçuklularla on birinci yüzyılda batıya doğru yayılmıştır.¹⁵³

Klasik Anadolu halılarının yanında 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan ve “Osmanlı Saray Halısı” olarak isimlendirilen bir halı gurubu daha vardır. Zamanla gerek Anadolu halılarının, gerekse saray halılarının değişen yaşam koşulları doğrultusunda endüstrileşmeye yöneldiği görülmektedir. 18. yüzyıldan sonra sanayinin yaygınlaşması sonucunda el halıcılığı açısından kritik bir döneme girilmiştir.¹⁵⁴

19. yüzyıl Osmanlı sanayi tarihi açısından bir başlangıçtır. 1843 yılında İzmit Çuha Fabrikası'nın yapımı için görevlendirilen Ohannes ve Bogos Dadyan Biraderler doğal güzelliklerinden etkilendikleri Hereke'de Çuha fabrikasının masraflarını karşılamak için kendi aralarında bir fabrika kurmak isterler. İstekleri dönemin Seraskeri Rıza Paşa tarafından onaylanınca da İmparatorluğun ilk özel dokuma fabrikası üretime başlamıştır. O yıllarda, 50 pamuklu, 25 ipekli Cannes tezgâhtan müştekil fabrikanın il idare heyeti, Müdür Sarkis Ağa ve İtalyan Ressam Comaro'dan oluşmaktadır. Kuruluşundan iki yıl sonrada Sultan Abdülmecidadına tescil edilmiştir.¹⁵⁵

Osmanlı döneminde sarayın kumaş ve halı ihtiyacını karşılamak üzere Hereke Halı Fabrikası'nın, Cumhuriyet döneminde ise Isparta'da Sümer Halı Fabrikası'nın kurulması, bunun en güzel örneklerini oluşturmaktadır. Osmanlı saraylarını dekore etmek üzere değişik ölçülerde halı dokumacılığına başlanmıştır. Osmanlı sanayisinin ilk modern fabrikalarından biri olarak kabul edilen Hereke Fabrika-i Hümayun-u, Hereke halıcılığının doğduğu yer olmuş ve bu atölyelerde çok nitelikli halılar üretilmiştir. 1891'de ise Sultan Abdülhamit II Hereke'deki atölyelerin sayısını ve büyüklüğünü artırmıştır. Böylece Hereke'deki halı dokumacılığı çeşitlilik kazanmıştır.¹⁵⁶

¹⁵³Oktay Aslanapa; **Türk Halı Sanatı**, Yay, Remzi Kitabevi, İstanbul,1989,s.342

¹⁵⁴a.g.e, s.344.

¹⁵⁵ Mehmet Kenan Kaya, Yaşar Yılmaz, Sara Boynak, Vahide Gezgör; **Milli saraylar Koleksiyonu'ndan Hereke Dokumalar ve Halılar**, Yay, TBMM Saraylar Daire Başkanlığı, İstanbul,1999,s.12.

¹⁵⁶Ali Atayığit; “**19. Yüzyıl Osmanlı Halıcılık Eğitiminde Hereke Fabrika -i Hümayunu Modeli**”, Sayı: 5, Ankara 2011, s. 136-143.

Geleneksel el dokumaları, Osmanlı'nın son zamanlarında yerini makine halılarına bırakmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde Sümerbank'ın öncülüğünde el halısı vakıf, kooperatif, atölye ve özel sektör atölyelerinde üretilmeye başlanmıştır. Planlı kalkınma dönemlerinde halı ve kilim üreticileri çeşitli kredilerle desteklenmiştir. Günümüzde başta Batı ve Orta Anadolu olmak üzere, Karadeniz Bölgesi hariç, hemen hemen Türkiye'nin her tarafında bugün çok azalmış olsa da, halı ve kilim imalatı yapılmaktadır. Uşak, Bergama, Kula, Gördes, Konya, Lâdik, Niğde, Kırşehir, Hereke, Sivas, Kayseri, Isparta halısı diye anılan halılar, Anadolu'nun çeşitli mahalli sanat ve kültür özelliklerini taşıyan ve dünyaya kendisini kabul ettirmiş olan ürünlerdir. Öte yandan, 20. yüzyıldan itibaren Türkiye'de makine halıcılığı da gelişmeye başlamıştır. Günümüzde Türkiye, makine halısında dünyanın sayılı ülkeleri arasındadır.¹⁵⁷

El halı ve kilimleri, zengin Türk kültürünün önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, Türk halıcılığının en önemli boyutu, Türk milli kültür ve sanatıyla doğrudan ilgili olan yanı ve özelliğidir. Bu çerçevede, el dokuma halı ve kilimlerin, geleneksel mesajları tarihin derinliklerinden bugünlere taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla halı ve kilim, insanların duygularını, ruhlarını, düşüncelerini, iç dünyalarını desenlere, renklere yansıttıkları ve Türk tarihi ve kültürüyle bütünleşmiş bir el sanatıdır. Bu açıdan bakıldığında, halı ve kilime sahip çıkmanın, Türk kültür ve sanatına sahip çıkmak anlamına geldiği öne sürülebilir.¹⁵⁸

Geleneksel Türk el sanatları içinde her yüzyıla özgün yapısıyla ayrı bir değişim ve gelişim gösteren düz ve düğümlü dokumalar, yüzyıllarca bu topraklarda yaşayan insanların yaşamlarını ve duygularını yansıtan bir ayna görevi görmüştür. El dokumalarının içinde önemli bir yer tutan halılar ise geçmişten günümüze farklı kültürlerle karşılaşmış ve iç içe olmuştur, ancak geleneksel ve milli kimliğini yine de kaybetmemiştir. El halıları, aynı zamanda dokundukları yörenin de bir kültür yansıması olmuş, o yörenin gelenek, görenek, örf ve adetlerini de ülkemize ve dış dünyaya yansıtmışlardır.¹⁵⁹

El dokumalarının, Türkiye'nin milli kültür varlıkları içinde motif, renk ve kalite gibi öğeleriyle önemli bir yeri bulunmaktadır. Türk halılarının kendine has motif

¹⁵⁷Mustafa Genç; **Sivas Halılarında Kullanılan Boyarmadde ve Boyarmadde Analizleri Osmanlı Döneminde Sivas**, Sempozyum bildirileri III, , Doğan Yay, Sivas, 21-25 Mayıs, 2007, s180.

¹⁵⁸a.g.e, s.20.

¹⁵⁹ Türk Halıcılık Vakfı; a.g.e.

özellikleri ve halılarda kullanılan malzemeye dokuma kalitesinin iyi olması, bu halıların değişik pazarlardan devamlı bir şekilde istenmesine sebep olmaktadır. Halı motiflerinde kullanılan renkler, bu anlamda oldukça önemlidir. Bu renkleri elde edebilmek için kullanılan doğal kök boyalarla birlikte çeşitli yabancı maddeler, halının uzun müddet parlak ve canlı kalmalarını sağlamaktadır.¹⁶⁰

3.3. Sivas'ta Dokumacılık

Tarihi Türklere bağlanan dokuma sanatının, Türklerle birlikte gittikleri her yere götürüldüğü bir gerçektir. Özellikle halı, Selçuklularla birlikte Sivas'a da gelmiştir.¹⁶¹ Sivas'ta dokumacılığı halı ve kilim dokumacılığı olarak ele alalım:

Sivas'ta Halı Dokumacılığı: Sivas Selçuklulardan itibaren halıcık faaliyetlerinde önemli bir gelişme göstermiştir. Selçuklular döneminde başlayıp günümüze kadar uzanan bir sanat ürünüdür. Nitekim 13. yüzyılda yaşanan altın dönemde halı dokumacılığının da doruk noktada olduğunu öğreniyoruz. 1271'de Marko Polo Kayseri ve Sivas'ı ziyaret etmiş "en ince ve en zevkli halıların dokunduğu yerlerin başında Konya, Kayseri ve Sivas gelir" demiştir. Fransa'nın Lyon Müzesi'nde bulunan ve üzerindeki kitabeden 1219'da Alaaddin Keykubat için yapılmış olduğu anlaşılan halının Sivas'tan alındığını öğreniyoruz. 13. yüzyılda Sivas, önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaktaydı. Kuzey-güney ve doğu-batı yolları, Kuzey-güney yolu, Sinop limanından başlayarak Tokat'tan geçip Sivas'ta doğu-batı yoluyla birleşmekte, Malatya üzerinden Halep'e varmakta idi. Doğu-batı yolu ise, Antalya'dan başlayıp Burdur, Isparta, Konya, Aksaray, Kayseri'den sonra Sivas'a gelmekle burada kuzey-güney yoluyla birleşerek Erzurum'a ortadan Tebriz'e ulaşmaktaydı. Böylece Sivas, Selçuklular döneminde doğulu ve batılı tüccarların mal alışverişi yaptığı, milletlerarası bir ticaret merkeziyle burada alınıp satılan eşyalar arasında yün, tiftik, keçe ve halı önemli bir yer tutmaktadır.¹⁶²

Koyunun yününden başlayan ve her aşamasında kendine has yapım şekliyle tezgâhtan indirilmesine kadar bir serüvene sahiptir. Yünlerin taranması, eğrilmesi ve

¹⁶⁰ Mehmet Hüseyin Bilgin; Ender Demir; a.g.e, s.77-80.

¹⁶¹ Mehmet Metin Gezer; **Sivas'ın Tarihi Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı**, Yay, Berkan, Ankara, 2015, s.247.

¹⁶² **Sivas Halısı Harihi Tüllüce Kilimi Mesleki Eğitim ve Pazarlama Projesi**, Yay, Orta Anadolu Kilimler Birliği, Sivas, 2004, s.14.

özellikle boyanması halının kalitesi açısından önemlidir. Yünler doğadaki bitki köklerinden elde edilen doğal boyalarla boyanır. Başlangıçta mat olan bu renkler halı kullanıldıkça parlar. Halılarda işlenen nakışlar yöre insanının duygularını yansıtır. Sivas halısında en az on iki renk kullanılır. İlmek sıklığı Sivas halısının en önemli özelliğidir. Bir santimetre kareye 20-25 ilmik vardır. Halının sık olması için kirkit ok hızlı vurulur. Sivas halısının ön yüzünde ki renk ve desen ahengi, arka yüzünde ise bir kâğıda yazı yazacak kadar düz bir zemin oluşturur.¹⁶³

Tarihi Anadolu Selçuklularına kadar inen Sivas halıcılığını, desen, teknik ve dokuma tarihlerini göz önüne alarak iki guruba ayırmaktayız:Sivas'ta 1900 yılında o dönem valileri tarafından açılan Sanayi Mektebi'nde ilk üretim başlamış ve 1911 tarihinde geliştirilerek bir halı atölyesi haline getirilmiştir.¹⁶⁴

Daha sonra Şark Halı Kampanyası şehirde İran düğümü sistemiyle halı üretimi yaptırmış, bu dönemde İran, Afgan, Buhara desenlerinin etkisinde kalınmıştır. Özel teşebbüsün bu işten çekilmesinden sonra ise Adalet Bakanlığı açık cezaevlerinde tezgâh kurdurarak halı üretimine başlamıştır. Cezaevlerinde düzenli ve sistemli bir çalışma ile üretim giderek artmıştır. 60 x 60 birinci kalite, 50 x 50 ikinci kalite adı altında üretim yapılmaktadır. Sivas çevresinde Divriği, Gürün, Kangal, Şarkışla, Suşehri ve Zara'da dokumacılık yapılmaktadır. Buralarda yapılan halılar Türk (Gördes) düğümü sistemiyledir ve Selçuklulara kadar indirebileceğimiz sağlam tekstil motifleri yaşatılmaktadır. Renkler kırmızı, yeşil, beyaz, az olarak da sarı ve mavidir.¹⁶⁵

Sivas halıcılığının 20. yüzyıl başlarındaki durumunu Pretextat-Lecome Türkiye'de Sanat ve Zanaatlar, 19. Yüzyıl Sonu adlı eserinde “ Şark'ta her imal muhiti, her şehir cins halıya adını vermektedir. Örneğin Kula, Gördes, Milet, Sivas isimleri verilmektedir. Sivas halılarıyla meşhurdur ve yüzyıllardır halı dokunmaktadır.¹⁶⁶

Sivas halılarının belli başlı dokuz türü vardır: Döşek Halısı, Seccade, Kurce (at heybesi), Yol Halısı, Yastık, Kürt Kilimi, Şarkışla, Perde Kilim, Kilim Seccade.Bu dokumalar bir dekor anlayışı ile icra edilmektedir. Dalgalı ve düz çizgileri zarif bir şekilde birbirini izler. Geometrik şekiller panolar meydana getirir. Sivas kilimleri ağır başlı ve dekoratiftir. 1909 tarihli Sivas Salnamesi'nde (Reşit Akif Paşa'nın Sivas

¹⁶³Mehmet Metin Gezer; **a.g.e**, s.247.

¹⁶⁴**Sivas Halısı Tarihi Tüllüce Kilimi Mesleki Eğitim ve Pazarlama Projesi**, Yay, Orta Anadolu Kilimler Birliği, Sivas,2004, s.14.

¹⁶⁵**a.g.e**, s.14-15.

¹⁶⁶Kutlu Özen; **Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Kitabevi Yay, İstanbul,2008,s.89.

Valiliği zamanında) “El sanatlarındaki güzellik takdire şayandır ve yöre halkının el sanatlarına karşı doğuştan getirmiş olduğu yetenek görülmektedir.” ifadeleri yer almaktadır. Sivas halıcılığı iki amaç için yapılmaktadır. Birinci kısmı halıcılığı geçim kaynağı olarak kabul etmişlerdir. Bunlar dokumuş oldukları halıları satılığa çıkarırlar. Diğer bazı aileler vardır ki halıcılık bunlarca genç kızların el maharetlerinin en güzel örnekleridir. Evlendikleri zaman çeyiz olarak götürürler, dokudukları halılarla övünürler.¹⁶⁷

Sivas'ta Kilim Dokumacılığı: Sivas yöresi kilimleri, ipliğin hazırlanmasından, dokuma tekniğine, motif ve renk özellikleri bakımından Anadolu'nun diğer yöreleriyle benzerlik göstermektedir. Geleneksel kilim dokumalarında kullanılan motif ve kompozisyonların oluşumunda son yüzyılda geleneksel yerel kültürün yanı sıra 1854-1855 tarihli Kırım savaşı ile 1877-1878 tarihli Osmanlı Rus Savaşından sonra Anadolu'ya gelen ve bir kısmı Sivas'a yerleşen Kırım, Kafkasya, Erzurum ve Kars göçmenlerinin etkisi büyüktür. 19.yüzyıl'dan sonlarına doğru Sivas yöresindeki köylerin büyük bir kısmı göçmenlerle dolmuştur. Bölgedeki yerli halk tarafından “Kars Muhacirleri” olarak isimlendirilmiştir. İl ve ilçe merkezine yerleşen göçmenler ise sadece kendilerinin yaşadığı mahalleler oluşturmuşlardır. Özgün kültürlerini koruyarak günümüze kadar gelen bu göçmenler birçok alanda olduğu gibi dokumacılık konusunda Sivas'ı çok etkilemişlerdir. Sivas halkı gerek kendi kullandığı eşyaları gerekse hediye olarak sunacağı birçok eşyayı kendi göz nuru el emeğiyle üretmiştir. Ancak günümüzdeki teknolojik gelişmelerden dolayı insanların üretken tavrı körelmiştir. Sivas halkının dokumalarındaki her desen insan yüreğinden çıkan bir mesajdır.¹⁶⁸

Sivas'ta imal olunan kilimler; zarafet, metanet ve tabiat cihetiyle başlıca dört kısma ayrılır.

3.3.1.Rişvan Kilimleri

Ufak kıtada ve çift olarak yapılır. Boyaları halis, nakışları zarif ve zeminleri nazik olmakla beraber gayet dayanıklıdır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ a.g.e, s.90.

¹⁶⁸ Mehmet Metin Gezer; a.g.e, s.247.

¹⁶⁹ Kutlu Özen; a.g.e, s.92.

3.3.2. Kürt Perdelikleri

Süs için oda duvarlarına asılan bir eşit kilim dokumalarıdır. Perdesine göre üç arşından, altı yedi arşın boyundan ve yarım arşın eninden dokunmuş parçaların yekdiğerine irtibatından meydana gelir. Kangal ilçesinin Karanlık köyünde en makbülleri imal olunur.¹⁷⁰

3.3.3. Elbeyli Kilimleri

Bu kilimler ufak kıtalarda bazen tek bazen çift olarak dokunur. Rişvan kilimleri kadar zarif nakışlı olmadığından fiyatları düşüktür. Adını dokunduğu nahiyeden almıştır. Diğer yörelerde de kilim dokumacılığı yapılmaktadır. Nakışlarına göre mihraplı, kolanlı ve boncuklu gibi adlar verilir.¹⁷¹

3.3.4. Muşabbahlı Kilimler

En çok Tonus kazasında dokunur. Ayrıca Sivas iline bağlı Yıldızeli, Kangal kazasında da dokunmaktadır. Bu nevi kilimler 15 arşından başlayarak 60-70 arşın murabbaa kadar dokunur. Nakışları arasında süs için birtakım delikler bırakılmıştır ki bunlara muşabbah denilip dokunan kilimler de bu adla adlandırılır. Tonus kazasından başka İlbeyli nahiyesine bağlı Kabasakal, Söğütçük, Kürtler köyü, Eski Köy, Güney, Hanlı, Kayadibi, Çongar, Aylı, Keçili, Koyuncu... gibi köylerde vede dokunmaktadır. Bugün de bu yöreler en önemli halı ve kilim dokuma merkezleridir.¹⁷²

Türk halı sanatının tarihi içinde 19. yüzyıldaki gelişmelerin önemli yeri vardır. 19. yüzyılın sonuna doğru halıcılık yüksek bedii kıymetini koruyamamıştır. Fakat sınai ve ticari bir mahiyet almıştır. Batılı iş çevrelerinin meta gözüyle bakmaları ve müdahaleleri Türk halı sanatının orijinal karakterini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu müdahalelerin ilki 1964 yılında P.de Andrea, Habif ve Polako, T. A. Spartalı adlı üç İngiliz ticarethanesinin, iplik ve model vererek Uşak ve çevresinde halı dokutturmaları ile başlamıştır. Bu tarihten sonra Batı Anadolu'da dokunarak Avrupa'ya ihraç edilen halıların bütüne yakını İngiliz tüccar ve şirketleri eliyle gerçekleştirilmiştir. İngiliz halı ticaret haneleri tarafından malzemesi dağıtılan ve dokunmak üzere evlere siparişi verilen halılar komisyoncular aracılığıyla üreticilere düğüm sayısına göre ücretleri ödeniyordu. Altı İngiliz ticaret hanesi TheOrientalCarpetManufacturers Ltd.(Doğu Halı

¹⁷⁰Salname Vilayeti Sivas -i, 1325,s.190.

¹⁷¹a.g.e, 1325,s.191.

¹⁷² Kutlu Özen; a.g.e, s.92.

İmalatçıları Şirketi) adı altında birleşmiştir. Bu kuruluş çok sayıda dokuma tezgâhını belirli yerde toplayarak bir çeşit fabrika kurma yoluna gitmiştir. Önce Batı Anadolu Bölgesi'nde Burdur, Isparta, Urla, Haçın, Karaağaç'ta 6 fabrika ile imalata geçmiştir. Bunu Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki 10 fabrika takip etmiştir. Bunlar Kayseri, Ürgüp, Sivas gibi merkezlerde toplanmıştır.¹⁷³

3.4. Dokumaların Gümüzdeki işlevleri:

Geçim kaynağı,
Çiftçilik, hayvancılık karşısında uzmanlaştırma gerektiren bir iş kolu,
Toplumsal cinsiyete bağlı görev bölünmesi,
Giysi,
Kadının toplumsal konumu ve niteliğinin göstergesi,
Toplumsal ilişkileri sürdüren bir hediyedir.

Anadolu'da camilere halı bağışlama geleneği vardır. Çünkü halıyı bağışlayanın kılınacak olan namazdan sevap kazanacağı umulmaktadır. Camilerde kullanılan bu eşyalara bağışlanmış eşya anlamına gelen “teberrüka eşyası” denilmektedir. Bunlar bağışlanmış olduğu için iyice eskimeden camiden çıkarılması, atılması, satılması kesinlikle mümkün değildir. Öte yandan Müslüman Türklerde bir adet vardır. Ölen bir kişi halı ve kilime sarılarak camiye getirilir. Defin işleminden sonra camiye bırakılır. Ölümlülük denilen bu halı ve kilimler evlenecek olan kız tarafından çeyiz olarak, kendisi ve eşi için dokunur.¹⁷⁴

Camilere kilim bağışlama geleneği yüzyıllardır devam ettiği için camiler halı ve kilim deposu haline gelmiştir. Bütün camiler ihtiyacının üstünde halı ve kilime sahiptir. Muhafaza şekli sağlıklı olmadığı için çürümelere neden olmaktadır. Öte yandan art niyetli kişiler tarafından halı ve kilimler çalınıp yurt dışına kaçırılmaktadır. Ayrıca bazı kişiler kamyonlarla köy köy dolaşarak camilerdeki eski halıları yenileriyle değiştirerek görevlilerin bilgisizliğinden faydalanmaktadır. Günümüzde müzelerimizi süsleyen en erken tarihli halı ve kilimler camilerde bulunmuşlardır. Bu durum vakıf olgusu ile açıklanmaktadır. Bunlar camilere vakfedildikleri için camilerden çıkarılması mümkün olmadığından korunarak günümüze kadar gelmiştir. 13. yy. Anadolu Selçuklu halıları

¹⁷³ a.g.e, s.94.

¹⁷⁴ Çiğdem Kara; **Eski Bir Dokumacı Köyün İzinde**, Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir, 2010.s.85.

Konya Alaaddin Cami ve Beyşehir Eşrefoğlu Cami'inde bulunmuştur. Daha sonra Divriği Ulu Camide tespit edilen kıymetli halılar bugün müzelerimizi süslemektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Halı ile Kilim Düz Dokuma Yaygılar Müzelerinin açılmasından sonra eski eser niteliği taşıyan halılar toplanılmaya devam edilmiştir. Bu kapsamda birçok ilde müzeler kurulmasına karar verilmiştir.¹⁷⁵

Bugün Sivas Yarı Açık Cezaevi ve Özel İdare Halıcılık Okulu atölyelerinde dokunmakta olan ve “Sivas Halısı” adı ile adlandırılan yeni tip halı çeşidi tamamen İngilizlerinde etkisiyle ortaya çıkmıştır. Sine-İran (Açık düğüm) düğümlü ve daha çok İran motiflerini taşıyan bu halılar Sivas il merkezindeki çeşitli atölyelerde dokunuyordu. Yani kendi istekleri doğrultusundaki renkleri ve desenleri tatbik ettirmişlerdir. Bu durum ticari açıdan çok karlı olmakla beraber dokuyucunun yaratıcı gücünü yok ederek, halıları sanat eseri olmaktan çok uzaklaştırmıştır.¹⁷⁶

Şark Halı Ortaklığı'nın Sivas'tan çekilişinden sonra bazı tüccarlar bu işe el atmış ve durumu idame ettirmişlerdir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan halıcılık faaliyeti şöyle bir gelişme göstermiştir: Darülenas (Sivas Kız Öğrenciler Öksüz Yurdu), Sanatlar Evi (1927-1946), Sivas Yarı Açık Cezaevi (1949-1989), Sivas Özel İdare Halıcılık Okulu (1963-2001),Halk Eğitim Merkezi (1986) açılmıştır. Sivas Belediyesi bütün bu atölyelerde “ Sivas Halısı” adını verdiğimiz yeni tip halılar dokunmaktadır.¹⁷⁷

3.4.1. Sivas Kız Öğrenciler Öksüz Yurdu Halı Atölyesi

Kurtuluş Savaşı yıllarında yakınlarını kaybeden öksüz kız öğrenciler için Darülenas (Sivas Kız Öğrenciler Öksüz Yurdu) açılmış ve bu yurttaki öğrencilere Sivas halısı dokutturulmuştur. O yıllarda dokunan halılardan bir tanesi halen Kongre Müzesi'nde, diğeri ise Valilik odasında ve Ticaret Sanayi Odası'nda bulunmaktadır.¹⁷⁸

3.4.2. Sanatlar Evi (1927- 1946)

Memlekete sanatkâr yetiştirmek maksadıyla ilk defa Vali Hacı Hasan Hilmi Paşa tarafından düşünülmüş ancak Vali Reşit Paşa tarafından sanatlar mektebi olarak kurulmuştur. Vali Muammer Bey'inde bu okula büyük katkıları olmuştur. Halıcılığın

¹⁷⁵Suzan Bayraktaroğlu, Serpil Özçelik; **Halı Müzesi ile Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi**, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 2007,s.10.

¹⁷⁶ Kutlu Özen; **a.g.e.**, s.94.

¹⁷⁷ Suzan Bayraktaroğlu, Serpil Özçelik; **a.g.e.**, s.12.

¹⁷⁸Hülya Kaynar; **Sivas Halılarının Desen ve Renk Özelliklerinin OnlineKatolok Hazırlanması**, Ankara Üniversitesi Yay, Ankara, 2016,s.21.

gelişmesinde Şarkışlalı Öğretmen Rasim Çeliker'in (Kara Rasim) büyük katkıları olmuştur.¹⁷⁹

3.4.3. Yarı Açık Ceza Evi Atölyesi(1949-2005)

1920'lerde açılan sanat okulu halı atölyesi 1946 yılında özel teşebbüse devredildi ancak özel teşebbüs bu konuda başarılı olamadı. 1.7.1949 yılında Adalet Bakanlığı halıcılık işi esası üzerine Sivas'ta muhasebe ve muamelesi bir yerden idare edilmek üzere kadın ve erkek yeni ceza evleri tesis etmiştir. İlk defa 1950 yılında Kapalı cezaevinde 8 tezgâh ve 35.000 TL. sermaye ile kurulan bu müessese zamanla büyümüş, yeni modeller ve tezgâhlar alarak tezgâh sayısını 35'e çıkarmıştır. Kadın mahkûmlarında çalışabileceği bir yer daha kiralanarak imalata hız verilmiştir.¹⁸⁰

1952 yılında Sivas Cumhuriyet Savcısı Baha Arıkan'ın girişimleri ile özel teşebbüsün elinde bulunan tezgâhlarda satın alınarak Yarı Açık Cezaevindeki tezgah sayısı 76'ya çıkarılmıştır.1958 yılında yapılan atölyede tezgâh sayısı 150'ye çıkarılmıştır. 1962 yılında yün ve iplik fabrikası inşa edilmiştir. 1966-1967 yıllarında iki milyonluk bir yatırım daha yapılarak 500 kişinin barınacağı bir hale getirilmiştir. Daha sonra boyahane ilave edilen bu tesiste günde 150-160 kg. arasında ve 17 çeşit renkte yün ipi boyanmaktadır. 1984 yılında 124'ü erkek bölümünde, 31'i kadınlar bölümünde olmak üzere 155 tezgâhta Sivas halısı dokunmaktaydı.2005'te tezgâh sayısı 147'ye düşmüştür. Çalışan tezgâh sayısı 40 olup, bu tezgâhlarda 180 kişi çalışmaktadır. Dokunan halılar 60x60 kalitedeki “ Çoban Yıldızı/ Sivas Yıldızı” dır.¹⁸¹

3.4.4. Yeni Kapalı Cezaevi

Burada da Sivas halısı dokunmaktadır. 27 tezgâhla çalışan atölyede tezgâh sayısı 2005'te 5'e düşmüştür. Bu tezgâhlarda “Serpme, Lalezar ve Sivas Yıldızı ” desenli halılar dokunmaktadır.¹⁸²

¹⁷⁹ Kutlu Özen; a.g.e.,98

¹⁸⁰ a.g.e, s.97.

¹⁸¹Şirin Karaman; **Sivas Atatürk ve Etnografya Müzesinde Bulunan Sivas İl Müdürlüğü Koleksiyonuna Ait Düz Dokuma Yaygılarının Özellikleri**, Ankara Üniversitesi Yay, Ankara, 2013, Ankara, s.37.

¹⁸² Hülya Kaynar; a.g.e, s.23.

3.4.5. Özel İdare Halıcılık Okulu (1963-2001)

Özel idare halıcılık konusuyla ciddiyle ilgilenmiştir. Merkezde okul sayısı 9 çıkarılmıştır. Çalışan çocuklara ücret konusunda tatminkâr bir durum temin edilmiş, yemek ve önlük gibi ihtiyaçları giderilmiştir.¹⁸³

1962 yılında Sivas Valisi Mehmet Varinli, Sümerbank Genel Müdürlüğünden 500 bin lira ödeyerek Özel İdare'ye satın almıştır. 1963 yılında 5 tezgâhla işe başlayan okul 1964 yılında tezgâh sayısını 60'a çıkarmıştır. Bu okula bağlı olarak 1972 yılında Şarkışla ilçesi Deliilyas kasabasında, 1973 yılında Samankaya köyünde, 1981 yılında Ulaş kasabasında ve 1983 yılında İmranlı ilçesi merkezinde okulun şubeleri açılmıştır. 1984 yılında Sivas merkez, Deliilyas, Ulaş ve İmranlı'da 66 tezgâhta 131 öğrenci halı dokumaktadır. Özel İdare çalışmalarını 2001 yılında "AYÇA" adlı özel bir kuruluşa devretmiştir. 2004 yılında 14-15 tezgâhta 40 öğrenci halı dokumaktadır. Burada dokunan halılar Özel İdare Halıcılı Oklunun devamıdır. Dokunan desenler; Lalezar, Ş-İsfahan, Ferhanda, Sivas deseni(Kırk sicil), Tavus kuşu, Hayvanlı, Çamurlu, Yılanlı, Kuş'ludur.¹⁸⁴

3.4.6. Halk Eğitim Merkezi (1968)

Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Eğitim Genel Müdürlüğü 1987 yılından itibaren Halk Eğitim Merkezlerinde "Mesleki ve Teknik Eğitim Kursları" açmıştır. Kursiyerler halı ve kilim dokumaktadırlar. Yıldız, Alahacı köylerinde 60x60 kalitede Sivas halısı dokunmaktadır. Bu atölyede 45 kursiyer çalışmaktadır. Halı desenleri/kalite 60x60: Sivas Yıldızı(2x3 m), Yedi Dağın Çiçeği(2x3 m), İnce Lalezar(2x3 m), Tavuz Kuşu(2x3 m), Karanfilli Lalezar(1.60x2.40 m), Yedi Dağın Çiçeği(1.50x2.50 m), Kır Çiçeği(2x3 m), Çeşmi Bülbül (1.20x1.80 m), Eski Lalezar (1.60x2.40 m) ebat ve kalitede üretim yapılmaktadır.¹⁸⁵

3.4.7. Sivas Belediyesi (1991)

Belediye Başkanı Bekir Timurboğa'nın gayretleriyle açılmıştır. Bu atölyede 60x60 kalitede Sivas halısı dokunmaktadır. Atölyede dokunan halılar Viyana, Tebriz,

¹⁸³Cumhuriyetin 50. Yılında Sivas 1973 İl Yıllığı, s.372.

¹⁸⁴Hülya Kaynar; a.g.e, s.24.

¹⁸⁵Kutlu Özen; a.g.e, s.100.

Yedi Dağın Çiçeği, Altı Sicil, Sabırtaş, Çeşmi Bülbül, Sivas Yıldızı, Osmanlı Sarayı, Kafkas Deseni, Çamurlu vb.dir.¹⁸⁶

3.5. Sivas ‘ta Dokumada Kullanılan Kumaşlar ve Giyin Kuşam

3.5.1. Sivas’ta Dokumada Kullanılan Kumaşlar

Osmanlı Devleti dokuma sanatında kendisinden önce kurulan devletlerin mirasçısı konumundadır .Dokumacılık sanatında birçok devletten etkilenmiş fakat asıl etki Anadolu Selçuklu Devleti ve beylikler döneminde olmuştur. Dokuma OsmanlıDevletinin ticari, sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı dokumaya büyük bir önem vermişlerdir. Dokuma bir saray sanatı olduğu için devlet kontrolündedir. Bursa, Edirne, İstanbul, ihtisap kanunnamelerinde esnafın uyması gereken kurallar belirtilirken en geniş yer dokumacılara verilmiştir. Kumaşlarda kullanılan altın, gümüş telleri ve dokumanın aşamaları sık aralıklarla kontrol edilmiştir. Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ehl-i hiref defterinde en önemli görevin dokumacıların olduğu belirtilmiş ve kadifeci, kemhacı gibi dokuma hireflerinden bahsedilmiştir. Bu hireflerin başlıca görevleri yerinde kontroller yaparak kalitesiz, eksiksiz, hileli kumaşları piyasaya çıkarmamak, kaliteli kumaşlar mühürlemektir. Osmanlı Devleti’nde birçok kumaş türü imal edilmiştir. Bunlardan en önemlileri yünlü kumaş ve ipektir. Yünlü kumaş dokumacılığında Ankara, Tosya, Koçhisar, Erzurum, Erzincan, Antalya, Selanik, Filibe önemli merkezler arasındadır. İpek kumaş dokumacılığında ise Bursa başta olmak üzere Bilecik, İstanbul, Aydos, Edirne,Konya,Sakız, Musul başlıca merkezlerdendir.Pamuk ipekli kumaşında Osmanlı giyim kuşamında ve döşemelik eşyalarında önemli bir yeri vardır..Sarıklarda ,kadın başlıklarında kullanılan tül tülbent çeşitlerinde, şalvarlarda, minder,perde, yastık gibi çeşitli eşyalarda pamuklu ve bez kumaşlardan yapılmaktaydı.¹⁸⁷

Osmanlı döneminde önemli dokuma merkezlerinden bir tanesi de Sivas’ tır. Şehirde pamuklu, yünlü ve ipekli kumaşların giyim kuşam ve döşemelik eşyaların kullanımı oldukça yaygındı. Sivas şehri Selçuklulardan itibaren önemli bir dokuma merkezidir. II. Mahmut döneminde Sivas’ta pamuk işleriyle uğraşan 80 Pembeci dükkâni, 52 bezzaz, 6 basmacı, 99 terzi, 8 çıkırkçı,5 boyahane, 46 çorapçı dükkânı

¹⁸⁶ Şirin Karaman; **a.g.e.**, s.37.

¹⁸⁷Kevser Gürcan Yardımcı; **Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yay, İstanbul, 2016, s.221-223.

mevcuttu. Mal üretimi yapan esnafın %28 'ini dokumacılar oluşturmaktaydı. Şehir nüfusu ihtiyacı olan giyim kuşamı, meşrubat, yatak, yorgan ihtiyacını Sivas'tan karşılamaktayken lüks ve pahalı dokumaları şehir dışından temin ederlerdi. Yerli dokuma çeşitleri çit, bez astar, dastar, yatak yüzleri ve yünlü dokumalarda yapılmaktaydı. XIX. yüzyılın başlarında Sivas'ı ziyaret eden AdrienDupreseyahatnemisinde Sivas'ta astarlık bez dokunduğunu ve farklı türde kumaşların dokunduğunu boyamasının yapıldığını ifade etmiştir. Bu yüzyılın ortalarında tutulan tereke kayıtlarında Sivas'ın önemli bir dokuma merkezi olduğu belirtilmiştir. ¹⁸⁸

3.5.1.1. Kutnu

Kutnu, Arapça kökenli olup pamuk, pamuklu kumaş anlamına gelmektedir. Kutnunun çözüğü kumaş, atkısı ipektir. Ancak günümüzde ipeğin pahalı olmasından dolayı ipek yerine floş ipliklerde kullanılmaktadır. Saray kumaşı olarak da bilinir. Osmanlı döneminde sosyal statüsü ve ekonomik durumu iyi olan şahısların giysileri kutnu kumaşından yapılmıştır. ¹⁸⁹

Kutnular mat ve parlak renklerin yan yana gelmesiyle dokunmaktadır. En çok bilinen çeşitleri; hindiye, kemha, sultan, mercan, çiçekli şahiye, çiçekli –vişneli ful, çiçekli-kırmızı ful, çiçekli furş, bağlamalı mehtap, bağlamalı darıca, bağlamalı zincirli, bağlamalı sarı tas, bağlamalı sedeflidir. ¹⁹⁰

3.5.1.2. Kadife

Atkı ve çözüğü ipliklerinin arasında hav oluşturan ilave çözüglü kumaş türüdür. Çözüğü ipek atkısı ipek ya da pamuktan olan çok eskilere dayanan karmaşık bir dokumadır. Kadifenin havı, çözügülerin arasına atılan fazla olan çözüğü ipliklerinin ön plana çıkarılıp, aynı seviyede kesilmesi ile yapılır. Osmanlı dönemi kayıtlarında ilk olarak 1481-86 arasında sancağa çıkan şehzadelere verilen hediyeler arasında Yek renk kadife, münakkaş kadife kadife-i benek isimlerine rastlanmıştır. ¹⁹¹

¹⁸⁸Deniz Akpınar; **Osmanlıdan Cumhuriyete Sivas Vilayetinde Dokuma**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 16, S.2, Sivas, 2015,

¹⁸⁹ Kevser Gürcan Yardımcı; **a.g.e.** s.224.

¹⁹⁰Hanife İnce Öğütlü; **Sivas Yöresine Ait Etnoğrafik Kıyafetlerin Modernizasyonu**, Cumhuriyet Üniversitesi Yay, Sivas, 2015, s.25.

¹⁹¹ Kevser Gürcan Yardımcı, **a.g.e.** s.229.

Kadifeden çapken, şalvar, entari perde yatak örtüsü, bohça, terlik yapılmaktadır.¹⁹²

3.5.1.3. Alaca

Alacalar genel itibariyle düz- kareli, ekoseli veya çözgü yönünde inceli kalınlı çizgilerle renklendirilmiş şekillerde üretilir. Bu kumaş Osmanlı dokuma sanayinin en çok ürettiği kumaşlardan biridir. İnce kalem, enli, şalşapık kırmızılı Osmaniye, elvanlı gibi artık üretilmeyen türleri vardır.¹⁹³

3.5.1.4. Atlas

Saten olarak da anılan atlas en eski kumaş türlerinden biridir. Atkı telleri gizli bırakıldığından çözgü iplikleri yan yana gelerek gelerek pırıltı verir. İpeğin parlaklığını en iyi gösteren kumaş türlerinden biridir. Osmanlı devleti XVI yy da kadifenin yanında atlas üretmeye başlamıştır. XVII yy da yabancı kumaşların artmasından dolayı atlas üretimi gerilemiştir. Fakat XVIII. yy. da tekrar canlanmıştır. Pahalı dayanıklı ve parlak olduğu için saray mensuplarınca çok benimsenmiş kumaş türlerinden biridir. Bayrak, sancak, yorgan yüzü, perde,bohça, kürk, şalvar gibi eşyaların yapımında kullanılmıştır.¹⁹⁴

3.5.1.5. Basma

Üzerine renkli çiçek veya desen basılmış bir kumaş türüdür. Genel itibariyle pamuklu kumaş üzerine basmacılık yapılırdı. Eskiden İstanbul'da yastık basmacısı ve çit basmacısı olmak üzere iki tür basmacı vardı. Yastık basmacıları genel itibariyle yastık yüzü, sofrta örtüleri, perde gibi çeşitli bezler basarlarken, çit basmaları ise yorgan yüzü, çarşaf ile perde basarlardı.¹⁹⁵

3.5.1.6. Bez

Bez pamuk ve ketenden yapılır. Bu kumaştan elbisesi, çarşaf, kese, havlu, torba, örtü yapılır. Tonus ilçesinde bez çarşaf imal edilmektedir¹⁹⁶

¹⁹² Hanife İnce Öğütlü, a.g.e, s.8.

¹⁹³Fikri Salman, **Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz**, Atatürk Üniversitesi Yay, Erzurum,2010, s.20.

¹⁹⁴ a.g.e, s.19.

¹⁹⁵ a.g.e, s.20.

¹⁹⁶ **Salname-i Vilayet-i Sivas**,1287-1870,s.102.

3.5.1.7.Dastar

Ekmek pişirmeden önce yapılan hamur, bunun üzerine konur. Genellikle çulfalar tarafından dokur. Dokumalık ipler eğrilir, siyah-beyaza boyanır.¹⁹⁷

3.5.1.8. Tülbent

Pamuklular arasında sayılan, ince seyrek dokuma kumaştır.¹⁹⁸

3.5.1.9. Şal

Tiftik keçisi yününden dokunmuş ve çubuklar arasında resmedilmiş çiçek motifleri ile özellikle badem şekilli motifleri kendine has güzellikte yünlü bir kumaştır. İpek karıştırılarak dokunmuştur.¹⁹⁹

En güzel şallar Gürün’de dokunmaktadır. Bunlar içerisinde Kaşmir ve Fason taklidi olan kumaşlar yazlık elbise için uygundur ve çok dayanıklı bir kumaştır.²⁰⁰

Sivas’ta halı, kilim, şal, seccade dokunur. Bu dokumaların bir kısmını kendi ihtiyaçları için kullanırlar bir kısmını da satarlar.²⁰¹

3.5.1.10. Bogasi

En basit dokuma tekniği olan “bez ayak”la dokunmuş bir cins pamuklu kumaştır. Kaftan astarlığı, minder ve yastık yapımında, baskı ile desenlendirilerek döşemelik yapımında kullanılmaktadır.²⁰²

3.5.1.11. Kemha

Kaftan yapımında kullanılan bir kumaş türüdür. Çözü ve atkısı ipek, takviye atkısı ise gümüş veya altın alaşımlı telle çok sık dokunmuş ipekli bir kumaştır.²⁰³

3.5.2. Sivas’ta Giyim Kuşam

Kültür, toplumun ortak yaşam tarzıdır; toplumun düşünüş ve davranışlarını yansıtır karakterini ortaya koymaktadır. Yani kültürü folklorla mütalaa etmemiz gerekmektedir. Folklor dediğimizde; halkın yaşantısı, geleneği, el sanatları, düşüncesi,

¹⁹⁷ Bekir Sıtkı; **Karadeniz Bölgesinde Geleneksel Bir Dokuma Çeşidi Dastar**, Giresun Belediyesi Yay, C:2, Giresun, 2008,s.

¹⁹⁸ H. Tezcan; **Atlasların Atası**, s.19.

¹⁹⁹ R.E. Koçu; **Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**, s.213.

²⁰⁰ Salname-i Vilayet-i Sivas,1325, s.193.

²⁰¹ Salname-i Vilayet-i Sivas,1287-1870,s.102.

²⁰² H.Tezcan; **a.g.e**, s.21.

²⁰³ Nevber. Gürsu; **Türk Dokumacılık Sanatı**, Yay, Redhouses, Ankara, 1988,s.24

inancı, giyim kuşamı vs. gibi unsurlar halkın kültürel cephesini belirler. Folklor milletleri millet yapan onu diğer milletlerden ayıran özelliklerin (dil, din, tarih, sanat, örf, adet) ahenkli bütünü olarak kabul ettiğimiz milli kültürün temel unsurudur. Sivas, gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar döneminde özellikle kültürel yönden hiçbir devletin egemenliğine girmemiştir.²⁰⁴

Sivas giyim kuşamı geniş manada Orta Anadolu'nun giyim kuşamı ile aynılık gösterir. Merkezde görülen değişim, kırsal yörelere nazaran daha hızlıdır. Gelişen teknoloji karşısında kırsal yörelerde otantik özellikleriyle yaşatılmaya çalışılan giyim kuşam, özelliğinden her geçen gün biraz daha değer kaybetmektedir. Bütün bunlardan hareketle Sivas'taki folklor öğelerini anlatırken, aynı zamanda kültürünü de anlatacağız.²⁰⁵

3.5.2.1. Üste Giyilen Giyim Eşyaları

3.5.2.1.1. Kakmalı

İpek kadifeden, altın, sırma ve iplerle Osmanlı motifleriyle, çok ince işçilikle yapılmış, çok değerli bir giysi çeşididir. Model özelliği açısından; yakası yuvarlak biçimde oyulmuş, ön ortası yakadan bele kadar açık olan, on iki parçadan oluşur. Giysinin arka etek ucu, dışa doğru yuvarlak bir şekilde oyuntuludur ve ön etek ucundan daha uzundur. Her tarafı altın simlerle, bitkisel motiflerle işlidir. Kırmızı ve bordo renler tercih edilmektedir. Gelin kıyafeti olarak kullanılmaktadır. Tamamlayıcı takılar; başa takılan tepelik, başa örtülen altınlı hindi, boyna takılan hırlatma, bele takılan altın kemer gibi aksesuarlarla kullanılmaktadır.²⁰⁶

²⁰⁴Doğan Kaya; **Âşıkların Diliyle Sivas**, Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, Sivas,2006,s.31.

²⁰⁵**a.g.e.**, s.31-32

²⁰⁶Saliha Çulcuoğlu, **a.g.e.**, s.125.

Resim 24. Kakmalı

3.5.2.1.2. Bazarlık

Sivas'ta düğünlerde gelinler tarafından giyilen bir gelinlik türüdür. Çoğunlukla ipekten dikilmektedir. Atlas kumaştan dikilenlerin içi astarlanmaktadır Ayrıca kumaş özelliği incelendiğinde pamuklu, kadife ve pazen kumaşlardan dikildiği de tespit edilmiştir. Ancak günümüzde kullanılmamaktadır.²⁰⁷

²⁰⁷Aylin Özcan; **Sivas İlinde Kadın Giyim Özelliklerinin İncelenmesi ve Online Katolog Hazırlanması**, Ankara Üniversitesi Yay, Ankara,2012,s.30.

Resim 25. Bazarlık

3.5.2.1.3. Entari

Eskiden üste giyilen iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç eteği uzun gömlek gibi uzun elbisenin adıdır. Bu elbiseler genellikle divitten yapılmıştır. Çok dallı güllü olan bu elbiselere “fıstan” denir.²⁰⁸

Kadınların genellikle evde ve yatakta; erkeklerin eskiden evde, sokakta veya yatakta giydikleri kollu, çoğunlukla bol ve uzun giyecek olarak tanımlanan entaritereke kayıtlarında 21 kişide mevcuttur ve 54 addettir. Bazı kayıtlarda antari şeklinde yazılmıştır. Çeşit olarak şitari, alaca, bez (biz), çiçekli, şeytan bezişeklindedir. Kıymet açısından en pahalı olanı şitaridir.²⁰⁹

²⁰⁸Mehmet Zeki Pakalın; **Osmanlı Tarihi Türk Deyimleri ve Terimler Sözlüğü**, I. Milli Eğitim Bakanlığı Yay, İstanbul,1983,s.541.

²⁰⁹E. Güney (2015). **Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas'ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1825-1850 Yılları)**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 63.

Resim 26. Fistan

3.5.2.1.4. Üç Peşli (Dış Saya)

Üçetek yadabazı yörelerde üç peş olarak isimlendirilir. Dik yakalı ve uzun kolludur. Dış sayanın etekleri bele kadar, kolların üst kısımları ise omuzdan dirseğe kadar işlenir. Sim kordonlarla, Kordon tutturma tekniği ile çeşitli geometrik desenler yapılır. Dirsekten kol ağzına doğru yakada olduğu gibi zigzag süslemeler ve pullar vardır. Arka eteğin etrafı, kol ağzı (iki sıra halinde) ve kol evi renkli ipliklerle püskül yapılarak süslenir. Dış sayalar genellikle kutnu kumaştan, bazen de kadife, Jarse yada Şam kumaşlarından da yapılabilir.

3.5.2.1.5. Yelek

Fistanın üzerine giyilen düğmeli, cekete benzer; önü açık, kolları uzun bir çeşit giysidir. Bu giysiye müsoda denir. Kırmızı, siyah, mavi renkte olup; önü ve sırtı parlak pullarla ve süslerle kaplıdır.²¹⁰

3.5.2.1.6. Önlük

Bayanların iş yaparken üstlerinin kirlenmemesi için giydikleri bellerine bağladıkları giysiye denir. Birçok çeşidi vardır fakat en çok tercih edilen şekil dikine düz çizgilerdir. Önlük tezgâhta dokunur. Söğüt dalı, iğne arkası motifleri kullanılmaktadır. İki türü vardır düz önlük ve nakışlı önlük. Önlük kara yünden dokunur

²¹⁰ İ.Hakkı Acar; a.g.e, s.20.

veya kumaş parçalarının yan yana getirilip dikilmesiyle yapılmaktadır. Nakışlı önlük, düz önlük olmak üzere iki çeşidi vardır. Bu yarlıklar kara yünden dokunmaktadır. Ya da kumaş parçalarını yan yana getirip dikerek yaparlar.²¹¹

Dikdörtgen şeklinde, renkli, desenli yün dokuma veya üzeri sutaşları ile süslü bezden yapılan önlükler; üzerindeki motiflere göre aynalı vb. isim alır. Etrafı ve etek uçları renkli ipliklerle püsküller yapılarak süslenen önlüğün boyu, entarinin uzunluğundadır. Bele “çizeli” veya “yan bağ” ile bağlanır.²¹²

Resim 27. Önlük

3.5.2.1.7. Gömlek (Miltan)

Gömlekler ak ipekten ya da beyaz yün dokumadan yapılır. Yakası olmayan omuzdan düğmeli olan giysiye işlik ya da mintan denir. Yörede modeli ve dikimi aynı olan süslemesi farklı olan çeşitli gömlekler dikilir.²¹³ Kayıtlarda 8 adet kişinin sahip olduğunu gördük. 8 adet olan miltan çeşit olarak çuha ya da çuka (Yünden dokunmuş, tüysüz, ince ve sık düz kumaş)²¹⁴ ve sadedir. Kıymet olarak genelde pahalı bir elbisedir.

3.5.2.1.8. Mison

Özel günlerde genç kızlar ve gelinlerin giydiği ceket türüdür. İçi pamuklu kumaş ile astarlanmıştır.²¹⁵

²¹¹İsmail Hakkı Acar; **Zara Kültürü**, Şamandıra Belediyesi Yay, İstanbul,2007,s.32.

²¹²Fatma Ayhan; Sivas Geleneksel Kadın Giyimleri, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri III, 21-22 Mayıs**, Doğan Matbaacılık Yay, Sivas,2007,s.191.

²¹³**a.g.e**, s 191.

²¹⁴Mehmet Zeki Pakalın; **a.g.e**, s.384.

²¹⁵Aylin Özcan; **a.g.e**, s.50.

Resim 28. Mison

3.5.2.1.9. Paçalık (Şalvar)

Şalvarda denilen iş gören kadınlar tarafından giyilen çok geniş olan bir giysidir. Üst kısmı geniş ve kırmalı, bacakları don gibi ayrı ve bol üstlük donun adıdır. Bol kesimli, beli uçkurlu, paçaları balçıklıdır.²¹⁶

Üç peşin altına giyilen, bol kesimli bir giysi parçasıdır. Şalvar, belindeki işlemeli uçkuru büzdürülerek, paçadaki bağcıkları ise diz kapağından bağlanarak kullanılmaktadır. Diz kapağından bağlanan şalvar, topuklara kadar uzanan dökümlü, etek gibi bir görünüm kazanmaktadır. Altına ipek veya keten don giyilen şalvarın üstüne gömlek giyilerek üzerine şal bağlanmaktadır. Üçpeşin üstüne fermana, ayağa yün çorap giyilerek kullanılan giysi, takı ve aksesuarlarla tamamlanmaktadır. Şalvar yaşa ve mevkiye göre değişiklik arz eden bir kadın giyimidir. Eskiden iş görürken giyilen şalvar bugün hala kullanılmaktadır. Bunlar her yerde bulunabilen, basma, pazen, divitin, yabanlık gibi herhangi bir özelliği olmayan kumaşlardan yapılmış olan şalvarlardır.²¹⁷ Terekelerde 14 kişinin sahip olduğu şalvar, adet olarak 17 tanedir. Çeşit olarak sade şalvar ve çukura şalvar şeklinde terekeye kaydedilmiştir.

²¹⁶Murat Hanılçe; *Şeriye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat'ta Giyim*, Türkiyat Araştırma Dergisi Yay; S.423,2011.s.29.

²¹⁷Saliha Çulcuoğlu; *Divriği Yöresinin Kıyafetleri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, Sivas,2007,s.115.

Resim 29. Şalvar

3.5.2.1.10.İçlik

Ufak desenli pamuklu ve yünlü dokumadan yapılan ve içe giyilen bir giysidir. Kısa veya uzun kollu olabilir.²¹⁸

Resim 30. İçlik

²¹⁸ İlknur Bektaş; **Türk Halk Giysilerinde Temel Sistemler**, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1992.

3.5.2.1.11. Fermana (Salta veya Cepken)

Bir çeşit kısa cepken adıdır. Bu terim, Venedik Cumhuriyeti'nin kurucusu Saint Mora adının Cezayirli gemiciler tarafından bize gelerek, halk dilinde bozulup "salta sarka" diye kullanıldığı söylenmektedir. Fermana Üçpeşin üstüne, sırtta giyilerek kullanılan, giysi parçalarındandır. Üzeri sim, sırma, şeritlerle işli yün, kadife, keten kumaşlardan yapılmıştır. Mor, mavi, kırmızı, bordo fermana da kullanılan belli başlı renklerdir. Eskiden günlük olarak kullanılan bu giysi parçası, günümüzde kına gecesi, nişan gibi özel günlerde kullanılmaktadır.²¹⁹

Resim 31. Fermana

3.5.2.1.12. Kuşak

Bele dolanan giysi parçasıdır. Entarinin üzerine yün kuşak sarılır. Genellikle "Trablus Kuşağı" kullanılır. Kare şeklindedir. İkiye katlanarak üçgen şekline getirilir. Bu şekilde arkadan dolanarak, bağcıklarla önce bağlanır ya da kolondan, uçları boncuk ve püsküllerle süslü bel bağı ile kuşak bağlanır. Bel bağının uçları kalça üzerinden aşağı sarkıtılır. Yine arkaya bele boncuklarla örülerek hazırlanan "Aralık" bağlanır.²²⁰

Kalın el dokuması bir sargıdır. Kare biçimindedir. Etrafı püsküllüdür. Üçgen katlanıp arkadan kalçayı örtecek biçimde bele bağlanır.²²¹

²¹⁹ S. Çulcuoğlu; **a.g.e**, s.119.

²²⁰ Fatma Ayhan; **a.g.e**, s.192

²²¹ İlknur Bektaş; **Türk Halk Giysilerinde Sistemler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,1992, s.115-116

Resim 32. Kuşak

3.5.2.1.13. Şal

Atkı ve çözgüsü yünden plan desenli kumaşa denir. Şallar diğer kumaşlar gibi dokundukları yörenin adını taşırlar. Şal daha çok Gürün ilçesinde yapılır. Ancak günümüzde yapımı son derece azalmıştır. Ensiz ve uzun olarak tezgâhlarda dokunur. Nakışlı şal ve düz şal olmak üzere iki çeşidi vardır.²²²

3.5.2.1.14. Kürk

Toplumsal hayatta kürk önemli bir yere sahip olan kürkler, lüks eşya olarak kullanıldığı gibi kışında soğuktan korunmak amacıyla kullanılmaktadır. Osmanlı da kürk azamet ve servetemsil etmektedir. Terekelerde 14 kişinin kürk 36 adet kürke sahip olduğu belirtilmektedir. Koyun, kurt, sincap, hil'lat²²³ çeşitleri vardır.

3.5.2.1.15. Biniş(cüppe)

En üste giyilen bol ve geniş elbisedir. Osmanlı'da ilmiye sınıfının giydiği bir kıyafettir. Yakası mintan yakası gibi, dizden aşağı gelecek kadar uzun, kolları sade her renk ve her tür kumaştan yapılan bir giysidir.²²⁴

²²²Neriman Örük, Güner Atacan, Sevim Toprak, Emine Binnur Karaca, Süheyla Akarslan; **Gürün Şalları**, Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yay, Sivas,1984,s.5.

²²³E. Güney (2015). **Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas'ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1825-1850 Yılları)**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 63.

²²⁴Reşat Ekrem Koçu; **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Yay, Ankara,1967,s.57.

3.5.3.1. Başa Örtülüp ve Takılanlar

3.5.3.1.1. Terlik

Pamuklu veya patiska üzerine boncuk ve pulla işli bir başlıktır.²²⁵

3.5.3.1.2 Fes

Kırmızı kadifeden yapılan dört köşeli bir şapkadır. Kadınlar tarafından kullanılır. Başörtüsünün altında bulunur. Fesin üzerinde demir para ya da altın dizilidir.

Tepelik Fesin üzerine gümüş bir tabakanın tutturulduğu bir başlıktır. Bu tabakanın etrafında da penezler sarkıtılır.²²⁶

Resim 33. Fes

3.5.3.1.3. Findi

Kadınların başlarına taktığı kırmızı ve siyah renklerden oluşan başlıktır.²²⁷

3.5.3.1.4. Yemeni (Hindi veya Yazma)

Etrafi ip yahut boncuk oylarla çevrili, çeşitli renklerde başörtüsüdür. Kenarları çeşitli renklerden oluşan boncuklarla ya da iplerle işlenmiştir.

²²⁵İlknur Bektaş; **Türk Halk Giysilerinde Temel Sistemler**, İstanbul Üniversitesi Yay, İstanbul,1992, s.116.

²²⁶a.g.e, s.115-116

²²⁷Doğan Kaya; **Sivas'ta Giyim Kuşam**, Sultan Şehir Yay, S:8, Sivas, 2008, s.107-111.

Resim 34. Pullu

3.5.3.1.5. Pullu Başörtüsü

Etrafi pullu firkete oyası ile çevrili, üzeri baskı desenli yazmadır. Başa fesin üzerine örtülür.²²⁸

Resim 35. Pullu

²²⁸ İlknur Bektaş; **a.g.e**, s.115-116.

3.5.3.1.6 Bürük

Yaşlı kadınlar tarafından pullu örtünün üzerine örtülür. Geçmişte sokağa çıkarken kadınların mutlaka takması gereken bir başörtüsüdür.

Resim 36. Bürük

3.5.1.3. Ayağa Giyilen Eşyalar

3.5.1.3.1. Patik

Soğuk havalarda ayağa giyilen, iple örülmüş yarım çorap şeklindeki giyecektir.²²⁹

Yarım çorap şeklinde olup ayağı sıcak tutmak için örülür. Kısa şişle yapılır. Şekli, önden bağlamalı olabileceği gibi düz de olabilir. Üzerine motif işlenebilir. Renk olarak çeşitli renkler kullanılır. Günümüzde orlon ip kullanılmaktadır.²³⁰

Resim 37. Patik

²²⁹ Doğan Kaya; a.g.e, s.7.

²³⁰ Sevgi Çiçek; Tekirdağ İli Çorlu İlçesi El Örgüsü Patik ve Çorap Örucülüğü, Gazi Üniversitesi Yay, Ankara,2015,s.15.

3.5.1.3.2. Çorap

Kışları sert geçmesinden dolayı çorap örücülüğü Sivas'ın hemen her köyünde vardır. Yüzyıllardır kapalı bir toplum olma özelliğini korumuş bulunan ilimiz geniş bir babaerkil aile içerisinde ve bir çatı altında dede, nine, hala, dayı, emmi torun bir arada yaşarken, bazı duygularını “ayıp olur” düşüncesiyle içine atmış, bazı duygularını da çeşitli şekillerde dokumalar arıcılığıyla dile getirmiştir. İşte çorap dokumacılığı da bunlardan biridir. Zara'nın, Gümüşçevre, Yapak, Tödürge, Tuzla gölü, Şerefiye'ninGühertaş, Yeşimli, Alışır, Pazarbelen köylerinde özel günler için saklanan bu çoraplar bugün bir nostalji olarak görülmektedir.²³¹

Daha çok koyunyünü tercih edilmekle beraber yöresine göre karakeçi veya tiftik keçisinin kılından da örülmektedir. Bir, iki yada beş şişle örülür. Çoraplara işlenen nakışların âşık kirpiği, civankaşı, yandım alamadım, kâkül, yârimi eller aldı, ergen bıyığı, eli mektuplu, elif-be, arı dalağının içi, testere dişi ve gönül kilidi gibi pek çok adı vardır. Sadece Zara'da 33 tane nakış adı tespit edilmiştir. Renk olarak hemen her renk kullanılır; ancak, damat çoraplarında beyaz, yeşil ve kırmızı renkler tercih edilir. Ancak Doğanşar, Zara, İmranlı'nın çorapları ün salmıştır. Kişilerin evli-bekâr yahut dul olduğu, çocuklu veya çocuksuz olduğu çorap üzerindeki nakışlardan anlaşılırdı. Bu çoraplardan bazıları şunlardır: Yarım aynalı, deveboynu, koçbaşı, kuş ayağı, kuş bacacı, kuşkanadı, kelebek, kestane vb. sayabiliriz.²³²

3.5.1.3.2.1. Yarım Aynalı Çorap

Genç kızlar tarafından giyilmekte olup, her genç kızın çeyizinde mutlaka vardır. Bu çorabı giyen genç kız sözlü ya da nişanlıdır. Çorabın boğazındaki çengeller oğlan tarafının bu kızı almada çok zorlandığını ifade eder. Desenin ortasındaki çizgi evliliğin henüz olmadığını ifade etmektedir. Muskaların içindeki noktalar kız ve oğlanı ifade eder. Yana doğru uzayan hatların içindeki noktalar ise ilerde kurulacak aileyi şenlendirecek çocukları anlatır.

²³¹ İsmail Hakkı Acar; *Zara'da Çorapların Dili*, Zara Haber ve Zara Ajans Yay, Sivas, 2002,s.3.

²³² Candan Akpınar; “Değişim Süreci İçinde Sivas Halıcılık Sanatı”, Cumhuriyet'in 80.Yılında Sivas Sempozyumu, Hizmet Vakfı Yay, 15-17 Mayıs, Sivas,2003.s.631.

Resim 38. Yarım Aynalı Çorap

3.5.1.3.2.2. Muskalı Çorap

Genç delikanlılar giyilmektedir.. Nazar değmesini önlemek amacıyla anneler tarafından örülür. Muskaların içinde noktalar varsa bu delikanlı sözlüdür. Nokta hiç yoksa başı bağlı değildir.

Resim 39. Muskalı Çorap

3.5.1.3.2.3. Kuş Gözü

Çok sayıda ortası noktalı küçük karelerin çeşitli şekillerde dizilişinden oluşan bu nakışlı çoraplar yaşlı kadın ve erkekler tarafından giyilir. Kalabalık bir aileye sahip olunduğunu ifade eder. Parlak renklerle örülür. Bu renkler evdekilerin sevilen ve önemli kişiler olduğunu anlatmak için kullanılır.

Resim 40. Kuş Gözü Çorap

3.5.1.3.2.4. Küpeli

Evli kadınlar tarafından giyilen bu çorabın renkleri çok önemlidir. Çünkü parlak renkler mutluluğu mat renkler kadının kocası ya da çocukları ile ilgili problemleri olduğunu ifade eder.

Resim 41. Küpeli orap

3.5.1.3.2.5. Koçbaşı

O çevrenin en yiğit ve lider pozisyonunda olan erkekler tarafından giyilir. orabın nakışında ortadaki nokta bu yiğidi, etrafındaki kobaşıları yiğidin adamlarını, yaprak nakışları ise çevrenin kalabalık olduğunu, herkes tarafından sözünün dinlendiğini ifade eder. Koçbaşı orapların yapraklısını ise oğlan babaları giyer. Gurur duyduğunun ifadesidir. Koçbaşı yarım yapılmışsa, o evde daha başka oğul evlat istenildiğini anlatır.

Resim 42. Koçbaşı orap

3.5.1.3.2.6. Deveboynu

Uysal, munis ve her sözü dinleyen yumuşak başlılığın bir ifadesi olarak kadınlar tarafından giyilen bu çoraplarda, deveboynu nakışlar arasına engel nakışları dizilmiştir. Orta yaşlı kadınlar tarafından her fırsatta giyilerek evine ve yuvasına bağlılığı ifade eder.

Resim 43. Deveboynu Çorap

3.5.1.3.2.7. Ceviz Kıynağı

Bu çorabı giyen kişi mutlaka kaynanalıdır. Çünkü nakıştaki yürek parça parçadır. Elkızı denilen gelin gelerek, çok sevdiği oğlunun sevgisine ortak olmuştur, ya da eloğlu yürek pasesi kızını elinden almıştır.

Resim 44. Ceviz Kıyığı Çorap

3.5.1.3.2.8 Çengelli

Orta yaşlı kadın ve erkekler tarafından giyilen bu çoraplarda kesin tavırlılık, inatçılık, istendiğini elde etme arzusunda olan insanların kararlılığı anlatılmak istenir. Çorabın sahibi “ istediğimi elde etmeden, yani kızı almadan buradan ayrılmam” demek istemektedir.

Resim 45. Çengelli Çorap

Diğer desenler ise; Deli Kıvrım, Eli Böğründe, Fincan İçi, Gelin Övündüren, Çark Geminin Kollusu, Aynalı, Baca Demiri, Elma Topu, Bal Kaymak, Kestane, Baklava Dilimi, Kâtip Çimtiği, Sulu- Yollu, Sülüklü, Şal Deseni, Tetikli, Üzüm Salkımıdır.

3.5.1.4. Evde Kullanılan Eşyaları

3.5.1.4.1. Perde

Camlara çekilen örtüye denir. Perdelik kumaş olarak polyester, asetat, naylon, pamuk, keten gibi liflerden yapılmış kumaşlar kullanılır. Bu kumaşlar oda içerisindeki dekoru tamamlayacak şekilde seçilmektedir. Perdenin uzunluğu, genişliği, şekli sabit değildir. Boyutları ise pencerenin tipine, ebatlarına ve zevke göre değişim gösterir. Tereke kayıtlarında rastladığımız başka bir eşya olan perde, sadece iki kişinin¹⁶⁶ bırakmış olduğu mallardandır. 26 adet pencere perdesi, 2 adet kapı perdesi ve 2 adet yastık perdesi olmak üzere toplam perde sayısı 30'dur. İki kişiye ait perde sayısının bu kadar fazla olması evlerinin büyük ve geniş olduğuna işaret eder. Nitekim terekelerinde perde bırakan iki kişiden biri olan erbâb-ı zü'amâdan es-Seyyid El-HâcSa'îd El-Hâc Mehmed Ağa askeri sınıftan; Zaralızâde es-Seyyid Lütfullah Paşa yönetim sınıfındadır. Yani o devirde perde sahibi olmak mümtaz şahıslara münhasır bir özelliktir diyebiliriz.

3.5.1.4.2. Peşkir

Genellikle pamuk ipliğinden dokunan ince havlu dur. Yüzü kurulamak için kullanılmaktadır.²³³ 6 kişi de mevcuttur. Terekelerdeki adedi 13 tanedir.

3.5.1.4.3.Çarşaf

Elbiselerin üzerine belden sarkıtılarak kullanılan bir kadın giysisidir. Bez ayağı örgüde, 90 cm eninde ve 160 cm boyunda dokunan çarşafların çözgüsü pamuk, atkısı ipektir. Mor, siyah, beyaz olarak çizgili dokunur.²³⁴Tereke kayıtlarında çok az rastladığımız çarşaf, 6 tereke kaydında¹⁶⁷ mevcuttur. İki tereke kaydında “çarşab”¹⁶⁸

²³³E. Güney; Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas'ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı (1825-1850 Yılları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul, 2015, s. 63.

²³⁴ Nesrin Önlü; Ege Bölgesi El Dokuma Kaynakları, Sanat Dergisi, S:50,

olarak yazılmış olup; toplamda 18 adettir. İki yerde bezden yapılmış olduğunu belirten kayıt vardır ve “bez” yerine “biz”169 şeklinde yazılmıştır.

3.5.1.4.4. Peştamal

Yıkanırken vücudu kapatmak için kişilerin üzerine aldıkları örtüdür.²³⁵

3.5.1.4.5. Çul / Çaput Çul

Eskimiş elbiseler bir santim genişliğinde cırılır. Cırılan parçalar toplanır. Tezgâhta ip yerine bu parçalar kullanılır ve çul dokunur. Buna *çaput çul* da denilir. Çullarda desen yoktur ancak dokuyan kişi birbirine yakın renkler kullanmaya dikkat eder. Yün ve kıl ipliklerden yapılarak tezgâhlarda dokunur. Odalara serilir. Çok değerli bir dokuma çeşididir. Fakat maliyeti fazla olmasından dolayı yerini makine halılarına bırakmıştır.²³⁶

3.5.1.4.6. Paspas

Genellikle kapı önlerine ve evin içinde boş kalan yerlere serilir. Yuvarlak, kare veya oval şekilde olabilir. İki şişle örülür. Bazıları da tığ ile yapılır. Değişik motifler işlenir. Günümüzde, yapımında orlon ip kullanılır. Bunların yanında günümüzde Sivas'ta yolluk, yatak örtüsü, battaniyegibi kullanılan eşyaların yapıldığını belirtelim. Yukarıda çeşitli özellikleriyle tanıtmaya çalıştığımız dokuma ürünleri yakın zamanlara kadar yaygın olarak üretilmektedir. Günümüzde bunların pek çoğunun artık yapılmadığını görmekteyiz.²³⁷

²³⁵ Doğan Kaya; **a.g.e.**, s.7.

²³⁶Yaşayan El Sanatlarımız, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Eskişehir, 2013, s.301

²³⁷Sevgi Çiçek; **Tekirdağ İli Çorlu İlçesi El Örgüsü Patik ve Çorap Örucülüğü**, Gazi Üniversitesi Yay, Ankara,2015,s.15.

Tablo 1.19. Yüzyılda Giyim Kuşam ve Ev Eşyaları

SIRA NO	GİYİM-KUŞAM İSMİ	DEFTER NO	SAYFA NO	HİCRİ TARİH
1	Basma yüzlü ot memluyasdık	40	24	9 Zilhicce 1284
2	Müsta'mel çul	40	24	9 Zilhicce 1284
3	Sagir seccade	40	24	9 Zilhicce 1284
4	Acemkari keçe seccade	40	24	9 Zilhicce 1284
5	Çabut minder	40	24	9 Zilhicce 1284
6	Ot memludeymi yüzlü kebir yasdık	40	24	15 Zilhicce 1284
7	Basma yüzlü minder	40	24	15 Zilhicce 1284
8	Müsta'mel kilim ve köhne	40	24	15 Zilhicce 1284
9	Müsta'mel çul	40	24	15 Zilhicce 1284
10	Ot memlumakad	40	24	15 Zilhicce 1284
11	Çabutmemlu minder	40	24	15 Zilhicce 1284
12	Çit yüzlü döşek	40	24	15 Zilhicce 1284
13	Müsta'mel kilim	40	43	5 Zilhicce 1284
14	Yasdık	40	43	5 Zilhicce 1284
15	Basma yüzlü kebir döşek	40	43	5 Zilhicce 1284
16	Satranç yüzlü döşek	40	43	5 Zilhicce 1284
17	Yorgan	40	43	5 Zilhicce 1284
18	Yasdık	40	43	5 Zilhicce 1284
19	Basma yüzlü minder	40	43	5 Zilhicce 1284
20	Köhne hurç	40	43	5 Zilhicce 1284
21	Basma yüzlü yorgan	40	43	5 Zilhicce 1284
22	Köhne çul	40	43	5 Zilhicce 1284
23	Köhne kilim seccade	40	45	5 Zilkade 1284
4	Köhne zili kilim çul	40	45	5 Zilkade 1284
25	Yün memluyasdık-ı kebir	40	45	5 Zilkade 1284
26	Kebir ve sagir minder	40	45	5 Zilkade 1284
27	Döşek	40	45	5 Zilkade 1284
28	Çabutmemlu minder	40	45	5 Zilkade 1284
29	Nakışlı müsta'mel kilim	40	45	5 Zilkade 1284
30	Köhne harar parça	40	61	7 Zilhicce 1284
31	Müsta'mel kutnu (kutni) döşek	40	61	7 Zilhicce 1284
32	Sivaskari çit yüzlü	40	61	7 Zilhicce 1284
33	Şilte yasdık	40	61	7 Zilhicce 1284
34	Dakik çuvalı	40	61	7 Zilhicce 1284
35	Yan kilim	40	61	7 Zilhicce 1284

36	Cedid çul	40	61	7 Zilhicce 1284
37	Şilte minder	40	61	7 Zilhicce 1284
38	Köhne çul parça	40	61	7 Zilhicce 1284
39	Köhne döşek ma' yorgan	40	60	7 Zilhicce 1284
40	Çit yorgan	40	70	21 Muharrem 1285
41	Cicim	40	70	21 Muharrem 1285
42	Köhne kilim	40	70	21 Muharrem 1285
43	Sagir Minder	40	70	21 Muharrem 1285
44	Satranç Cicim	40	75	21 Muharrem 1285
45	Müsta'mel Kilim	40	75	21 Muharrem 1285
46	Halı	40	75	21 Muharrem 1285
47	Don	40	75	21 Muharrem 1285
48	Kırmızı yüzlü yorgan	40	77	15 Muharrem 1285
49	Sivaskari basma yüzlü döşek	40	77	15 Muharrem 1285
50	Beze yüzlü yorgan	40	77	15 Muharrem 1285
51	Şal yüzlü minder	40	77	15 Muharrem 1285
52	Kırmızılı Kilim	40	77	15 Muharrem 1285
53	İstanbulkari Yorgan	40	77	15 Muharrem 1285
54	Sivaskari Döşek	40	77	15 Muharrem 1285
55	Deymi Çit yüzlü döşek	40	82	15 Zilkade 1284
56	Müsta'mel nakışlı kilim	40	82	15 Zilkade 1284
57	Cicim	40	82	15 Zilkade 1284
58	Dasdar	40	82	15 Zilkade 1284
59	Cedid nakışlı çul	40	108	15 Zilkade 1284
60	Çul ve çabut minder	40	108	15 Zilkade 1284
61	Cicim	40	108	15 Zilkade 1284
62	Kilim seccade	40	127	15 Muharrem 1285
63	Ot memlu şilte	40	127	15 Muharrem 1285
64	Kilim	40	127	15 Muharrem 1285
65	Cicim	40	127	15 Muharrem 1285
66	Kutnu (kutni) yasdik	40	127	15 Muharrem 1285
67	Cicim şalı	40	127	15 Muharrem 1285
68	Boyalı kutni top	40	145	15 Safer 1285
69	Gemi kutni top	40	145	15 Safer 1285
70	Halebkari çıkın	40	145	15 Safer 1285
71	Halebkari alaca top	40	145	15 Safer 1285
72	Kemer alaca top	40	145	15 Safer 1285

73	Edirnekari kırmızılı top	40	145	15 Safer 1285
74	Halebkari peştamal	40	145	15 Safer 1285
75	Behisnikari beyaz bez top	40	145	15 Safer 1285
76	Amerika bezi	40	145	15 Safer 1285
77	Deymiyasdik yüzü	40	151	5 Rebiülevvel 1285
78	Kırmızı gömlek	40	151	5 Rebiülevvel 1285
79	Bez gömlek	40	151	5 Rebiülevvel 1285
80	Hasır	40	153	13 Şevval 1285
81	Dolama peşkiri	40	153	13 Şevval 1285
82	Halı	40	153	13 Şevval 1285
83	Şal döşek	39	58(115)	15 Rebiülevvel 1284
84	Cedid siyah çul	39	58(115)	15 Rebiülevvel 1284
85	Cedid beyaz dasdar	39	58(115)	15 Rebiülevvel 1284
86	Şilte	56	6	2 Cemaziyelahir 1305
87	Yüz yasdığı	56	6	2 Cemaziyelahir 1305
88	Tandır minderi	56	6	2 Cemaziyelahir 1305
89	Döşek çarşafi	56	6	2 Cemaziyelahir 1305
90	Köhne seccade	56	6	2 Cemaziyelahir 1305
91	Cicim	56	6	2 Cemaziyelahir 1305
92	Havlu	56	6	2 Cemaziyelahir 1305
93	Cicim	56	10	18 Receb 1305
94	Kilim müsta'mel	56	10	18 Receb 1305
95	Yorgan	56	10	18 Receb 1305
96	Seccade müsta'mel	56	10	18 Receb 1305
97	Müsta'mel minder	56	10	18 Receb 1305
98	Cedid seccade	56	10	18 Receb 1305
99	Kilim	56	10	18 Receb 1305
100	Şilte	56	9	18 Receb 1305
101	Sofra altı	56	9	18 Receb 1305
102	Panbuk şilte	56	44	2 Şevval 1306
103	Panbuk sedir minderi	56	44	2 Şevval 1306
104	Yüzsüz şilte	56	44	2 Şevval 1306
105	Köhne fes	56	44	2 Şevval 1306
106	Firuze müsta'mel palto	56	44	2 Şevval 1306
107	Müsta'mel beyaz çarşeb	56	44	2 Şevval 1306
108	Müsta'mel ceket	56	44	2 Şevval 1306
109	Köhne boğça	56	44	2 Şevval 1306

110	Müsta'mel şalvar	56	82	29 Safer 1305
111	Mintan	56	82	29 Safer 1305
112	Kilim	56	83	9 Safer 1305
113	Cicim	56	83	9 Safer 1305
114	tandır örtüsü	56	83	9 Safer 1305
115	El havlusu	56	98	5 Ramazan 1306
116	Palto ma' yelek ve ceked	56	98	5 Ramazan 1306
117	Kundura	56	98	5 Ramazan 1306
118	Palto	56	98	5 Ramazan 1306
119	İpekli mendil ma' kese	56	98	5 Ramazan 1306
120	Perakende çorab	56	98	5 Ramazan 1306
121	Beyaz entari	56	98	5 Ramazan 1306
122	Hırka ma' gömlek ve boğça	56	98	5 Ramazan 1306
123	Bez gömlek ma' don	56	98	5 Ramazan 1306
124	Basma entari ma' hırka	56	98	5 Ramazan 1306
125	Yorgan	56	98	5 Ramazan 1306
126	Yasdık	56	98	5 Ramazan 1306
127	Beyaz ipek çarşaf	56	116	25 Cemaziyelevvel 1307
128	El peşkiri	56	116	25 Cemaziyelevvel 1307
129	Havlü	56	116	25 Cemaziyelevvel 1307
130	Keten don ve gömlek	56	116	25 Cemaziyelevvel 1307
131	Halı seccade	56	116	25 Cemaziyelevvel 1307
132	Yün memlu basma yüzlü yasdık	57	58	30 Cemaziyelevvel 1306
133	Yün memlu yüzsüz döşek	57	58	30 Cemaziyelevvel 1306
134	Yün memlu yüzsüz minder	57	58	30 Cemaziyelevvel 1306
135	Kırmızı nakışlı kilim	57	84	18 Şevval 1306
136	Çabutmemluyasdık	57	84	18 Şevval 1306
137	Sivaskari cicim parça	57	84	18 Şevval 1306
138	İpeklkarimüsta'mel kilim	57	111	5 Şaban 1306
139	Köhne ipeklkarimakad havlusu	57	111	5 Şaban 1306
140	İpeklkarimüsta'mel kilim seccade	57	111	5 Şaban 1306
141	Müsta'mel havlu seccade	57	111	5 Şaban 1306
142	Sivaskari kırmızı ihram yüzlü ot Memlu yan yasdığı	57	112	5 Şaban 1306
143	Kebir acem şalı	57	158	25 Cemaziyelevvel 1307
144	Gürün şalı	57	158	25 Cemaziyelevvel 1307
145	Kürt kilimi	57	180	10 Şaban 1307

146	Kadife yüzlü yün memluyasdık	57	180	10 Şaban 1307
147	Satranç yüzlü yün memluyasdık	57	180	10 Şaban 1307
148	Yün memlumakad şiltesi	57	180	10 Şaban 1307
149	Pencere perdesi	57	179	17 Cemaziyelevvel 1307
150	Penbememlumakad şiltesi	57	179	17 Cemaziyelevvel 1307
151	Pantol	57	179	17 Cemaziyelevvel 1307
152	Çuka caked	57	179	17 Cemaziyelevvel 1307
153	Şal hırka	57	179	17 Cemaziyelevvel 1307
154	Resim elbisesi	57	179	17 Cemaziyelevvel 1307

238

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dokumacılık insanoğlunun varoluşundan bu yana gelenek göreneklerin yanı sıra duygu, düşünce ve yaşadığı yörenin özelliklerini yansıttığı, tarihten günümüze taşıdığı en önemli kültür hazinelerinden biridir. Dokumacılığın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Soğuktan ve dış saldırılardan korunmak amacıyla örtünme alışkanlığı edinen insan, zamanla hayvanlardan elde ettiği deriyi ve yaşadığı doğada elde ettiği bitkileri kullanarak dokumaya başlamıştır. Basit yöntemlerle bitki saplarıyla başlayan dokumacılık zamanla hayvanlardan elde edilen yün, kıl, tiftikle devam etmiş günümüzde de pamukla devam etmektedir.

Dokumacılık bir ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Başlangıçta göçebe yaşayan topluluklar kendilerini soğuktan korumak için çadırlar yapmışlardır. Yine çadır içi zemin rutubetini önlemek için yere serilen kilimler yapmışlardır. Yörükler keçi kılından kilim dokumuş ve bunları sıcak battaniye olarak kullanmışlardır. Kilimleri ayrıca çadırların içinde bölmeler yaratmak için kullandıkları gibi beşikörtüsü olarak ta kullanmışlardır. Göçebeler bu kilimleri kolaylıkla katlayıp atın sırtına atarak uzun yolculukları esnasında uyku çantaları olarak kullanmışlardır.

Dokuma insanların süslenme, iklim ve diğer etkenlere karşı korunma gibi ihtiyaçlardan doğmuştur. Genel olarak insanlar beslenme, barınma, giyinme, süslenme, evlenme gibi ihtiyaçlarını karşılarken dokuma kültürünü de beraberlerinde taşımışlardır. Dokumacılık Anadolu'da köklü bir geçmişe ve zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Sivas'ta da zengin bir dokuma kültürü vardır. Maddi kültür varlığımızın en önemli belgesi olan dokumacılığın tarihsel süreç içinde ihtiyaca binaen gelişip değiştiği görülmektedir.

Temel ekonomik girdilerin hayvancılık olduğu Sivas'ta dokumacılık ön plana çıkmıştır. Hayvancılığın gelişmesi yörede dokumacılığın da gelişmesine zemin hazırlamıştır. Hayvan yünleriyle yapılan halı, kilim, çuval, cicim, zili vb. ürünler Sivas el sanatlarının temel taşı niteliğindedir. Bütün bunlardan dolayı Sivas'ta yaygın bir dokuma kültürü vardır. Yöreye özgü dokumalar arasında en önemli yeri halı dokumacılığı almaktadır. Anadolu kültürü içinde ince çizgiler halinde yol desenli kendine özgü kilim, cicim ve halılar ile tanınan Sivas halıları dm^2 dokuma sıklığı yüksek olan bu halılar oldukça kalitelidir. Desen yapısındaki motif karakteri Anadolu'daki diğer geleneksel dokumalardan farklıdır. Bu halılarda kullanılan "ejder, ejder ayakları" adı verilen motif, aktarmalı, simetri olmayan ve halı boyunca şerit bantlar halinde

devam etmektedir. Ayrıca İlme ipliğın uzunluğu, 64x64 dm² karedeki ilmek sayısının sıklığı ve kök boya kullanımını dokuma halılarının ortak özelliğidir. Bunlardan dolayı, Sivas halıları Hereke'den daha sık kalitededir. Dokumacılık sanatının vazgeçilmez unsurlarından biride boyadır. Sivas'ta dokuma sanatının gelişmesinde boyama önemli bir yere sahiptir. Halı, kilim, cicim, zili, sumak vb. dokumalarında kullanılan desenleri albenili gösteren unsurların başında gelen boya, bitki köklerinden elde edilen doğal kökboyasıdır. Boyamada bitki ve hayvan motiflerine sıkça rastlanmaktadır.

Toplumların kimliklerini, kültürlerini koruyabilmeleri geleneksel değerlere sahip çıkmalarıyla mümkündür. Bir anlamda geçmişe sahip çıkmak geleceğe rehber olmak anlamına gelmektedir. Sivas yöresindeki dokumacılık alanındaki en önemli dokumalar halı, kilim, cicim, çorap vb.dir. Günümüzde de dokumalarımız günlük ihtiyaçların karşılanmasında, kızların çeyizinde, camilerimizde kullanılmaktadır. Sanat açısından hepsi birer şaheser olarak geçmişı bugüne kadar taşıma işlevini yerine getirmektedirler.

Teknolojinin gelişmesi sonucu üretimin daha ucuz olması nedeniyle kaybolmaya yüz tutan dokumacılık meslek olma özelliğini kaybetmekle beraber Sivas merkezde halı ve kilim atölyelerinde; Kızılırmak İlkokulu, Sivas Cezaevi ve Halk Eğitim Merkezinde dokumalara devam edilmektedir.Sivas'ta özellikle el dokumacılığı başlangıçta ekonomik bir katkı sağlasa da zamanla sanayinin gelişmesi ile dokumanın da makineleşmesi el dokumacılığını olumsuz etkilemiştir. Çünkü makineleşme seri üretimi getirmiştir. Günümüzde kızların çeyizinde ve sanatsal olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR Belkıs, **Kilim, Cicim, Zili, Sumak, Türk Düz Dokuma Yaygıları**, Eren Yay, 1982, İstanbul.
- ; **Zara'da Çorapların Dili**, Yay, Zara Haber ve Zara Ajans, Sivas, 2002.
- ; **Zara Folkloru**, Yay, Özemek Matbaası, Sivas,1990.
- ; **Zara Kültürü**; Yay, Şamandıra Belediyesi, İstanbul,2007.
- AKKAN, Can, **Kâğıt Endüstrisinde Kullanılan Sentetik Liflerin Özellikleri**, yay, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1984.
- AKTAŞ, YASA, Azize, LALEOĞLU ÜNAL Serap, ERCEBECİ, Şebnem, KALENDER Erol; **Türk Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı**, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara,1998.
- ALTUNTAŞ Yener, ŞAHİN, Yüksel, KAHVECİ Mücella; **Sivas İli halk Oyunları Kıyafetleri Teknik Çizimleri**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürleri Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:176, Maddi Kültür Dizisi:8, Ankara,1993.
- Anonim; **Bitkilerden Elde Edilen Boyalarla Yün Liflerinin Boyanması**; T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü Yay, Ankara 1991.
- Anonim; **Sivas Yöresinde Giyim ve Kuşam**, Acar Yay, Zara, 2009.
- Anonim; **Tunceli El Sanatları**, Tunceli Valiliği Yay, Tunceli, 2012.
- ASLANAPA, Oktay; **Türk Halı Sanatı**, Remzi Kitabevi Yay, İstanbul,1989.
- ; **Türk Halı Sanatının Bin Yılı**, Yay Eren, İstanbul, 1987.
- AŞKUN, Vehbi Cem, **Sivas Folkloru I-II, Yay, Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, Sivas 2006.
- AYTAÇ Ahmet, İLBAK, S.Merve, **Türk El Dokumalarına Dair Önemli Kayıtlar**, Yay, Kültür Müdürlüğü, İstanbul, 2014.
- AYTAÇ, Çetin; **El Dokumacılığı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara 1989.
- BALPINAR, ACAR Belkıs; **Kilim- Cicim- Zili Sumak**, Eren Yay, İstanbul,1982.
- BARIŞTA,H.Örcün; **Türk El Sanatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 975, Ankara, 1998.

- BAYRAKTAROĞLU, Suzan, ÖZÇELİK Serpil; **Halı Müzesi ile Kilim ve Düz Dokuma Yaygıları Müzesi Katalogu**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay, Ankara, 2007.
- BİLGİN, Mehmet Hüseyin, DEMİR Ender; **Türkiye El Halıcılığı Sektörü Eski Halı Tamir Sektörü ve İhtisas -Gümrüğü Uygulamaları**, Yay, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2010.
- Bitinkilerden Elde Edilen Boyalarla Yünlü Liflerin Boyanması**; Yay, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ankara,1991.
- ÇELEBİ, Evliya, **Seyahatname,1314**.
- Çıkrığın Tarihçesi**, 06.06.2017.
- ÇİCEK, Sevgi; **Tekirdağ İli Çorlu İlçesi El Örgüsü Patik ve Çorap Örücülüğü**, Yay, Gazi Üniversitesi, Ankara,2015.
- Çiğdem, KARA; **Eski Bir Dokumacı Köyün İzinde**, Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir,2010.
- ÇİÇEK, Sevgi; **Tekirdağ İli Çorlu İlçesi El Örgüsü Patik ve Çorap Örücülüğü**, Yay, Gazi Üniversitesi, Ankara,2015.
- ÇULCUOĞLU, Saliha, Divriği Yöresi'nin Kıyafetleri, Yay, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas,2007.
- DEMİR, Binnur, **Ceviz Kızılağaç, Havacıva Otu, Muhabbet Çiçeği ve Kök Ekstralarının Doğal Saç Boyama Özelliklerinin İncelenmesi ve Boya Reçetelerinin Hazırlanması**, Yay, Gaziosman Paşa Üniversitesi, Tokat, 2007.
- DEMİR, Tuna; **El Dokumacılığı ve Çarpana Dokuma**, T.H.K. Yay, Ankara,1995.
- DEMİREL, Ömer, **Osmanlı Dönemi Sivas Şehri Makaleler**, Sivas Valiliği Tarih ve Kültür araştırma Merkezi Yay, Sivas,2006.
- , **Sivas'ta Esnaf Teşkilatı**, Sivas Valiliği Tarih ve Kültür araştırma Merkezi Yay. Ankara,1989.
- DENİZ, Bekir; **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları**, Atatürk Kültür Merkezi Yay, Ankara, 2000.
- DERYA, Atilla; **İç Anadolu Bölgesi Nevşehir İl Müzesinde Bulunan El Sanatları üzerine Bir Araştırma**, Yay, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009.
- DURAN, Hicran; **Bitkisel Lif Atıklarından, Sürdürülebilir, Selüloz, Eldesi ve Karakterizasyonu**, Yay, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2016.

- ERGENEKON, BAŞAR Cavidan; **Renk Desen Teknik ve Kullanım Özellikleri** Yay, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.
- ESEN, Âdem, **Sivas Ekonomisi**, Yay, Doğan Gazetecilik, Sivas,1999.
- Geleneksel Türk Dokuma Sanatları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara, 2012.
- GEZER, Mehmet Metin; **Sivas'ın Tarihi Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı**, Yay, Berkan, Ankara, 2015.
- GÖKBEL, Ahmet, **İnanç Tarihi Açısından Sivas**, İstanbul,2004.**Halı, “Halı ve Kilim Dokumacılığının Tarihi.**
- HARMANCIOĞLU, Mustafa; **Türkiye’de Bulunan Önemli Bitki Boyalarından Elde Olunan Renkler Çeşitli Müessirlere Karşı Yün Üzerinde Haslık Dereceleri**, Ankara Üniversitesi Yay 74/41, Ankara,1955.
- HATİPOĞLU, Hurisel, **Erzurum Müzelerindeki Halı ve Kilimler**, Yay, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1987.
- DURAN, Hicran, **BitkiselLif Atıklarından Sürdürülebilir Selüloz Eldesi ve Karakterizasyonu**, Yay, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir,2016.
- YASAK, İbrahim, **Sivas Yatırları ve Abdulvehhap Gazi Hazretleri**, Yay, Sivashılar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, Sivas, 2004.
- İMER, Zahide; **Dokuma Tekniği**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, Ankara,1987.
- KARA, Çiğdem; **Eski Bir Dokumacı Köyün İzinde**, Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir,2010.
- ; **Eski Bir Dokumacı Köyün İzinde**, Yay, Anadolu Üniversitesi Eskişehir, 2010.
- KARAHAN, Recai, **Dünden Bugüne Hakkâri Kilimleri**, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara, 2007.
- KARAMAĞARALI, Beyhan; **Ahlât Mezar Taşları**, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara,1992.
- KARAMAN, Nevin, MANGUT Mürüvvet; **Tekstil Lifleri**, Yay, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006.
- KARAMAN, Şirin, **Sivas Atatürk ve Etnografya Müzesinde Bulunan Sivas İl Müdürlüğü Koleksiyonuna Ait Düz Dokuma Yayımlarının Özellikleri**, Yay, Ankara Üniversitesi, Ankara,2013.

- KARANAR, Hülya, **Sivas Halılarının Desen ve Renk Özelliklerinin Onlayn Katolok Hazırlanması**, Yay, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2016.
- KAYA, Doğan, **Âşıkların Diliyle Sivas**, Yay, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006.
- , **Halk şairleri**, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, 2009.
- KAYA, Mehmet Kenan, YILMAZ Yaşar, BOYNAK Sara, GEZGÖR Vahide; **Milli Saraylar Koleksiyonu'nda Hereke Dokumaları ve Halıları**, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yay, İstanbul, 1999.
- KAYNAR, Hülya, TONUS Emine, **Sivas Halılarının Desen ve Renk Özelliklerinin Online Katolok Hazırlanması**, Yay, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2016.
- KAYNAR, Hülya, TONUS, Emine; **Sivas'ta Yetişen Salviasp(Adaçayı) Bitkisinden Elde Edilen Renkler ve Haslık Değerleri**, Cumhuriyet Üniversitesi Elektronik Journal Of vocational Colleges- Mayıs 2014.
- Kutlu, ÖZEN; **Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Yay, Kitabevi, İstanbul, 2008.
- MERÇİL, Erdoğan, SEVİM, Ali, **Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, Yay, Türk Tarih Kurumu Ankara, 1995.
- KOÇU, Reşat Ekrem, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Yay, Sümerbank, Ankara, 1967
- Mesleki Eğitim ve Öğretimin Güçlendirilmesi Projesi, El sanatları Teknolojisi İpleri Boyama**; Yay, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2007.
- Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi**; Yay, MEB, Ankara, 2009,
- Oktay, ASLANAPA, **Türk Halı Sanatı'nın Bin Yılı**, Eren Yay, İstanbul, 1987.
- ONUĞ, Taciser, AKPINARLI H.Feriha, ORTAÇ H.Serpil, ALP K.Özlem; **Silifke Folkloru**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, Ankara, 2004.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- ÖNGEN, Ayşe, **Çağdaş Türk Kirkitli Sanatçıları**, Yay, Akdeniz Sanat Dergisi, C.9,S17,2016
- ÖRÜK, Neriman, ATACAN, Güner, TOPRAK Sevim, KARACA Emine Binnur, AKARSLAN Süheyla; **Gürün Şalları**, Yay, Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Sivas, 1984.

- ÖZBAĞCI, Tevhide, ÜLGER, Nihal, KURT, Gülten, TOKTAŞ, Pınar; **Halk Bilim Araştırma Merkezi Koleksiyonundan El sanatları Örnekleri II Dokumalar ve Örgüler**, Anadolu Üniversitesi Yay, Eskişehir,2009.
- ÖZEL, Ali, **Halıcılık El Kitabı**, Yay, Adak, Ankara, 1986.
- ÖZEN, Kutlu, **Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Yay, Kitabevi, İstanbul,2008.
- ÖZTÜRK, İsmail **Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama**, Dokuz Eylül Yay, İzmir,1999.
- ÖZTÜRK, YEŞİM; **Balıkesir Sındırgı Yöresi Yağcı Bedir Halıları**, Yay, Kültür Bakanlığı Türk Tarih Kurumu, Ankara,1992.
- ÖRÜK, Neriman, ATACAN Güner, TOPRAK, Sevim, KARACA Emine, Binnur, AKARSLAN Süheyla; **Gürün Şalları**, Yay, Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Sivas,1984.
- ÖZCAN, Aylin; **Sivas İlinde Kadın Giyim Özelliklerinin İncelenmesi ve Online Katolog Hazırlanması**, Yay, Ankara Üniversitesi, Ankara,2012.
- PARLAK, Tahsin, ERGÜDER, Aslıhan; **Bardız Kilimleri**, Yay, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2010.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarihi Türk Deyimleri ve Terimler Sözlüğü, I** Yay, MEB, 1983.
- PÜRLÜ, Kadir, **Gürün Kültür Envanteri**, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay, Sivas, 2009.
- SAÇAK, Mehmet; **Lif Kimyası**, Yay, AÜF, Ankara, 1994.
- SARIOĞLU, Halide, ÜLGER Nihal;**Çarpanalı Dokumalar**, Ya- Pa Yay, İstanbul, 2005.
- SEVİM, Ali, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, Türk Tarih Kurumu Yay, Ankara,1993.
- SEYHAN, Aslı, **Bünyan Halıcılığı**, Yay, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2001.
- SITKI, Bekir, **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları**; Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay, Ankara,2000.
- Sivas Halısı Tarihi Tüllüce Kilimi Mesleki Eğitim ve Pazarlama Projesi, Orta Anadolu Kilimler Birliği** Yay, Sivas,2004.
- Sivas Yıllığı**, Yay, Devlet Matbaası, 1998.

SÜMERKAN, Mustafa Reşat; **Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Serander Yay, İstanbul,2008.

Tekstil Teknolojisi; Yay, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara,2014.

Türk Halıcılık Vakfı, Türk Halıcılık Paneli İstanbul, 1986.

Türk Soylu Halkların Halı Kilim ve Cicim Sanatı Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri; Yayına Hazırlayan; Dr. Azize AKTAŞ YASA- Serap LALEOĞLU ÜNAL- Şebnem ERCEBECİ –Erol KALENDER; Yay, Atatürk Kültür Merkezi, Kayseri, 1996.

UĞUR G; **Türk Halılarında Doğal renk ve Boyalar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Genel Yayın No:289, Sanat Dizisi:42, Ankara,1988.

-----; **Türk Halılarında Doğal Renk ve Boyalar**, Yay, İş Bankası Yayın No: 289, Sanat Dizisi:42, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, ERGÜDER Rıdvan Nafiz,(Haz. Recep TOPARLI); **Sivas Şehri**, Yay, Devlet Matbaası, Sivas, 2005.

ÜREDİ, Kadir, “ **Bir Şehrin Beş Hali** ”Yay, Ötüken, İstanbul. 2009.

YASAK, İbrahim, **Abdulvehhap Gazi Hazretleri** Yay, Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı, Sivas, 2004.

Yahşi, YAZICIOĞLU, **El Dokusu Halıcılık**, Yay, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1992.
Yaşayan El Sanatları; Yay, MEB, Ankara, 2014.

YILDIZ Hakkı Dursun, **İslamiyet ve Türkler**, Yay Kamer, İstanbul, 1976.

GÜRCAN YARDIMCI Kevser; Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler, Yay, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2016.

GÜRSU, Nevber, **Türk Dokumacılık Sanatı**, Yay, Redhouses, Ankara, 1988.

İNCE, ÖĞÜTLÜ Hanife, **Sivas Yöresine Ait Etnografik Kıyafetlerin Modernizasyonu**, Yay, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2015

S.YÜCEL, Ebubekir, Salname-i Vilayet-i Sivas, Yay, Buriciye, Sivas,1907.

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

2000’li Yıllarda Türkiye’de Geleneksel El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyum Bildirileri; Kültür Bakanlığı Yay; Sayı, 2301, Ankara, 1999.

AKPINAR, Canan, **Cumhuriyet’in 80. Yılında Sivas Sempozyumu**, Yay, Hizmet Vakfı, Sivas,2003.

AYHAN, Fatma, **Sivas Geleneksel Kadın Giyimleri, Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri III**, Yay, Doğan Matbaacılık, Sivas,**21-22 Mayıs**,2007.

AYHAN, Fatma, **Osmanlılar Döneminde Sivas; Sempozyum Bildirileri**, Yay, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas,2007.

GARİPOĞLU, Nuriye, **Sivas İlinin İç Anadolu’daki yeri ve Önemi**, Sivas Sempozyum Bildirileri, Yay, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas,2008.

GENÇ, Mustafa, Recep, KARADAĞ, **Sivas Halılarında Kullanılan Boyar Maddeler ve Boyar Madde Analizleri** Osmanlı Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri, Yay, Doğan Gazetecilik, 21-25 Mayıs,2007.

MAKALELER

ATAYİĞİT, Ali“19.Yüzyıl Osmanlı Halıcılık Eğitiminde Herekei Hümayun Modeli’’,**Sümerbank Dergisi**, S:5, Ankara, 2011.

AKKAYAN, Can “Kâğıt Endüstrisinde kullanılan Sentetik Liflerin Özellikleri’’İstanbul Üniversitesi **Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt:34,S:2, İstanbul, 1984.

HANİLÇE, Murat,“Şeriye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Tokat’ta Giyim’’, **Türkiyat Araştırma Dergisi**; S:30, Tokat,2011.

ÖNGEN, Ayşe Gamze, “Çağdaş Türk Kirkitli Dokuma Sanatçıları’’,**Akdeniz Sanat Dergisi**, C.9,S.17,2016.

ÖNLÜ, Nesrin, “Ege Bölgesi El Dokuma Kaynakları’’, Dokuz Eylül Üniversitesi **Sanat Dergisi**, S:30, İzmir, 11 Ocak 2011.

SALMAN, Fikri, “Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz”, Atatürk Üniversitesi **Sanat Dergisi**, S:6, Erzurum, 22 Ağustos 2010.

SITKI, Bekir, “Karadeniz Bölgesinde Geleneksel Bir Dokuma Çeşidi Dastar”, **Giresun Belediyesi**, Cilt:2, S:3, Giresun, 2008.

ŞANLI, Hürrem Sinem, ARLI, Mustafa; “Bazı Boya Bitkileri İle İpekli Tekstil Ürünlerinin Boyanması ve Elde Edilen Renklerin Belirlenmesi”, Gazi Üniversitesi **Endüstriyel Sanatlar Dergisi**, Sayı:21, Ankara, 2007.

TURAN, Osman, “Selçuklular Zamanında Türkiye Siyasi Tarihi Alp Aslan’dan Osman Gazi’ye 1071-1328)”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi**, C.57, Ankara, 1999, s.12.

TEZLER

Atilla, DERYA, **İç Anadolu Bölgesi Nevşehir İl Müzesinde Bulunan El Sanatları Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Yayınlanmamış Tez, Ankara, 2009.

BEKTAŞ, İlknur, **Türk Halk Giysilerinde Temel Sistemler**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.

DEMİR, Binnur, **Ceviz, Kızılağaç, Havacıya Otu, Muhabbet Çiçeği ve Kök Boya Ekstralarının Doğal Saç Boyama Özelliklerinin İncelenmesi ve Boya Reçetelerinin Hazırlanması**, Gaziosman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Tokat, 2007.

HATİPOĞLU, Hurisel, **Erzurum Müzesindeki Halı ve Kilimler**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1997.

SEYHAN, Aslı, **Bünyan Halıcılığı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara, 2007.

SEMİNER

Neriman, Örük, Güner, ATACAN, Sevim, TOPRAK, Emine, Binnur KARACA, Süheyla, AKARSLAN; **Gürün Şalları**, Yay, Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, Sivas,1984.

YILLIKLAR

1973 Sivas Yıllığı, Yay, Devlet Matbaası, Sivas, 1998.

SALNAME

Salname-i Vilayeti Sivas, 1325.

Salname-i Vilayeti Sivas, 1287-1870.

ATLASLAR

TEZCAN, Hülya, **Atlasların Atası**, Yay, Yapı Kredi, İstanbul,1993.

TEREKELER

E. GÜNEY; **Sivas Tereke Defterlerinden Hareketle Sivas'ta Seyyidlerin Sosyo-Ekonomik Hayatı**, (1825-1850 Yılları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

EKLER

Ek 1. Türk Halı Desenleri

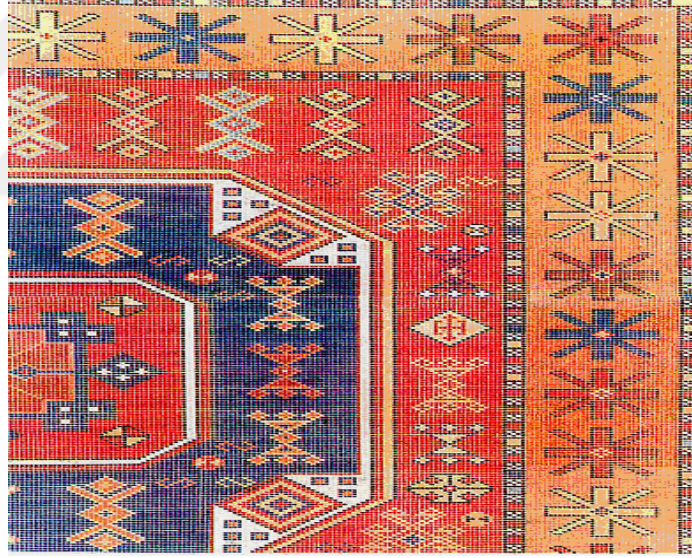
Resim 46. Türk Halı Deseni

Resim 47. Geometrik Desenli Türk Halısı

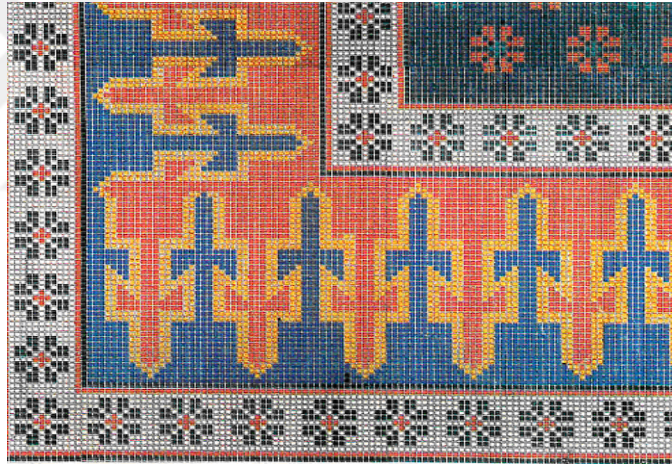
Resim 48. Türk Halı Deseni

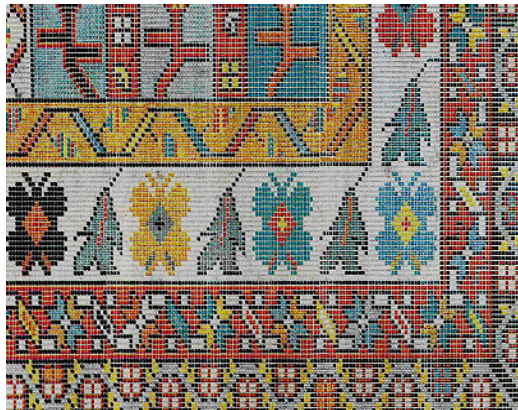
Resim 49. Türk Halı Deseni

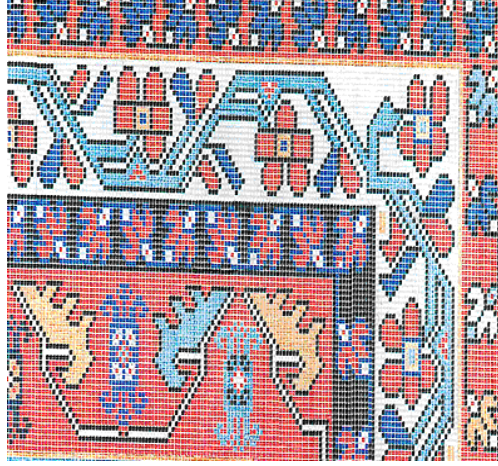
Resim 50. Türk Halı Deseni

Resim 51. Türk Halı Deseni

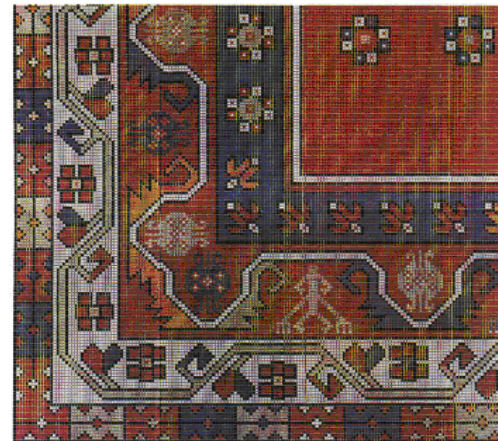
Resim 52. Türk Halı Deseni

Resim 53. Türk Halı Deseni

Resim 54. Türk Halı Deseni

Resim 55. Türk Halı Deseni

Resim 56. Türk Halı Deseni

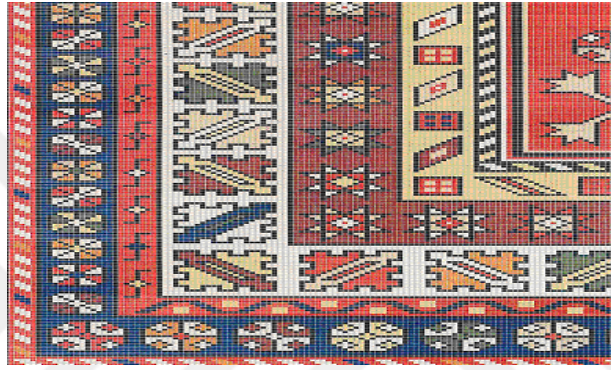
Resim 57. Türk Halı Deseni

Resim 58. Türk Halı Deseni

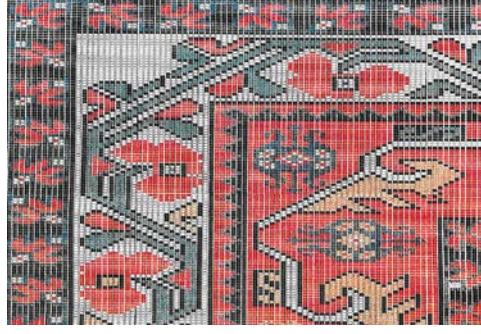
Resim 59. Türk Halı Deseni

Resim 60. Türk Halı Deseni

Resim 61. Türk Halı Deseni

Resim 62. Türk Halı Deseni

Resim 63. Türk Halı Deseni

Resim 64. Türk Halı Deseni

Resim 65. Türk Halı Deseni

Resim 66. Türk Düğümlü Halı

Resim 67. Sivas Zara Antik AvakŞirinoğlu

Resim 68. Zara kedi Baskılı Duvar Halısı

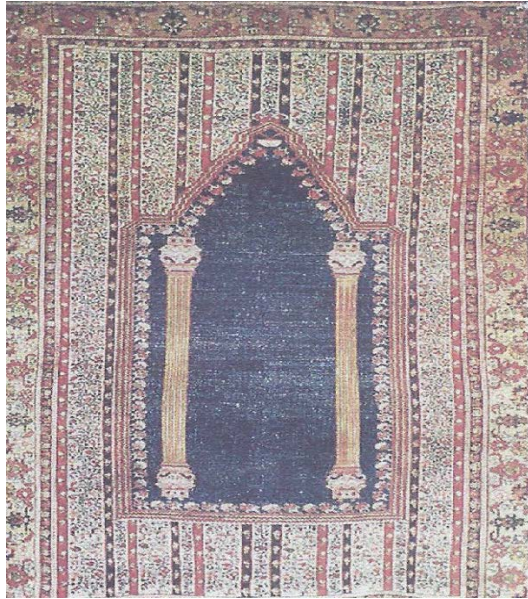
Resim 69. Sivas Divriği Sedir Halısı

Resim 70.Zara Sedir Halısı 100 Yıllık

Resim 71. Sivas Kangal Duvar Halısı 100 Yıllık

Resim 72. Sivas Zara Halısı

Resim 73. Sivas Zara Halısı

Resim 74. Sivas Göbekli Halı Motifi

Resim 75. Sivas Göbekli Halı

Resim 76. Sivas Erken Dönem 15. Yüzyıl Halısı

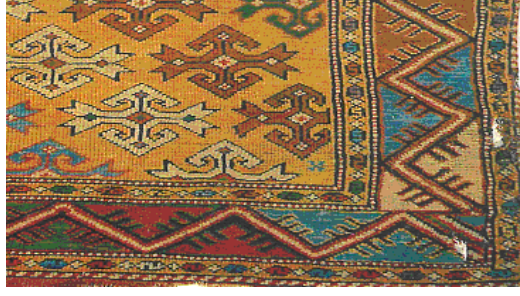
Resim 77. Sivas erken Dönem 15. Yüzyıl Halısı

Resim 78. Sivas Halısı

Resim 79. Sivas Halısı

Resim 80. Sivas Halısı

Resim 81. Sivas Halısı

Resim 82. Sivas Halısı

Resim 83. Sivas Halısı

Resim 84. Sivas Halı Yastığı

Resim 85. Sivas Halı Yastığı

Resim 86. Sivas Halı Yastığı

Resim 87. Sivas Halı Yastığı

Resim 88. Sivas Halı Yastığı

Resim 89. Sivas Halı Yastığı

Resim 90. Şarkışla Halı Yastığı

Resim 91. Sivas Kangal Halı Yastığı

Resim 92. Sivas Halı Yastığı

Resim 93. Halı Yastığı

Resim 94. Halı Yastığı

Resim 95. Halı Yastığı

Resim 96. Halı Yastığı

Resim 97. Halı Yastığı

Resim 98. Halı Yastığı

Resim 99. Halı Yastığı

Resim 100. Halı Yastığı

Resim 101. Halı Yastığı

Resim 102. Halı Yastığı

Resim 103. Halı Yastığı

Resim 104. Halı Yastığı

Resim 105. Halı Yastığı

Resim 106. Halı Yastığı

Resim 107. Halı Yastığı

Resim 108. Sivas Makat Yastığı

Resim 109. Sivas Makat Yastığı

Resim 110. Kangal Halı Yastığı

Resim 111. Kangal Halı Yastığı

Resim 112. Kangal Halı Yastığı

Resim 113. Divriği Ulu Camide Bulunmuş 17 yüzyıla Ait Kilim

Resim 114. Sivas 18.Yüzyıla Ait Seccade Kilim

Resim 115. Sivas Seccade Kilim

Resim 116. Altınyayla Düz Dokuma Kilim

Resim 117. Gürün Kilim

Resim 118. Gürün Kilim

Resim 119. Havuz Köyü Kangal Boncuklu Kilim Bahar Atmaca 1967.

Resim 120. Kangal Havuz Köyü Boncuklu Kilim Bahar ATMACA 1967.

Resim 121. Kangal Havuz Köyü Boncuklu -Kilimi Fatma Atmaca 1964

Resim 122. Kangal Havuz Köyü Boncuklu Kilimi 1964.

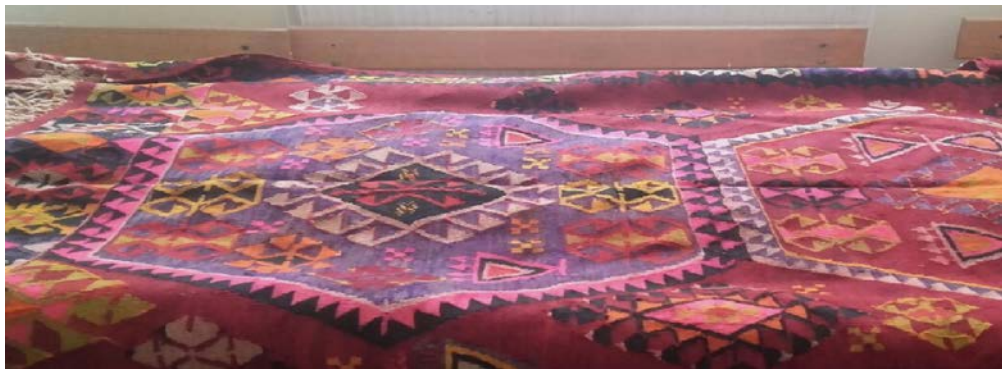
Resim 123. Sivas Zara Kilimi

Resim 124. Sivas Zara Kilimi

Resim 125. Sivas Zara Kilimi

Resim 126. Sivas Zara Kilimi

Resim 127. Sivas Zara Kilimi

Resim 128. Sivas Altınyayla Örneği

Resim 129. Altınyayla Kilim Örneği

Resim 130. Altınyayla Kilim Örneği

Resim 131. Altınyayla Kilim Örneği

Ek 2. Cicim Örnekleri**Resim 132. Altınyayla Cicim Örneği****Resim 133. Altınyayla Cicim Örneği****Resim 134. Altınyayla Cicim Örneği**

Resim 135. Altınyayla Tüllüce

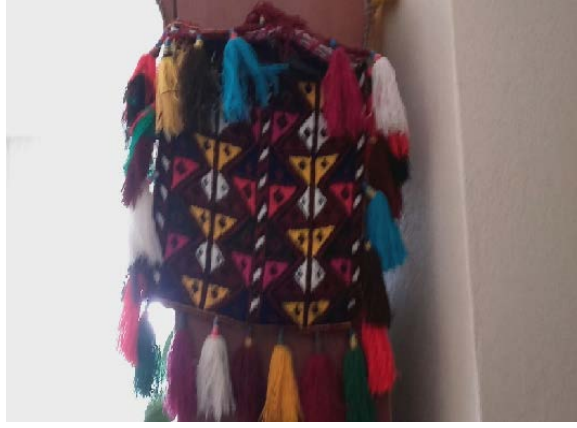
Resim 136. Altınyayla Çuval

Resim 137. Altınyayla Çuval

Resim 138. Sivas Çantası

Resim 139. Sivas Çantası

Resim 140. Sivas Yastığı

Resim 141. Sivas Patığı

Resim 142. Sivas Çorabı

Resim 143. Sivas Çorabı

Resim 144. Sivas Çorabı

Resim 145. Sivas İşleme Örneği

Resim 146. Sivas işleme Örneği

Resim 147. Çorap Ören Kadın

Resim 148. İp Eĝiren Kadın

Resim 149. Yemenili Kadın

Resim 150. Sivas Pullusu

Resim 151. Sivas Fesli Kadın

Resim 152. Sivas Önlüğü

Resim 153. Sivas Kuşakı

Resim 154. Üçpeş- Kuşak- Şalvar

Resim 155. Önlüklü Üçpeşli Kız

Resim 156. Kaftanlı Kız

Resim 157. Üçpeşli Kız

Resim 158. Üçpeşli Kadınlar

Resim 159. Şalvarlı Kadınlar

Resim 160. Önlüklü Kadınlar

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :Salime ATMACA
Doğum Yılı ve Yeri: :10.06.1982
Eğitim Durumu :Üniversite
Lisans Öğrenimi :Atatürk Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrenimi :Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Yabancı Dili :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :Yok
İş Deneyimi :Yıldızeli Eşmebaşı İlköğretimi Ücretli
öğretmenlik.
İletişim :İnönü Mh, Sakin Sok, 41/4 Çevik Yapı, B Blok
Sivas
E-Posta Adresi :salimeatmaca@hotmail.com.